Claus Rønlev
Slægtsforskning

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Samlinger

til

Jydsk Historie og Topografi.

2. Række. II. Bind.

Udgivet

af

det jydske historisk-topografiske Selskab.

Aalborg.

Marinus M. Schultz's Forlag.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet.

1889—90.

Historiske Efterretninger om Havnø og dens Ejere.

Af V. Fribert.

(Sluttet).

Dinesen og Kjeldsen.

Som tidligere anført ophævedes Kjeldsens Forpagtning efter 1½ Års Forløb og ved Skjøde, dat. 31/10 1816 (uden foregående Kjøbekontrakt), kjøbte han i Forening med sin Svoger og Fætter, Kristen Dinesen til Volstrup, Havnø for en Kjøbesum af 127,500 Rbd. Navne Værdi (+ Halvdelen af Omkostningerne ved Kjøbet, = 1516 Rbd. N. V.). For Besætning og Inventar betaltes 10,000 Rbd. N. V. kontant, hvorimod de under samme Dato som Skjødet udstedte Revers til Grosserer Jens Lund for skyldige 20,000 Rbd. N. V. at betale 11. Juni 1817, ligesom de under samme Dato udstedte Obligation til samme for skyldige 107,500 Rbd. N. V. mod 1ste Prioritet i Havnø Hovedgård til 5 % Rente p. a. — Gårdens Hartkorn var den Gang ligesom i Grev Reventlows Tid.

Angående disse Ejeres Personalia, var Kristen Juul[1]) Kjeldsen født 18/8 1791 på Hovedgården Himmestrup i Lee

[1]) Hans Navn skrev sig fra Himmestrups Ejer Kristen Juul til Viskum (Søn af Hans Juul til Tyrrestrup etc., Søn af Kristen Juul, Forpagter af Erholm på Fyen (af Bondestand); — sålangt kan Navnet »Kristen Juul« altsaa forfølges tilbage. Om disse Kjeldsens Navne-Forfærdre se Jy. Saml. IV., 63—73). Rimeligvis har Kristen Juuls Hustru hedt Sofie Hedevig, og Kjeldsens Søsters Navn skrevet sig fra hende.

Sogn, og var en Søn af denne Gårds Forpagter, senere Ejer f Volstrup (Rørbæk S., Gislum H.), Jens Kjeldsen († 1796), n Søn af Kjeld Jensen af Gundestrupgård (Glenstrup S.), om er Stamfader til en Del jydske Landmænd, nemlig Kjeldenerne til Havnø, Kongstedlund, Lerkenfeldt, do. Mølle Vesterbølle S.), Lynderupgård, Mølgård (Havbro S.), Nøragerård, Nørreris (Lynderup S.), Restrup (Hvam S.) og Valstedgård (Sebber S.). (Tidligere ogsaa til Grinderslev Kloster, Hevringholm, Ørndrup etc., se Stamtavlen i det følgende).

Kristen Dinesen til Volstrup, f. 28/5 1769, var en Søn af Dines Kristensen til Rørbækhovgård[1]) († 1794) og Kirsten Kjeldsdatter (Søster til ovennævnte Jens Kjeldsen til Volstrup) og var gift med Sofie Hedevig Kjeldsen (Søster til Kristen K. til Havnø). Dinesen var således meget ældre end Kjeldsen, og da dennes Fader og Moder døde, mens han var Barn, havde denne Svoger og Søster været ham i Forældres Sted.

Disse År efter Statsbankerotten vare noksom bekjendt meget slemme Tider, og Kalamiteterne gik ikke mindst ud over Landmændene, da der nu også indtraf Misvækstår, navnlig som Følge af Tørke. — I Årene 1817—19 høstedes mange Steder næppe nok det nødvendige Sæde- og Fødekorn, ligesom Engenes Afgrøde kun var ringe, og da de havde kjøbt Gården på en Tid, da Landejendomme betaltes med høje Priser, så vare Forholdene temmelig mørke i Begyndelsen. Senere hen var Høsten vel i det hele upåklagelig, enkelte År som 1820 endog særlig god, men på Grund af den Slaphed, der herskede i alle Grene af Handelen, var det vanskeligt at få Landbrugsprodukterne afsat, selv til uhørt lave Priser. De klarede sig dog bedre end de fleste, der havde kjøbt Ejendomme på samme Tid som de; thi dels havde de en Del Kapital at råde over — dette gjaldt dog nærmest for Dinesens Vedkommende — og dels havde de temmelig gode Hjælpekilder i Skovene, som også måtte holde for i disse Åringer. Men da der i flere af de foregående År så godt som intet var skovet,

[1]) En lille Hovedgård i Nærheden af Volstrup. Dines Kristensen, som opr. var Fæstebonde til Tjele, kjøbte sin Frihed for 500 Rdl. samtidig med, at han (1/5 1763) kjøbte Rørbækhovård, ligeledes for 500 Rdl. Af tidligere Ejere nævner Thestrup følgende: Niels Lavridsen, Peter Kiegebeen, Jens Andersen, der 1739 solgte den til Erik Kristensen. Disse Ejere vare alle af Bondestanden; derimod var Gården indtil 1616 ejet af den adelige Familie Kruse.

kunde Skovene også nu uden at lide Overlast tåle at afgive en Del Brænde. En tidligere Ejer af Gården, Lorentzen, havde ved Kontrakt, dat. 17/1 1809, forpligtet sig og følgende Ejere af Havnø til at levere til Grosserer Henrik Lund i Kbhvn. 4000 Fv. Elle-, 2000 Fv. Bøge- og 1000 Fv. Egebrænde af Havnø Skove, hvilken Leverance samme År skulde have taget sin Begyndelse; men herom hedder det 7 År senere, at det ikke havde været muligt at levere noget af dette Brænde, »dels af Mangel på Skibslejlighed og dels formedelst Krigen,« og således blev det først Dinesen og Kjeldsen, der kom til at indfri Kontrakten.

I Juni Termin 1820 kunde de således endnu afdrage 10,000 Rbd. på Obligationen, og havde indtil den Tid, når de 20,000 Rbd., de betalte i Juni Termin 1817, medregnes, ialt afdraget 42,000 Rdl., og medtages den Sum, de erlagde for Besætning og Inventar samt Omkostningerne ved Kjøbet, havde de alt ialt betalt 53,516 Rbd. Navne Værdi; men nu begyndte det også at knibe for dem, de kunde ikke længere betale Afdrag, og Året efter kneb det endog med Rentepræstationerne.

I Slutningen af Året 1821 anmodede de da Grosserer Lund om dels at få Renten nedsat til 4 % p. a. og dels at få Afslag i selve Kjøbesummen; thi så gjerne som de vilde og vidste, at det var deres Pligt at svare, hvad de engang havde lovet, så vist var det, at det under de daværende særdeles trykkende Tider var rent umuligt for dem at svare, hvad de skulde; Landmanden fik kun usle og elendige Priser for deres Produkter (dengang solgtes 1 Td. Rug for 2 Rbd. og Byg for 8 ß pr. Td., d. v. s. næppe 1/10 af den Værdi, disse Varer havde 12—15 År før), så at Havnø det sidste År — som dog ellers ikke havde været af de værste — ikke engang havde kunnet svare til det halve af sine Renter. Dinesen skriver fremdeles: »For min Svoger og mig var det en uheldig Handel, og De erindrer vist også, at jeg før Kjøbet ytrede, at jeg var bange for at indlade mig i så stor en Handel, da Tiderne let kunde vende sig, som det næsten så ud til, og jeg derved blive ruineret. Havnø er rigtignok ingen ringe Ejendom, men den udfordrer også meget Tilsyn, godt kjendt med Handel og god Virkelyst; thi ellers er det en stræng Gård med sit høje Hartkorn og andre Byrder, og når

man stræber det bedste man kan, og dog intet kan forslå, da forgår sikkert tilsidst Lyst og Flid. Min Svoger og jeg have ikke arvet betydeligt, men tjent lidet ved vor ubetydelige Handel og sparet i alle Henseender, hvad vi har kunnet, men det er alligevel nu alt forbi ved den for os uheldige Havnø Handel, og der er vel heller ikke mange, der har svaret til denne Tid af dem, som kjøbte i Bankosedler på samme Tid, som vi kjøbte; den Sum, vi udlovede for Havnø, var vel kun omtrent i Kurant 25,000 Rdl. og nu efter at have afbetalt fuldt den $^1/_3$ Del, resterer endda de øvrige $^2/_3$ Dele, i gode gl. Penge eller Kurant[1]) over 40,000 Rdl., og dette er vel dobbelt så meget, som hvad Havnø og tilliggende Skovmorads nu er værd«.

Som Følge af disse Forhold sank Landejendommene meget betydeligt i Værdi, af mange kunde ikke engang udredes kgl. Skatter, og mange solgtes ved Tvangsauktion. Her i Omegnen solgtes på den Tid f. Ex. Villestrup med 2de Møller, c. 350 Td. Hartk. Bøndergods, Tiender af c. 800 Td. Hartk., ialt for 41,000 Rbd.; Ovegård med 2de gode Møller, 190 Td. Hartk. Bøndergods, c. 500 Td. tiendeydende Hartk. blev der samtidig budt 13,000 Rbd. for; Pandum, som tre År før var kjøbt for 16,000 Rbd., solgtes nu ved 5te Auktion for 2200 Rbd., så det var derfor ikke noget urimeligt Forlangende, at Havnø Ejere stillede til Sælgeren om at få Afslag i Kjøbesummen.

Grosserer Lund var da også villig til at lade 1 % afgå i de årlige Renter; men uagtet han erkjendte, at den største Del af Dinesens anførte var Grundsandheder, så mente han dog, at Havnø til alle Tider altid vilde svare til den Værdi, de havde kjøbt den til, da han betragtede Gården ifølge sin Beliggenhed for at være af mere Værdi end et komplet Gods af anden Beliggenhed, thi den var i flere Henseender en sjælden Ejendom; men at den for Tiden skulde være en Undtagelse fra den Strøm, der truede med at rive alt med sig, var at forlange for meget. At Landejendomme vare solgte langt, ja meget langt under deres sande Værdi, var kun alt

[1]) Af de gode gl. kurante Penge gik der kun 125 Rdl. på 100 Specier (før 1794 gik der endog kun $122^1/_2$ Rdl. på 100 Specier). 1 Rdl. d. K. var derfor = 1 Rbdl. 3 ℔ $9^3/_5$ ß, altså var 60 ß dansk Kurant = 1 Rbdl. = $^1/_2$ Specie, og 1 ß d. K. var = $1^3/_5$ ß Rb.

for sandt; men at det var så, mente han ikke kunde blive at anvende på Havnø uden for en Periode, som, det lå i Tingenes Natur, der måtte komme Forandring i. Noget Afslag i Kjøbesummen vilde han derfor på ingen Måde gå ind på.

Lund må tidligere have været en rig Mand, og måtte vel endnu regnes for en sådan, men da hans Kapitaler mest kun existerede nominelt, så var han ikke fri for nu at sidde i noget trykkende Omstændigheder — relativt forstået. Han var dertil en ældre Mand, der havde elleve uforsørgede Børn (dengang i en Alder fra 16 til 1/2 År gl.), og angående Sukkerraffinaderiet — som han i sin Tid havde givet 120,000 Rbd. for — skriver han, at han ikke nu vilde kunne sælge det for 20,000 Rbd., og det, som gjorde det endnu mere byrdefuldt, var, at han årlig tabte flere 1000 Rbd. ved at drive det; dog kunde han heller ikke nedlægge det, da Udgifterne til Byen, c. 2500 Rbd., altid skulde udredes, hvorfor han vedblev at arbejde i Håb om bedre Tider[1]).

Det var således ikke nogen stor Trøst, Dinesen og Kjeldsen fik fra den Kant, uden forsåvidt det kan være en Trøst i Nøden at have Lidelsesfæller, og dem var der nok af i de Tider, da det var et sædvanligt Syn regelmæssig hvert Kvartal at se Herredsfogden på sin Rejse omkring til en Mængde Godser for at foretage Udpantning for resterende Skatter; — men til Havnø kom han dog ikke.

Næste År (1822) skriver Dinesen igjen til Lund – efter at have takket ham for den ikke ubetydelige Lindring med at have fået Renten nedsat til 4 % —, at Indtægter og Udgifter dog langt fra kunde balancere, så der blev lidet eller måske intet tilovers til Renter, når Skatter, Folkeløn m. m. først fragik; »men« — skriver han — »vi vil gjøre vort bedste, så fremt Gud sparer os Helbred, og når vi da gjør dette og betaler, så længe vi kan, får Gud og Lykken råde for Resten. Dette År kan vi aldeles ikke sælge noget Ellebrænde, thi Bøgebrænde koster lidet og det andet mindre, undtagen De kunde bruge noget, og vi da kunde levere noget til Afdrag på Renterne. Kreaturer ere næsten ikke sælgelige undtagen de, som ere fede; men her er lidet Foder og Avlen

---

[1]) Raffinaderiet solgtes ved Auktion i April 1823, kort efter Lunds Død (jvfr. »Danske Statstidende« for Marts 1823).

er i det hele ringe, især Havren, så det ser jo længer jo galere ud for Landmanden«.

I et senere Brev fra samme År skriver Dinesen: »At tale om Tiderne kan ikke hjælpe, da De vist kjender dem ligeså godt, som vi andre; men dette År er et særdeles strængt År for Landmanden i Jylland, og sådan er det vel for det meste for enhver. Vi ere overbeviste om og tvivle aldeles ikke på, at De jo vil lempe Dem efter os, og vi skal også gjøre, hvad vi kan, men kan De på nogen Måde hjælpe os til at afsætte noget Brænde, da gjorde De os en stor Tjeneste; vi kan nok sælge noget her, men mange Steder kan man ingen Penge få, og så kan man ligeså godt beholde sine Varer selv«.

Da deres Kapital var opbrugt, havde de ikke længere noget at stå imod med, og Dinesen mente derfor også, at det inden længe vilde være forbi med at svare enten det ene eller andet, sålænge disse Priser holdt sig. — Lund skriver kort efter: »Dette År har vistnok formedelst alle Produkters så dybe Fald, været det trangeste af alle, men ved nye Indkjøb af Kreaturer til disse lave Priser, og Rimelighed for, at andre Produkter må gå bedre, synes at give Håb om en fordelagtigere Fremtid«.

Det er værd at lægge Mærke til, at Forholdet her stedse var det bedste mellem Kreditor og Debitorerne, men Lund vidste også, at de gjorde deres yderste for at betale, og at de sparede i alle Retninger, hvad dem selv angik; fremdeles vidste han — som han gjentagende ytrede —, at ingen bedre end de forstod at udnytte Gården, og endelig, at de også vare retskafne Mænd. Alle disse Faktorer vare under de daværende Forhold af største Betydning for Kreditor, og ikke mindst det sidste; thi skjøndt dette ikke altid er af størst Betydning i Retsforhold, havde det her ikke så lidt at sige for Kreditor, thi vel var begge Parter noget afhængige af hinanden, men dette gjaldt ingenlunde mindst for Kreditors Vedkommende. Lund havde nemlig dengang 85,500 Rbd. i Ejendommen og kunde langt fra vente at få denne Sum ind, om han da havde stillet Gården til Auktion, hvorfor han stod sig bedre ved foreløbig at renoncere på Afdrag, og få hele Kapitalen forrentet eller endogså kun halvt forrentet så længe som muligt, så var der endda Udsigt til, at denne helt kunde

reddes, hvis bedre Tider snart igjen skulde indtræffe. Sekundære Prioritetsobligationer vare dengang i mangfoldige Tilfælde ikke mere værd end det Papir, de stod på, og det er ikke ualmindeligt at finde 2den Prioriteter i Landejendomme, som ikke er bleven svaret Renter af siden December Termin 1816, og af hvilke der senere aldrig indkom en Skilling hverken af Kapital eller Rente, idet Gårde solgtes, endog uden at 1ste Prioritet blev dækket. På denne Måde vare alle sekundære Panthavere næsten helt prisgivne deres Debitorer og fik i alle disse År enten slet intet, eller måtte lade sig nøje med Ydelser efter deres Debitorers Forgodtbefindende; thi sjældent eller aldrig kunde de stå sig ved at anvende Retsforfølgning, da de kun kunde vente at få Ejendommene solgt for Spotpris.

Derfor hører det sikkert også til det mere ualmindelige at se, at hele Prioritetsgjælden her er bleven forrentet lige til December Termin 1821 med 5 % p. a. og med 4 % indtil Juni Termin 1822 og først fra den Tid henved 3/4 forrentet de påfølgende to År, indtil Forholdet blev endelig ordnet. Intet Under derfor, at Kreditors Forhold til dem stedse var det bedste, som det også fremgår af Brevene. Da de således ved Juni Termin 1822 kom c. 700 Rbd. Sedler tilagters for skyldige Rentepenge, og de så først i November sendte Lund noget over Halvdelen af de manglende Renter, skriver Lund (23/11 1822) til Dinesen:

»Min Ven! De er en redelig, retskaffen og i enhver Henseende agtværdig Mand, Deres Svoger, Hr. Kjeldsen, betragter jeg i samme Lys, og jeg smigrer mig med, at De, mine Venner, nære lige Tanker om mig, og jeg er på det fuldeste overbevist om, at De vil handle imod mig og mine overensstemmende med disse Karakterer og i den Ånd, ligesom det er min ivrigste Attrå efter muligst Evne at gjøre det samme imod Dem«.

Da der således endnu var en lille Rest tilbage af Renterne fra Juni Termin og Året var det trangeste af alle, var der ikke meget Håb for Lund til at få ret mange Renter til den nærforestående December Termin; han skriver derfor også, at han til denne Termin vilde have tilgode hos dem 2087 Rbd. Sedler, men når de betalte ham 1000 Rbd., vilde han meddele dem fuldstændig Kvittering for, at alle Renter af hans Kapital til fornævnte Tid var ham betalt, og han vilde da renoncere på de øvrige 1087 Rbd. af Summen.

Hermed var Dinesen og Kjeldsen særdeles godt fornøjede, og idet de takkede ham mange Gange for Afslaget i Renterne, sendte de ham lidt efter Terminen de 1000 Rbd., hvorefter Lund meddelte dem Generalkvittering, dat. 8/1 1823, for at alle Renter var ham betalt indtil den Tid.

Grosserer Lund døde en Månedstid derefter[1]), hvornæst Skifteretten i Kbhvn. overtog hans Dødsbos Behandling. — Ved den påfølgende Juni Termin kunde Havnø Ejere ikke nær udrede de fulde Renter (betalte kun 1000 Rbd. istedetfor 1710 Rbd.), men anmodede Skifteretten om nogle Måneders Henstand, da Tidsomstændighederne vare såre trykkende og Pengemanglen stor, hvorfor de havde den Tillid til Kommissionen, at den så vidt mulig vilde lempe sig efter dem og tage det store Tab i Betragtning, som de havde lidt ved Havnø, og hvad de alt havde betalt på denne Ejendom.

Skifteretten erklærede sig også villig til så meget som mulig at lempe sig efter dem og gik ind på Henstand. Men da Forfaldstid atter kom, var der endnu ikke tilstrækkeligt med Kontanter; og hvor skulde Pengene også komme fra, når de ikke engang kunde få deres Produkter afsat? For dem kneb det nok mest med at komme af med Brændet, og da Lund levede, havde han for at skaffe dem af med denne Vare modtaget en Del deraf istedetfor Penge[2]). De vilde nu også gjerne have, at hans Bo skulde tage imod et Kvantum istedetfor Rentepenge; men Skifteretten kunde på Boets Vegne dog ikke befatte sig hermed. Uagtet de alt havde fået dette Svar af Skifteretten, så forespurgte de dog senere igjen, om det ikke var muligt, at Kommissionen på Boets Vegne kunde tage imod et Parti Ellebrænde istedetfor nogle af de resterende

---

[1]) »Den 12te dennes fristede jeg den tunge Skiebne, ved Døden at miste min kiere Mand, Grosserer Jens Lund, i hans Alders 62de År, hvilket herved bekiendtgiøres for Slægt og Venner, frabedende mig såvel mundtlig som skriftlig Bevidnelse. — Anne Marie Catharine, sal. Lunds, fød Hostrup«. (»Danske Statstidende«, Februar 1823 Nr. 16).

[2]) Af Kontokuranterne fremgår det, at Lund også har fået en Del Fødevarer istedetfor Rentepenge; dette har dog næppe været så meget for at skaffe dem af dermed, som fordi han selv har haft Fordel deraf, thi navnlig i Årene 1817—19 var alting meget dyrt i Kbhvn., så at Byen måske endog var det dyreste Opholdssted i Europa (se f. Ex. »Breve fra Dan. o. Norske«, udg. af L. Dåe (1878) p. 29 og 59; Arentzen: Baggesen og Oehlenschläger VII., 16).

Renter; de kunde få det for godt Kjøb (»når man skulde have lidt for det, kunde det ikke sælges ringere end 3 Rbd. Sedler (ɔ: 10 ℔) pr. Favn«)[1]), og de vilde vise dem en stor Tjeneste, om de vilde modtage det, da det var dem ganske umuligt at skaffe Penge; thi de kunde få deres Tilgodehavende ind, for hvad de solgte, »og det bliver en Tid dårligere end den anden, og det er her i Jylland ubegribeligt, hvor der skal komme Penge fra til Udgifterne«. — Og dog var de værste Tider næppe dengang nåt, thi endnu mere fortvivlet blive Forholdene i Slutningen af Tyverne (Elendighedens Kulminationspunkt nåedes først i Året 1828), da Herregårde endog uden Skatterestancer solgtes ved Tvangsauktion for betydeligt under Bygningernes Assurance, således at Gårde af samme Hartkorn som Havnø i disse Tider solgtes for henved 25,000 Rbd. rede Sølv og derunder; ikke at tale om Herregårde med Skatterestancer, som solgtes for nogle få 1000 Rbd., og af Bøndergårde med Skatterestancer var der dem, der kun udbragtes til — »to Snese Æg« eller mindre end intet.

Da det under disse Omstændigheder ikke var muligt for nogen at opfylde Kontrakter, der vare indgåede under Forhold, der vare vidt forskjellige fra de daværende enestående slette Tider, blev Resultatet tilsidst for Dinesens og Kjeldsens Vedkommende, at Skifteretten 24/9 1824 gik ind på at nedsætte Boets Obligation i Havnø med den betydelige Sum af 47,500 Rbd. Sedler (= noget over Halvdelen i Sølvværdi), hvorefter Obligationen kom til at lyde på 38,000 Rbd. Sedler, hvoraf de 15,000 Rbd. skulde betales inden December Termin 1825 og Resten i Løbet af de følgende 7 År. Grosserer Lunds Enke med Lavværge samt Børnenes Værge, Kgl. og Universitetsbogtrykker, Direktør Jens Hostrup Schultz[2]), erklærede sig enige i at antage foranstående Nedsættelse i Kjøbesummen, og herpå erholdtes kort efter — på Grund af Arvin-

---

[1]) Altså ganske godt Kjøb, men dog ikke sådant Røverkjøb som i Arent Berntsens Tid (1656), da et Læs Brænde kun havde en Værdi af 5—6 β. (»Et Læs« dengang var dog ikke mere end 1/2—3/4 Læs nu.)

[2]) Han var Madam Lunds Helbroder. Faderen, Brygger Hostrup, havde nemlig i sit Ægteskab kun denne Søn og Datter, og da deres Moders andet Ægteskab med Direktør Schultz var barnløst, optog hendes Søn, Jens Hostrup, Stedfaderens Navn og indtrådte i hans Forretninger. (Familien holdt 100 Års Forretningsjubilæum for få År siden.)

gernes Umyndighed — det kgl. danske Kancellis Approbation, dat. 5/10 1824, og således var dette Forhold da endelig ordnet.

At et så stort Afslag i Kjøbesummen kunde opnås, er der ikke noget påfaldende i, når man sammenligner Forholdet med, hvorledes det gik til andre Steder[1]); men her synes det måske nok mærkeligere, idet Debitorerne jo indtil den Tid havde forrentet det meste af Kjøbesummen, og det var kun et Par År siden, at Lund havde ytret, at han på ingen Måde vilde indlade sig på noget Afslag. Lunds Formening om, at Landejendommenes uhyre Falden i Pris ikke kunde komme til Anvendelse på Havnø uden for en Periode, kunde der jo nok være noget sandt i; men når denne Periode kom til at strække sig over mere end en halv Snes År, var der ingen, der vedblivende kunde forrente en Ejendom, der i Gjennemsnit ikke kunde svare til 3/4 af Kjøbesummen. Da Skifteretten derfor fik Dødsboet under Behandling, måtte denne Sag bringes til endelig Afslutning, og det var da klart, at enten måtte der ske en betydelig Nedsættelse i Kjøbesummen eller også måtte Boet overtage Gården og udrede Erstatning til Dinesen og Kjeldsen. Sidstnævnte Måde var dog for Kreditor et voveligt Foretagende i de Tider, tilmed da Gården som Studegård ikke var så let at drive, thi — som en bekjendt Sagkyndig skriver — »Studehandelen kræver en egen Art af Indsigt, næsten kunde man sige af Sindelag«, så hvem der ikke var nøjere kjendt hermed, udsatte sig let for Tab; og da det heller ikke lod sig gjøre at bortforpagte Gården med nogen

---

[1]) Her var Forh. altså således, at Sælgeren fik c. 2/3 af Kjøbesummen fra 1816. — Som et andet Tilf., der kommer dette nær, fordi Kjøberen også her disponerede over en Del Kapital, kan f. Ex. nævnes, at Dinesens Svoger, Niels Poulsen, 25/10 1816 kjøbte Rolsegård (46 Td. H. Hovedgårdstaxt og 60 Td. H. Bønderg.) for 100,000 Rbd. N. V., men senere fik Afslag, således at han kom til at afgjøre Kjøbesummen med lidt under 68,000 Rbd. N. V., altså ligeledes med c. 2/3 Dele. — Som oftest stillede Forholdene sig langt fra så gunstige for Kreditorerne. I Becker: »Dan. Hgde.« kan man finde adskillige mærkelige Exempler på Ejendommenes uhyre Falden i Pris i disse År. Om Kjeldgård hedder det f. Ex., at den kjøbtes 1812 for 120,000 Rdl. d. K. og at Nationalbanken havde 20,000 Rdl. stående i Gården på 1ste Prioritet; men da der i adskillige År ingen Rente var bleven betalt, blev Obligationen solgt på Kbhvns. Børs for c. 1500 Rdl., hvorpå Gården 1826 blev solgt for — 4000 Rdl.

Udsigt til større Fordel, så valgte Direktør Schultz og Skifteretten — med hvem Dinesen personlig forhandlede i Kbhvn. — også som det sikreste at nedsætte Kjøbesummen. Det fremgår dog af nogle Breve, at Dinesen og Kjeldsen fra først af ikke havde ventet, at Afslaget blev så betydeligt; men da de, der havde havt mere end Plager nok af Havnø, helst vilde have, at Boet overtog Gården, men Boet ikke turde indlade sig herpå, så var der intet andet at gjøre, end at indrømme dem det Afslag, de begjærede. — Ejerne må jo iøvrigt på et langt tidligere Stadium have indset, hvor afhængig Lund var af dem; men at de istedetfor at benytte sig af disse Omstændigheder til at knibe ud med Betalingen, som ærlige Mænd vedblev at betale så længe de kunde, taler således ikke lidet til deres Ros.

Nogle År derefter døde Dinesen, nemlig 31/3 1828, »58 År 10 Måneder og 3 Dage gl.«, og er begravet på Rørbæk Kirkegård, hvor der findes Gravsten over ham og Hustru. Desuden findes der i Rørbæk Kirke på et af det Slags Blikskjolde, som man i de Tider brugte at ophænge i Kirkerne til Minde om de Afdøde, en meget rosende Gravskrift over ham, selvfølgelig holdt i den Tids solskinnende Stil; men i dette Tilfælde er det dog så heldigt, at Gravskriftens Forfatter ikke er den eneste, der berømmer den Afdøde; thi efter alt at dømme, fremgår det, at Dinesen var — som Grosserer Lund skriver — »en i alle Henseender agtværdig Mand«.

Indskriften på denne Plade lyder — med Udeladelse af hans Vita — således:

»Tidlig begyndte Du, ædle Forklarede! at virke og gavne og blev ikke træt, før Dødens Magt overvandt Dig. Dit Livs Sommer kan lignes ved en klar Sol, som ved Lys og Varme fremvirker Velsignelse i sin Kreds, og Dit Livs Høst ligner en Lampe, som begynder at flamme — når Olien er fortæret og Vægen opbrændt, men strax udgår. Når Du lindrede i Løndom Din trængende Broders Nød og aftørrede Din sørgende Vens tåreblandede Øje, da glædede sig Din dådrige Sjæl. Du nedlagde, kjære Hedenfarne! således Din Stav med Hæder, derfor skal Din Slummer i Gravens Skjød vorde blid, og Dydens Løn vil modtage Dig i Evighedens sorgfri Bolig.

Du var Din Gud og Pligten tro,
Dit Liv var Fred! Din Død var Ro!«

Dinesens Enke, Sofie Hedevig, f. Kjeldsen til Volstrup, var derefter Medejer af Havnø indtil sin Død 7/12 1840.

Hendes eneste Arving var Sønnen, Jens Dinesen til Volstrup, men ved Skjøde, dat. 12/2 1842, solgte han sin Halvpart i Havnø til Medejeren, Kristen

Kjeldsen,

som således blev Eneejer. Kjeldsen udkjøbte sin Medinteressent med 30,000 Rbd., hvilket unægtelig synes at have været godt Kjøb; dog overtoges hele Bankhæftelsen, ligesom det også må tages i Betragtning, at Skovene trængte til at udhvile sig efter en meget anstrængende Periode, samt at flere af Gårdens Bygninger var i dårlig Forfatning, og navnlig var Bygningerne på Borggården så godt som uden Værdi.

Kjeldsen havde ikke havt nogen større Kapital at begynde med. Forældrene ejede jo nok Volstrup[1]) og Hannerupgård, hvoraf førstnævnte ikke var så ringe en Ejendom. Gården

---

[1]) I Hofm. Fund. III, 379 hedder det: »Volstrup har og været et adeligt Sæde, dog nu uden al Frihed«. — Også ifølge D. Atl. og Trap menes Volstrup tidligere at have været en Sædegård; Thestrup skriver derimod, at Gården i gl. Tid var et Græsbol. Det sidste er vist det rette, thi der lader sig næppe påvise Adelspersoner, der i gl. Tid have havt Sæde der. »Jens Hardbo i Wolstrup, Væbner«, nævnes 1505 (Æld. Ark. II, 234), i Registeret er det med »?« henført til Rørbæk S., Gislum H., men i Jy. Saml. II. R. 1, 212 siges, at dette »Wolstrup« er Ulstrup i Rinds H.; smlg. også Personalhistorisk Tidssk. II. R. II., 209. — Thestrup skriver i sin Rinds H. Krønike: »Volstrup har i min Tid været beboet af Lavrids Eskesen, efter ham hans Søn Kristen Lavridsen, efter hvis Død den blev solgt til tvende Brødre fra Vensyssel, som igjen solgte den til Søren Guldager, som var Peder Sørensens Søn i Hornum; han fik til Ægte Hr. Søren Jørgensens Enke i Durup, og med hende nogen Middel; hun døde, og han fik igjen Frederik Olesen på Trinderup hans Datter, som han forhen havde besovet; med begge holdt han ikkun slet Hus og blev tilsidst øde, da Panthaveren Dines Pedersens Enke af Randers 1731 fik Volstrup, og Søren Guldager flyttede til Hobro, hvor han døde i stor Armod«. — Af senere Ejere kjendes: Jens Schmidt og Hustru Barbarra Klog, Ove Jespersen Haugård, Major Peder Benzon til Dragsgård, Oberstl. Kr. Henrik Grotum († 1764). Jfr. Maren Asferg nævnes som Ejer 1782; hun blev gift 4/7 1783 med Peder Qvistgård, som så blev Ejer af Volstrup; han solgte Gården til ovennævnte Jens Kjeldsen. Om de følgende Ejere af Volstrup se Stamt. over Familien Kjeldsen.

med tilhørende Gods stod for kontribuabelt Hartkorn Ager og Eng 81 Td., Mølleskyld 9½ Td., Konge- og Kirketiende 25½ Td. og taxeredes ved Samfrændeskifte 1798 til 21,300 Rdl. (uden Besætn. og Invent.); Hannerupgård, beliggende i Stenild Sogn, stod for 8 Td. 1 Skp. 2 Fd. Hartkorn; men Gårdene vare temmelig højt prioriterede, så Forældrenes efterladte Formue beløb sig til næppe 9,000 Rdl. Da det imidlertid kun var den her nævnte Søn og Datter, der overlevede Forældrene, kom dog Kristen Kjeldsens[1]) Broderlod til at udgjøre henved 6000 Rdl., hvilket i gode gl. Penge ikke var nogen ganske ringe Sum på den Tid[2]). Kapitalen forøgedes desuden efterhånden noget, idet Renten deraf var mere end hans Underhold og Opdragelse kunde koste, skjøndt Svogeren, Kr. Dinesen, i hvis Gård Pengene indestod, i nogle År lod ham frekventere Skolen i Ålborg. I samme By blev han også konfirmeret; hans Attest desangående lyder ganske pudsig: Præsten kalder ham for en elskværdig Yngling og giver ham i det hele et meget rosende Vidnesbyrd.

Nær var Kjeldsen bleven Forpagter af Kalø istedetfor af Havnø, thi førstnævnte Gårds Forpagtning var der først Tale om, at han skulde overtage, men istedetfor ham blev det Dinesens Broder, Jens Dinesen, der fra 1/5 1816 forpagtede Kalø. Denne Jens Dinesen havde tjent en betydeligere Formue ved tidligere i 10 År at have været Forpagter af Rosenholm, og det der gjorde, at Kr. Dinesen kunde indlade sig på at kjøbe Havnø, var nok tildels, fordi denne ugifte Broder druknede i Kalø Vig 3/7 1816, hvorefter hans Formue deltes imellem hans Moder og hans 2 Brødre og 4 Søstre; men da Kr. Dinesen således kun arvede 1/5 Del af Broderens efterladte Kapital, kan det dog næppe have været store Sager han fik[3]). — Det siges ellers, at Kr. Dinesen efter Broderens

---

[1]) Ved Skiftet efter Faderen kaldes han Kristen Jensen, men ved Skiftet efter Moderen 1801 kaldes han derimod Kristen Jensen Kjeldsen, altså var det først ved den Tid, at Familien optog Navnet Kjeldsen som fast Familienavn.

[2]) 6000 Rdl. d. K. var = 4800 Specier = 9600 Rbd. r. S.

[3]) Fr. Barfod skriver i sin Stamt. over Familierne Dinesen og Poulsen p. 7: »Man vil vide, at Jens Dinesens 6 Sødskende hver arvede omtr. 25,000 Rdl. (N. V.?) efter ham«. — Men Jens Dinesen har rimeligvis ikke efterladt Testamente, hvorfor hans Sødskende næppe ifølge et sådant eller i Medfør af D. L. 5. 4. 13 ere gåede lige i Arv efter ham. Delingen er derfor vist foretaget efter Loven (D. L.

Død havde isinde at kjøbe Kalø, men dette må nok være en Forvexling med, at han muligen vilde indtræde i sin afd. Broders Forpligtelser med Hensyn til Forpagtningen af Kalø; men da denne Forpagtning overtoges af Dinesens Svoger, Niels Poulsen til Rolsegård, så kjøbte Dinesen istedetfor kort efter Havnø.

Da Kr. Dinesen og senere hans Enke stadig havde havt Bopæl på Volstrup, var Kjeldsen den, der væsentligst havde stået for Driften af Havnø. Nogle År efter at de havde kjøbt Gården, var han bleven gift (12/8 1820) med Martha Kjeldsen (f. 5/3 1792, † 30/11 1851), Datter af Jens Marius Kjeldsen til Kragelund [1]) († 1825) og Kristiane Kathrine Blegvad († 1818), tidligere Enke efter Jens Kristensen Smith og Datter af Kjøbmand i Mariager Kristen B. og Else Elisabeth Stampe [2]).

At Kjeldsen og Hustru ikke just dansede på Roser i de første Åringer af deres Ægteskab, vil fremgå af det tidligere anførte. I disse trange Tider gjaldt det om at sætte Tæring efter Næring og spare i alle Retninger; men da ingen af

---

5. 2. 29, 36), således at Moderen og de 2de Brødre hver have fået 1 Broderlod og de 4 Søstre tilsammen 2 Broderlodder; men at en Broderlod kan have udgjort en så betydelig Sum som 25,000 Rbd. N. V., er næppe troligt. Man brugte sommetider endnu dengang at regne med Rdl. d. K., hvoraf der ifølge Frd. 5/1 1813 gik 6 på 1 Rbd. N. V.; men at gjøre de 25,000 Rbd. = ligesåmange ℔-Stkr., bliver dog formodentlig for lidt til, at det kan passe.

[1]) Den samme gl. Gård i Vindblæs S., Gjerlev H., som nævnes her foran p. 347; uden at være nogen Hovedgård, skal den i ældre Tider af og til have været beboet af Småadel. — Denne J. M. Kjeldsen var ellers den her omtalte Faml. Kjeldsen uvedkommende.

[2]) Datter af Mag. Jens Stampe og Kristiane Amalie Thestrup, Datter af Mag. Frands T. og Else Mule, Datter af Mag. Hans M. og Ellen Welleius, Datter af Dr. th. Kristen Jensen W. og Else Riber (Svane), Datter af Borgm. i Horsens Hans Riber og Anne Svaning, Datter af Mag. Johannes S. og Marie Stage, Datter af Borgm. i Ribe Søren Jakobsen S. (f. 1509, † 1577) og Anne Sørensdatter Klyn (f. 1519, † 1575). — Martha Kjeldsen nedstammede således i lige Linie, fra Moder til Moder, fra den noksom bekjendte ripensiske Slagsbroderfamilie Klyn, om hvilken se J. Kinch, i Jy. Saml. I., 219—304 og fl. St. i »Ribe Bys Hist.« II.; om de andre her nævnte Personer se Wiberg: Præstehist.; Hofm. Fund. II., Stamt. ved p. 172; Lengnick: Stamtne Stampe, Thestrup, Moth; Giessing: Jubellærere (Stamtne Thestrup, Mule); Zvergius: Det sjællandske Kleresi (Stamt. Svane); Vahl: Chr. Nielsens Slægtebog (Kjeldsen, 1782 [ikke udk. endnu]) o. fl. St.

Ægtefolkene vare opdragne i Overflod, faldt det dem heller ikke vanskeligt at indrette deres Levevis efter som Forholdene bød, og når man af Kjeldsens Regnskabsbøger ser, at det nogle Gange kneb så meget for ham, at enkelte af Folkene først fik deres tilgodehavende Løn en 2—3 Måneder efter Forfaldstid, så kan man forstå, at der i hine Tider til Hverdagsbrug ikke var Tale om andet end at Husbond og Madmoder fik deres Mad fra samme Gryde som Folkene; det vil altså sige det samme som, at den stående Spiseseddel for Morgen- og Aftensmåltiderne kun varierede mellem Øllebrød, Melkebrød eller Melkegrød. Af Sølvtøj havdes der i Huset kun nogle få Spiseskeer og Theskeer, hvilke Kjeldsen havde kjøbt af den forrige Ejer af Gården; nogle af Skeerne findes endnu og ere kjendelige ved, at man kan skimte Navnetrækket J. L. (ɔ: Jens Lund) på dem. Noget Udstyr med sin Hustru havde Kjeldsen nemlig ikke fået — det var Luxus i de Tider. Først i 1835 kom Kjeldsen så vidt, at han kunde forære sin Hustru 12 nye Sølvspiseskeer, og at han tillod sig denne Flothed, havde endda sin Grund i, at han i dette År havde været særlig heldig med sin Høst. Der indtraf nemlig ved Høsttid en slem Storm, men da Kjeldsen var den eneste i Omegnen, der havde sin Rug høstet, før Stormen kom, blev han også den eneste heromkring, der intet Tab led. Om dette Held minder de Sølvskeer, der ere forsynede med Indskriften »8. August 1835.« Da havde han slidt i over 20 År på Havnø!

På Vindblæs Kirkegård findes en Gravsten over den ovennævnte Else Elisabeth Stampe; Inskriptionen lyder således:

»I | det glade Håb, | at de Døde skulle opstå, | hviler her under | de jordiske Levninger | af den i Livet . . . . ., | nu i Døden salige | Madme Else Elisabeth Blegvad, | en elskværdig Datter | af | velærværdige og højlærde | Hr. Jens de Stampe, | Sognepræst til Hammer etc. i Ålborg Stift, | og Moderen | Kristiane Amalie de Thestrup, | hvis | Levedage begyndte den 5te Juli 1724. | Et af Gud velsignet Ægteskab | med | (S. T.) Kristen Blegvad, | Ano 1742 den 11te Oktober, | daværende | Kjøb- og Handelsmand i Mariager, | gjorde | hende til en glad Barnemoder | af | 6 Sønner og 6 Døtre; | men | en salig Død opløste den kjærlige | Ægteforening på Kragelund Ano 1783 den 12te August, | da hun | overleverede Legemet til Forkrænkelighed, | men Sjælen i Guds Hånd, hvor ingen Pine | skal røre den, | i sit Alders 59 År 1 Måned 1 Uge og 5 Dage.«

Et Portræt i Oliefarve af hende (Legemst.) haves endnu i den Kjeldsenske Familie. — Ifølge D. Atl. gav Kbm. Kristen Blegvad og Hustru Else Elisabeth Stampe en Lysekrone til Mariager Kirke.

At Klædedragten i det daglige også var tarvelig, ser man bedst af følgende lille Anekdote, som, da den er ganske karakteristisk for Kjeldsen, passende kan anføres her. Engang kom der en fremmed Herre ridende til Havnø, og da han ikke traf andre i Gården end Kjeldsen, der stod og havde et eller andet Arbejde for, så bad Rytteren — der antog Kjeldsen for en af Tjenestefolkene og derfor sagde »Du« til ham — om han vilde holde hans Hest, mens han gik op for at tale med Ejeren. Kjeldsen, der nok holdt af at spille Folk et lille Puds engang imellem, når Lejlighed gaves, kunde derfor ikke lade denne gunstige Lejlighed gå ubenyttet hen, men gik strax beredvillig ind på at holde Hesten, medens den anden gik ind for at tale med — Ejeren af Gården.

At den Fremmmede senere blev noget flov tilpas, da han erfarede, at det var Ejeren selv, der holdt hans Hest, er næsten overflødigt at bemærke!

Den Tid var nu forbi, da Ejerne af Havnø vare »højædle og velbårne«; Kjeldsen tituleredes kun med et »Hr.«, sommetider med et »velædle« foran, hvilket dog efterhånden forvandledes til »velbårne«; af Almuesfolk kan han dog også findes tituleret »Velærværdige Hr. Kjeldsen!« Ligesom de nærmest foregående Ejeres Hustruer, var hans Hustru selvfølgelig kun »Madamme«. Grosserer Lunds Hustru kaldes også kun Madam Lund; thi da hendes Mand ikke var Officer i Borgervæbningen eller overhovedet havde nogen Rang, kunde hun ikke tilkomme anden Titel. —

Nogle År efter bleve Tiderne lidt efter lidt bedre, og navnlig fra Midten af Trediverne indtrådte igjen normale Forhold, og da der nu tillige skete væsentlige Fremskridt ved Landbruget — det var f. Ex. ved den Tid, at Svingploven afløste den gl. Hjulplov —, så bleve Udsigterne efterhånden ulige lysere. Ligeledes var det ganske gode Tider for Studehandelens Vedkommende, hvilket spillede en stor Rolle ved denne Ejendom, hvor Besætningen altid mest har bestået af Stude. Omsætningen skete på de Tider nærmest i Kbhvn., på hvis »Trommesal« Navnet: Jens Lavrsen fra Havnø (dengang Foged ved Gården og Kreaturhandler) [1]) var godt bekjendt,

[1]) Fr. Barfod (anf. Stamt. p. 21) skriver: »Jens Risager Poulsen (til Rolsegård) drev særlig 1824—34, i Fællig med Kristoffer Gleerup (til Højslev Mølle), Jens Gårdsø fra Sønderonsild og Jens Lavrsen

ligesom Havnø Studene nok heller ikke vare af de ringest renomerte. Studenes Transport foregik dengang direkte fra Havnø Bro til Kbhvn.; ikke alene udførtes fra dette Sted Gårdens egne Stude, men også en stor Del fra Omegnens Gårde længere oppe i Landet (f. Ex. helt oppe fra Thustrup). Skipper Hans Kristensen havde nok at bestille hele Sommeren med at sejle herfra til Kbhvn. med Stude; han ladede 26 Stkr. i sit Fartøj, Fragten var 4 Rbd. pr. Stk. (Prisen for Fedestude var midt i Trediverne opimod 100 Rbd. pr. Par), og han blev efterhånden en velhavende Mand ved denne Entreprise. Kjeldsen drev forøvrigt ikke selv videre Handel med Stude; det hele indskrænkede sig nærmest til dem, han kjøbte for at fede og så atter sælge som Fedestude; dog havde han og Dinesen i ældre Tider sommetider så mange, så de — som der fortælles og som Regnskabsbøgerne også udvise — måtte leje Græsning hos Kmrh. Arenstorff på Visborggård. Dinesen havde derimod i sine yngre År drevet en betydelig Studehandel, navnlig sammen med sin tilkommende Svoger, Niels Poulsen, Forpagter af Nørlund, senere Ejer af Rolsegård († 1830); de havde Stude opstaldede på adskillige Gårde i Midtjylland, således på Havnø, Visborggård, Kalø, Rolsegård, Tjele, Nørlund, Nøragergård, Volstrup og Rørbækhovgård, og solgte dem dels på Trommesalen i Kbhvn., dels sønder på, navnlig ved Husum Marked [1]).

---

fra Havnø, en meget stor Handel med Heste og Køer.« — Sidstnævnte blev senere Forpagter af Visborggård, derefter af Lindenborg og var sidst Ejer af Marens Mølle ved Mariager.

[1]) Om Kr. Dinesen og N. Poulsen hedder det i Barfods anf. Stamt. p. 10: »De havde opr. ingen Formue, men de havde en ypperlig Kredit og kjøbte Kreaturer trindt i Jylland, som de selv dreve til Kbhvn. og solgte. Og de dreve Handelen i det store. Da Niels Poulsen således engang vendte tilbage fra Kbhvn. over Kalundborg og Århus, havde han, inden han nåede Viborg, i flere Flokke mødt nogle 100 Kreaturer, som tilhørte dem, og som nu dreves ad Kbhvn. til. Han undrede sig over Mængden, men Kr. Dinesen svarede ham, at han kunde være rolig: »Enten ere de betalte, eller de skulle blive det.« — Det stadige Samlag mellem N. Poulsen og Kr. Dinesen ophørte imidlertid, da de omtr. samtidig bleve gifte, om de end også efter den Tid kunde nu og da kjøbe en Flok Stude sammen. Dinesen opgav så omtr. Handelen, men Poulsen fortsatte den jævnlig ene, i nogle År dog også sammen med den dygtige Anders Frederiksen (til Poulholm i Blære S.), til hvis Ærlighed han imidlertid ikke kunde have så ubetinget en Tillid, som til Kristen Dinesens.«

I Kjeldsens Ejertid holdtes en Besætning af omkr. 230 Stk. Stude, 150 Stkr. Får og Lam, af Køer holdtes kun en 50 Stkr., samt Tillægsdyr i Forhold dertil. Foruden Gårdens egen Besætning græsser der på Ejendommen henved 40 Kreaturer, foruden en Del Får, hvilke tilhører dels Skov- og Engopsynsmændene og dels Husmænd, der arbejde på Gården. I forrige Århundrede var der foruden Studene også et større Antal Køer; i Fru Arenstorffs Tid fortælles således, at der holdtes over 150 Køer, og dette stemmer godt nok med Taxationsforretningen fra 1796, hvorefter det fremgår, at der da var et større Hollænderi på Gården. I de senere År er man igjen slået lidt mere ind på Smør- og Osteproduktionen, og nu for Tiden er der et Ismejeri på 85 Køer. Svineholdet er som Følge deraf også tiltaget lidt. Af Arbejdsheste holdes i Reglen 9 Spand[1]), thi da Avlingen ikke er betydelig, og da Brændet er let at transportere, da Skovene ligge så nær Udskibningsstederne, behøves der ikke større Hestehold. (Forøvrigt haves også 4 Spand Trækstude, der dog mest bruges til at låne ud til Bols- og Husmænd, som derfor til Gjengjæld gjøre visse Arbejdsdage på Gården).

Hertil kommer desuden, at Engene — Gårdens største Areal — slet ikke kræve nogen Arbejdskraft fra Gårdens Side, idet Afgrøden heraf — ligesom det er Tilfældet andre Steder, hvor der er større Engstrækninger — besørges bjerget og indkjørt af Omegnens Folk. Andre Steder udbydes Høsletten gjerne hvert År ved Licitation, men her har det i umindelige Tider altid været efter samme Akkord, nemlig at

---

[1]) Som det ses af Forretningen fra 1764 (p. 519), var der også dengang 18 Arbejdsheste på Gården; men medens dette Antal nu er tilstrækkeligt, forslog det selvfølgelig ikke i hine Tider, hvor man brugte 6 (sommetider endog 8) Heste for en Plov, hvilke tilmed næppe udrettede Halvdelen af, hvad der nu i samme Tidsrum udføres med 2 Heste. Senere da Tærskemaskiner kom i Brug, vare disse af en så svær Konstruktion, at 12 Heste næppe kunde udføre det samme som 2—3 Heste nu (se f. Ex. Paludan: Møens Besk. II., 162); men da det dengang væsentligst vare Hovbønderne, der med egne Trækdyr og Redskaber måtte udføre det nødvendige Arbejde ved Hovedgårdens Drift, er dette Grunden til, at Hestebesætningen dengang ikke var større end nu. Dog kan man i Staldbygningen se Spor af, at der i ældre Tid har været flere Båse i den end nu, nemlig i den nordre Del, der er indrettet til Foderlo.

Bjergerne selv fik hvert 3die Læs alm. Enghø og Sylthø og hvert 2det Læs Skovhø. Disse Vilkår ere meget fordelagtige for Bjergerne (»Høpidskerne«), og de sørge derfor for, at denne Ret til »at slå på Part« på Havnø Enge kan blive ved deres respektive Gårde fra Generation til Generation, og således er det stadig Folk fra de samme Gårde eller Bol i Visborg, Skjellum, Veddum eller endnu længere borte fra, der, når Højbjergningstiden begynder først i Juli Måned, komme kjørende ned til Havnø, nogle med Heste, andre med Stude eller enkelte endog med Køer til Forspand. Engene, hvor ellers kun Studeflokkene med deres Røgtere færdes, frembyde nu pludselig et livligt Skue med alle disse Mænd, der, som oftest hjulpne af Hustruer, Sønner eller Døtre, her gå i travl Virksomhed med at bjerge den værdifulde Afgrøde. Når Vejret er stadigt, går det hurtigt nok fra Hånden med at få Høet vejret og indkjørt; men falder det i med Regnvejr, kan det ofte være et brydsomt Arbejde for Folkene at blive færdige, så at de, som ellers under sædvanlige Forhold overnatte på Engene og ere forsynede med Fødevarer for adskillige Dage, under sådanne ugunstige Vejrforhold kan blive tvungne til at søge tilbage til Hjemmet, for så atter at vende tilbage, når det bliver Tørvejr, og begynde forfra med at sprede, vende og sætte Høet i Stak etc. — I tidligere Tider havde Folkene desuden anden Malhør, inden de nåede Gården eller Hjemmet med deres Læs, thi ikke så sjældent gik det på, at de væltede undervejs, som Følge af de dårlige Veje. Dengang kjørte man fra Engene til Gården gjennem Havnø Lund ad en Vej, hvis østre Del nu er nedlagt, og denne Vej var især en slem Faldgrube, så det siges, at der sommetider kunde ligge en 2—3 væltede Læs i Lunden på en Gang. Det varede dog ikke længe, før Kjeldsen fik anlagt en ny, god Vej norden om Lunden (Lundvasen), der tillige gjorde Vejen fra Engene til Gården kortere.

Foruden det Hø, der tilfalder de talrige Bjergere, der slå på Part, fragår der også adskillige Læs Hø til Skovfogderne, Gårdens Husmænd m. fl., så Havnøs egen Andel i Høudbyttet udgjør i Almindelighed næppe over en 800 Læs, i gode År 100 Læs derover og i dårligere År et lign. Antal Læs under. Efterslætten først i Oktbr. er forholdsvis uden videre Betydning, og Gårdens Andel deri beløber sig sjældent til stort over 100 Læs.

Ved årlig at bortlicitere Høsletten, kunde Gårdens eget Udbytte jo nok blive noget større, men da Følgen heraf vilde blive, at Bjergerne fik mindre, så vilde Kjeldsen ingen Forandring gjøre heri, sålidt som den nuværende Ejer har tænkt på at gjøre det.

Når Engene vare tjenlige til at slås, bekjendtgjordes det i tidligere Tider ved Kirkestævne omkring i de nærmeste Sogne, for at alle Høpidskerne så kunde møde den bestemte Dag på Fjordengene for hver især at få anvist sine forskjellige Arealer af Engene til at bjerge på. Når Mændene, hvis Antal beløb sig til omtr. et Halvthundrede, så mødte på Gården den fastsatte Dag, kom de først ind i Folkestuen og fik sig en Hjertestyrkning (en Snaps og en Drik Øl), derefter kjørte Kjeldsen og Engfogden ud til Engene, efterfulgt af Høpidskerne, hvoraf de fleste oftest vare til Fods. Ankommen til Engene begyndte man så med det vidtløftige Arbejde, at fordele Engstrækningerne ligelig mellem Mændene, d. v. s. ligelig hvad Engparternes Kvalitet angik, men forskjellig hvad angik Kvantiteten, idet de respektive Engparters Størrelse selvfølgelig rettede sig efter, hvad hver Mand havde Behov, nogle mere, andre mindre. Da der nu ikke er lidt Forkjel på de forskjellige Enges Afgrøde (Sylthø, alm. Enghø og Skovhø), måtte Mændene, når Delingen skulde foretages nogenlunde konsekvent, også have noget af hver Slags Eng, hver efter sit Forhold. Dertil kom, at da de forskjellige Engparters Afgrøde jo hvert År kunde være differerende, så kunde en sådan Deling ikke gjælde fra det ene År til det andet, men måtte forandres mere eller mindre hvert År, såmeget mere som Høpidskerne ved Delingen også selv havde et Ord at sige, og det derfor kunde hænde, at en og anden af dem ønskede at få sig udvist ny Engstykker, fremfor dem, de havde bjerget i tidligere År. Man vil derfor kunne indse, at en sådan Engdeling til Høslet ingenlunde var noget let Arbejde at forestå, — og er det da heller ikke den Dag idag, skjøndt Delingen nu er lettere at slippe fra end forhen.

Eng-Chefen på Havnø, der forøvrigt tillige er Skovfoged for Lunden og Skytte, hører derfor også til Gårdens højst betroede Folk; men da den nuværende Mand er gammel i Gårde — d. 1ste Maj 1889 har han tjent der i 50 År og har

den meste Tid været i denne Stilling —, så have disse mange År gjort ham Kunsten let!

Foruden dette præliminære Arbejde er der selvfølgelig meget andet at påse på Engene for Fogden under Engbjergningen, og ere Folkene nået såvidt, at de have fået Høet stakket, må han omkring og dele Stakke. Han sætter så et Mærke — en Kvist ell. lign. — i hver 3die eller hver 2den Stak, alt eftersom det er Enghø eller Skovhø, og de således markerede Stakke tilfalde da Bjergerne selv. — Alt Snyderi med Høets Fordeling er fra alle Parters Side noget ligeså ukjendt, som Snyderi var før Verdens Skabelse.

Når Indkjørselen begynder, får Avlsforvalteren og Folkene på Gården først deres Del af Arbejdet med Høet. Eftersom Læssene arrivere til Gården, anviser Forvalteren de Vedkommende, til hvilke Lofter de skal kjøre Læssene, for at hvert Slags Hø og de forskjellige Kvaliteter af samme således kan komme til at ligge sorterede på Opbevaringsstederne. Gårdens Folk have nu i nogle Uger næsten tilstrækkeligt Arbejde alene med at tage imod Høpidskernes Læs, hvis Indhold de gulve på Lofterne, så at det kommer til at ligge passende sammenpresset, og komme så Salt imellem Lagene, for at Høet ikke skal brænde sammen.

Høbjergningstiden er det Tidspunkt, hvor Gården har sit livligste Fysiognomi, thi der kan da på en Gang oftere holde en 10—15 Læs Hø og læsse af, og eftersom nogle kjøre bort, kommer der snart efter andre igjen. Og den ene ager bort med den samme Ro og Sindighed, som den, hvormed den anden ager ind i Gården, thi de allerfleste Kjøretøjer have Stude til Forspand; men, som Ordsproget siger: »den, som ager med Stude, kommer også med«.

Som berørt, foregår Delingen af Engene nu tildels på anden Måde. I mange År have nemlig de fleste af Høpidskerne fra det ene År til det andet havt deres bestemte Engparter at bjerge, og ikke alene er dette nemmere og bedre for Gårdens Vedkommende, men også mere profitabelt for Bjergerne, som have Interesse i med Omhyggelighed at behandle deres Parter, imod som når de hvert År fik anvist Høslet på forskjellige Steder.

Ifølge hvad der er meddelt, skjønner man, at det ikke er hårde Konditioner, der her bydes Høpidskerne at få deres

Hø på — det alm. er de fleste andre Steder, at Bjergerne kun få hvert 4de—5te Læs selv —; men det må da også her tages noget i Betragtning, at Folkene ikke alene have en lang Vej fra Engene at kjøre Høet til Gården (til deres Hjem have enkelte over 2 Mil at kjøre), men de skal også bjerge det over et større Terræn af Engene. Høsletten i Louenkjær er heller ikke nem, Træer og Buskadser generer, og desuden bliver man sommetider nødt til at læsse to Gange, idet man først må kjøre det afslåede Græs ud af Skoven og sprede det på Engene for at få det vejret. Forøvrigt er dette Skovhø heller ikke 1ste Klasses Hø, hvorvel det jo nok må kvalificeres tildels ikke lidt højere end »Stargræs« (jvfr. Frd. 28/7 1784 § 5).

Når man tænker sig, at Havnø Enge 1660 kun ansattes til 400 Læs Hø [1]) (se her foran p. 348), så er Udbyttet nu jo ikke så lidt højere, skjøndt det endnu ikke er så stort, som det efter Engenes Areal burde være, så der står endnu endel Forbedringer tilbage at gjøre.

»Nu kan man se, at man er paa Havnø Territorium, thi Høveder og Bæster står i Græs til Knæerne« — saaledes hører man undertiden Folk sige, når de se Græsgangene her under heldigere Forhold; at sådanne Personer have set på Græsset med Forstørrelsesglas, behøver man næppe at oplyse om; men på den anden Side er det også ubestrideligt, at de på Havnø ere noget forvænte med deres Græsgange, thi når de der sige, at de ikke have Græs et eller andet Sted

---

[1]) I hvilken Tilstand Engstrækninger i ældre Tid henlå, får man et Begreb om ved at læse f. Ex. hvad Nødskov skriver i sin Timgårds Beskrivelse (udkom 1787). Han skriver således (p. 37): »En stor Del af Engene ere begroede med Risbuske, som meget indskrænke Hø-Avlen og ved en strafværdig Ligegyldighed have fået Lov til at udbrede sig. De bleve først udryddede 1784—86.« — Et andet Sted (p. 112) skriver han: »Forhen vare Engene så bløde, at Høet deraf endog måtte opbjerges i Sække til det faste Land, og ingen kunde tænke så dybt, at Grøfter kunde hjælpe dem, før end de i Årene 1779—80 ere med Grøfter gjennemskårne.« —

Da »alting« på Havnø ved Fru Arenstorffs Død skal have henligget i »samme Forfatning som for 100 År siden«, så have Havnø Enge næppe dengang været i bedre Tilstand end Tims Enge. Endnu da Kjeldsen kom til Gården, var der da også enkelte Enge, der vare så bløde, at det ikke var stort bedre bevendt med dem, end oven for beskrevet.

på Eng eller Mark, så kan man være vis på, at på mange andre Gårde vilde man være rigtig godt fornøjet med mindre, end hvad de her regne for Ingenting! —

I dette Århundrede har intet af Gårdens Tilliggende været bortlejet, men i ældre Tid har det stedse været Brug at bortleje en Del af Engene. Ifølge Skjødet fra 1620 svarede Fæsterne i Als og Helberskov alle hver 1 Pund (ɔ: 1/2 Otting) Smør i årlig Engleje; i Rebningen fra 1669 omtales også Enge at være bortlejede, og i Papirer fra 1764 ses ligeledes flere af Havnø Enge i Louenkjær (Egeholt, Hægtereng, Store- og Lillerørtved, Stavnsigholt, Stavnsigeng, Smedenseng, Kræmerseng og Grevens Hale) at være bortlejede til Fæsterne.

I tidligere Tider var der meget mere Rørskjær på Havnø end nu, og ligesom Engene blev slåede på Part, således brugte man endnu i de første År af Kjeldsens Ejertid at lade Rørtag slå på Part i Tagkjæret (sædvanligvis var det da nogle af Høpidskerne, der tillige vare »Rørpidskere«). Af denne kurante og temmelig værdifulde Vare kan der endnu sælges noget, men der er ikke mere, end at det magelig kan besørges indbjerget af Gårdens egne Folk. —

Når der ovenfor er nævnt »Skovhø«, menes hermed Høsletten i Louenkjær Skov, hvilken Skov nemlig ikke er undergiven fuldstændig Fredning. Rentekammeret vilde for et halvt hundrede År siden[1]) have Havnø Louenkjær betragtet som fredskovpligtig, altså således, at der ingen Kreaturer, Svin undtagne, måtte græsse deri, ingen Høslet foretages under Træerne, og tillige, at den skulde være anordningsmæssig indhegnet (Frd. 27/9 1805 § 15). Men Kjeldsen mente, at det var ganske uberettiget at ville have denne Skov gjort til Fredskov og protesterede derfor derimod. Efter at Rentekammeret nøjere var sat ind i Forholdene, blev Resultatet, at Kjeldsen og hans Søster, Madam Dinesen, måtte give deres Skjøde på Havnø Påtegninger, dat. 25/3 1837 og 23/8 1839, der gik ud på: at når de og Havnø efterkommende Ejere fritoges for enhver Indskrænkning med Hensyn til Græsningen, Høsletten og Hugsten i Skoven Louenkjær, så forpligtede de sig til i Løbet af et vist Åremål at beså 50 Td. Land af Skoven med Agern, lovlig at indhegne samme, samt til ikke

[1]) Rentekammer-Skrivelser af 19/4 1836, 26/11 1836, 16/9 1837 og 6/7 1839.

at rydde nogen Del af den i den øvrige Del at Skoven værende Bestand. — Men uagtet der gjordes alt muligt for at opelske en Egeplantage, var det dog ikke muligt at få Træerne til at gro, så det måtte tilsidst helt opgives, og den nuværende Ejer måtte da ansøge Indenrigsministeriet om Forandring i ovennævnte Bestemmelse. Da Stedforholdene i denne Skov ere af en noget anden Beskaffenhed end i en alm. Skov, kan der af en Skrivelse til Ministeriet desangående passende her uddrages nogle Linier. Det hedder således bl. a.:

»Louenkjær er en Elleskov, der endnu henstår så temmelig i en Urtilstand og aldeles ikke egner sig til at behandles ved sædvanlig Forstkultur. Den oversvømmes på Grund af Natur- og Stedforhold af en sådan Udstrækning, at den ligger langt udefor den enkelte Ejers Råderum, som oftest om Vinteren og Foråret af Vand, og der er Somre, i hvilke man ikke engang kan kjøre Brændet ud af den. Man kan, uden at gå Sandheden for nær, i lange Perioder godt kalde den et stort Uføre. At gjøre en sådan Skovstrækning til Fredskov, vilde være det samme som at berøve Ejeren en væsentlig Del af dens Værdi, der består i Høslet og Græsning, og at lægge en Fredskovsforpligtelse på den, som blot skulde gjælde af Navn, vilde mulig blive en Indledning til i Fremtiden at udøve en Tvang mod Ejeren, uden Hensyn til, om Forholdene anbefalede en Kultivering af hele denne store Strækning som Skov.«

Ifølge Indenrigsministeriets Resolutioner af $^{30}/_{4}$ 1871 og $^{13}/_{1}$ 1872 blev Havnø Louenkjær da også fremdeles fritaget for fuldstændig Fredning, og Bestemmelsen om de 50 Td. L. Egeplantage forandredes til Beplantning af et ligeså stort Areal med Ask, El og Birk.

Disse tre Træarter udgjør forøvrigt den væsentligste Bestand i Louenkjær Skov, dog således, at El er den langt overvejende; men ved Siden heraf findes også flere andre Slags Træer, hvoriblandt adskillige Egetræer; for Bøgen er der for fugtigt (derimod findes en Del smukke, temmelig store Bøgetræer i Havnø Lund, hvoraf nogle kan være af over 100 Kr.s Værdi Stykket). I ældre Tid fik Orlogsværftet en Del Egetømmer fra Louenkjær, og endnu i Kjeldsens Tid blev der udvist Egetræer dertil. Tre gl. Ege, der kaldes »Konge-Egene« eller »de tusindårige Ege«, vare også udsete til

Flådens Brug, men Kjeldsen satte så megen Pris på disse gl. Ege, at han bad om at beholde dem, hvilket også blev ham tilstedt. Tusindårige kan disse Ege dog ikke være [1]), men lad dem også »kun« være en 600 Åar gl., så er dette dog en så respektabel Alder, at man ikke kan angive, hvem deres første Ejermand har været. — Dette store Vildnis og Skovmorads er ellers i sit Slags temmelig enestående her i Landet. Nogen »Urskov« kan det jo langt fra siges at være, idet der forhen er hugget dygtig væk i Skoven, så at der ikke er mange gl. Træer tilbage, men da Skoven henligger uden Forstkultur, og Naturens fri Råden kun i ringere Grad indskrænkes og forstyrres ved menneskelig Indgriben, så, hvis der overhovedet hertillands kan være Tale om Skove, der give et svagt lille Begreb om, hvorledes en Urskov ser ud, da blev det vist snarest Louenkjær, man måtte henvise til. I de senere År, da Hovedvejen igjennem Havnø Louenkjær er bleven så meget forbedret, får man dog et ganske andet civiliseret Indtryk af Skoven, strax man kommer ind i den, end tidligere, da Vejen (Vasen) henlå som et Uføre. I den Del af Skoven, hvor Studene græsse, er der nogenlunde fremkommeligt; her findes enkelte mindre Åbninger i Skoven, men Skov og Eng går ellers ud i et. Andre Steder er der derimod vanskeligere at passere, dels på Grund af tæt Træ-Buskads- og Plantevæxt af diverse Arter (f. Ex. Småpletter af 3—4 Alen høje Brændeneller, også flere giftige Planter findes i Skoven, så det er langt fra alle Steder, at Høvederne græsse [som Hø have de derimod ingen Gene af at få sådanne Planter tillivs]), og dels på Grund af Jordsmonnets sumpede Beskaffenhed, samt de mange Render og Grøfter, hele Terrænet er opfyldt af. Det var derfor heller ikke noget behageligt Arbejde for Generalstaben, da den for nogle År siden (1879) målte denne Strækning op, og Guiderne sagde også, at de ikke før var truffet på en sådan »Urskov«; men efter at de havde opmålt Visborggård Louenkjær, mente de dog, at der deri fandtes Steder, der

[1]) De tåle nemlig ingen Samlg. med de 1000årige Ege ved Jægerspris, »Kongeegen« og »Storkeegen«, som ifølge Vaupell: »De danske Skove« ere henholdsvis 42 og 36 Fod i Omfang i Brysthøjde (ved Jorden er sidstnævnte endog 54 Fod i Omfang). Tidligere fandtes s. S. en mere end 1000årig gl. Eg, 25 Al. i Omkreds, i hvis hule Stamme der var Plads til 3 Mand til Hest (Wegener: Abrahamstrup I., 3 og II., 293).

vare endnu mere urskovagtige, uigjennemtrængelige og moradsagtige end i Havnø Louenkjær[1]).

At Dinesen og Kjeldsen i sin Tid nogenlunde kunde præstere, hvad der paahvilede dem at svare af Gården, havde de for en væsentlig Del Louenkjær Brænde at takke for. Men dengang at have solgt Brænde i så store Kvantiteter, blev dog en dyr Fornøjelse. Den Fortjeneste, de havde af Brændet dengang, var nemlig så yderlig ringe, at der måtte adskillige 1000 Fv. Brænde til, før de fik noget ind, der var værd at tale om. Senere, da Brændet kom i Pris, kunde man næsten ikke sælge noget, fordi der ikke var noget at tage af, og således har det været igjennem en lang Årrække. Endnu sælges der næppe en 250 Fv. Brænde om Året (af Gavntræ sælges kun ubetydeligt); dog må tilføjes, at det ikke er Småting, der forbruges på Gården selv Året rundt (om Vinteren en $^3/_4$ Fv. Brænde om Dagen), og desuden have alle Beboerne på Ejendommen samt de Husmænd, der arbejde på Gården, også allesammen deres Brænde fra Havnø Skove. — Da der derimod så godt som intet blev hugget i Visborggårds Skove i Kmhr. Arenstorffs Tid, så bliver Facitet: at de på Visborggård i lang Tid har solgt og fremdeles sælger omtr. 15 Fv. Brænde for hver — 1 Fv. Brænde, der sælges på Havnø. Unægtelig et betydeligt Misforhold! især da Forskjellen i Forholdet mellem deres respektive Skoves Arealer ikke er større end omtrent som $1^1/_2$ mod 1 (Visborggårds Skove ere nemlig 300 Td. Land større end Havnøs).

Det vil af det anførte fremgå, at Havnø egentlig ikke har været så lidt dyrekjøbt for Familien Kjeldsen.

Medens Havnø Skove således mest består af yngre Træer, så var Bestanden og Træernes Kvalitet i disse to Gårdes Skove derimod tidligere temmelig ens, så ved Delingsforretningen fra 1764 har det i denne Henseende næppe frembudt Vanskeligheder at gjøre Skovene »lige med hinanden« (smlg. Frd. $^{27}/_9$ 1805 § 8); derimod må man dog — skjøndt intet nævnes derom i Delingsforretningen — have taget et væsentligt Hensyn til, at Havnø Skove have en for Afsætningen

---

[1]) Dette store og vildsomme Skovmorads havde dog vist fortjent at nævnes f. Ex. i det af M. Galschiøt udg. Værk: »Danmark i Skildringer og Billeder«; men det omtales hverken der eller andre Steder.

langt fordelagtigere Beliggenhed end Visborggård Skove; thi det bliver mellem År og Dag ikke lidt Forskjel, om man kan udskibe Brændet lige i Nærheden, eller man, som på Nabogården, har en Vej af c. 3/4 Mil til Udskibningsstedet, så at der kun kan kjøres 4 Ture pr. Dag. For at Skovene kunde blive af lige Værdi, måtte derfor Visborggårds Skove enten i sig selv være værdifuldere eller også større end Havnø Skove.

Gårdene kjøre deres Brænde til de samme Udskibningssteder, men medens Havnø udskiber det meste af sit ved Louenkjær Træbro, så føres næsten alt Visborggårds Brænde til Havnø Bro. Ifølge Delingsforretningen forbeholdtes der Visborggårds Ejer at have Udskibning ved Havnø Bro mod et årligt Vederlag til Havnø Ejer, hvilken Bestemmelse atter optoges i de senere Skjøder, og således hedder det også i Dinesens og Kjeldsens Skjøde: »Med Gården følger Skibsbroen ved Fjorden, dog med den Bestemmelse, at Visborggårds nuværende og efterkommende Ejere forbeholdes fri og fornøden Plads til at opsætte Brænde ved Broen, samt fri Udskibning og Fart for hvad Vare, de ved Broen vil losse og lade, imod en årlig Betaling til Havnø Ejer, som i forrige Kontrakt er bestemt til 12 Rdl.« Dette er den eneste privatretlige Servitut, der hviler på Havnø (altså kun en positiv usynbar), og medens den for Havnø ikke er af videre Gene, er den af så megen desto større Betydning for Visborggård, som har omtrent 15 Gange så megen Nytte af Havnø Bro som Havnø selv har; thi når man f. Ex. på Skibslisterne i de lokale Aviser læser: »Jagt N. N. til Havnø« — og det står der temmelig hyppig —, så er det som oftest et Skib, der lader Brænde fra Visborggård. På Havnø har man derfor ofte Synet af disse Brændetransporter fra Nabogården — en 6—9 Vogne i Følge —, og mellem År og Dag bliver det for adskillige 1000 Kr. Brænde, der fra Visborggård udskibes ved Havnø Bro.

Ved Siden af Brænde og Græs afgiver Louenkjær også andre Goder eller egentlig snarere Undere, men i alle Tilfælde noget, der er en stor Raritet, nemlig Kronhjorte. Sådanne have nemlig endnu fået Lov til at blive i »Urskoven«, skjøndt Udbyttet, man har af disse Dyr (Kjød og Hud), ikke svarer til Skaden, de forårsage på de unge Træer, Sæden etc. — Foruden Hjorte findes også Rådyr og andet mindre Vildt.

Medens Kronvildtet i tidligere Tider var alm. over hele

Landet, så at man alene i Jylland for et Par hundrede Ar siden i den bedste Jagttid kunde sende en 1600 Stkr. derfra til de kgl. Slotte, så læser man nu sine Steder [1]), at i Jylland er der kun Kronhjorte i Grevskabet Frijsenborgs store Skove »og nogle enkelte andre Steder«. Disse »enkelte Steder« indskrænke sig nok til Grevskabet Lindenborgs Skove og Louenkjær, ialtfald findes der ikke Krondyr andre Steder på et stort Område heromkring.

Jagten på Havnø er dog ikke af videre Betydning, men noget som en halv Snes Kronhjorte og Rådyr om Året er også nok værd at tage med. Da det kun er Strejfdyr, der er i Havnø Louenkjær, har man bedst Chance for at få fat i Vildtet, når de fra Visborggård holde Jagt i deres Part af Louenkjær; thi så hænder det let, at nogle af Dyrene retirere sig ind i Havnø Louenkjær, og så kan det også nok hænde, at Havnø Nimrod (Skovfogden i Lunden) er ved Hånden og nedlægger ikke alene, hvad han træffer med sin Bøsse, men også, hvad der kommer ham på Skud. Resultatet kan derfor falde således ud, at Visborggårds Jagtselskab intet får, hvorimod Skytten på Havnø stolt vender hjem med et Par Hjorte eller så. (At Udbyttet i sådant Tilfælde — til Tak for god, om end ganske vist ufrivillig Assistance — broderlig deles med Nabogårdens Herskab, anføres blot, for at man ikke skal tro andet, end at de nuværende Ejere af Gårdene komme bedre ud af det med hinanden, end det som oftest var Tilfældet i ældre Tider.)

Det må dog tilføjes, at Skytten på Havnø meget vel kan skaffe en Hjort eller to tilveje også uden at behøve ovennævnte Assistance; har man Brug for et Dyr på Gården, varer det sjældent ret længe, før Mikkel Kjeldsen [2]) er Mand for at få et nedlagt, og han har i så Henseende i sine Dage ligget adskillige Nætter på Lur ude i Louenkjær. Selvfølgelig er det hans mindste Kunst at afgjøre, om et Spor stammer fra en Hjort eller Hind, ligesom han også deraf omtrentlig kan slutte sig til Dyrets Alder; i det hele taget turde det vel være tvivlsomt, om der her i Landet findes nogen Skytte, der har

[1]) Se f. Ex. Brehm: »Pattedyrenes Liv«, udg. af P. Mariager, p. 607.

[2]) Han er ikke af Ejerens Slægt. Hans Fader, der var Husmand i Skjellum, hed Kjeld Mikkelsen, og den Vej i Louenkjær, der hedder Kjeldsvasen, er anlagt af og har Navn efter ham.

mere Erfaring i Hjortejagt eller har skudt flere end han, thi Flertallet af Nutidens Herregårdsskytter har aldrig skudt noget Krondyr; det er en Fornøjelse, der forbeholdes Standspersoner.

Fra Louenkjær strejfe Dyrene, navnlig Rådyrene, oftere over i Lunden, og det træffer også, at en enkelt af Hjortene svømmer over Fjorden og går ind i Trudsholm Skov (det smalle Skovbelte, der ligger ligeoverfor på den anden Side af Fjorden); men da denne Skov er så lille, og der heller ikke er nogen anden Skov deromkring, så vender et sådant Dyr sikkert altid snart igjen tilbage til Louenkjær, og dets Udflugt indskrænker sig således kun til at have været en lille Rekognosceren af Terrænet sønden Fjorden. Man har undtagelsesvis også truffet Hjorte på endnu længere Udflugter, og der er nok heller ikke noget i Vejen for, at de kan svømme over Fjorden, selv på de bredeste Steder.

I de senere År af Kjeldsens Ejertid fangedes engang en Dyrekalv (omtr. 3/4 År gl.), hvilken der indrettedes en Stald til i den gl. Kjærnemølle. Kalven blev passet omhyggeligt, trivedes vel og blev ganske tam; som Hind løb den frit omkring og lystrede så godt som nogen Hund, så den var en Kilde til megen Fornøjelse, navnlig for Ungdommen. Derimod var den en Skræk for alle gl. Kjærlinger, og når den på sine Udflugter kom til Visborg, blev der alm. Bestyrtelse blandt Landsby-Skjønhederne; thi »Ponny« var en stor Hader af Kvinder, navnlig ældre, vilde bide dem og stod på Bagbenene og dunkede dem i Hovedet med Forbenene. Dens sidste Bedrift var, at den en Dag gik op i Salen og rev 5 Fag Vinduesgardiner helt itu. Kort efter blev den slagtet og var da en 7—8 År gl. Den holdt meget af Rugbrød og som Delikatesse: Stumper af Tællelys.

Af Fuglevildt skydes her Vildænder, Agerhøns, Bekkasiner o. s. v., men med denne Jagt er det også kun småt bevendt.

Kjeldsen gav sig ikke selv af med at være Jæger, drev heller ikke maritime Fornøjelser på Fjorden, ja har måske aldrig taget sig så meget som en Dukkert i den (noget Badehus havdes her heller ikke i hans Tid); »han vilde aldrig gå i Vandet, før han havde lært at svømme«; men ellers var han i sine yngre Dage ikke bange for at komme lidt i Berøring med Fjorden, thi det fortælles, at han i de Tider, når han skulde sønder efter, lod Ridehesten svømme over Fjorden med

sig på. Han var ellers ikke nogen Sportsmand, og han har da også i sin Tid havt andet at tænke på!

Som flere gastronomiske Herligheder ved Skovene anføres, at der både i Louenkjær og Lunden er en Del Hasselbuske, desuden findes også Hindbær, Brumbær, Jordbær o. s. v., af førstnævnte Art er der navnlig ikke få i Lunden. Af spiselige Paddehatte (Champignons) findes adskillige omkring i Skov og Eng.

Vejen fra Havnø — gjennem Lunden — over Fjordengene — gjennem Louenkjær — ud ad Als-Visborg Landevej — forbi Visborggård — og gjennem Visborg By tilbage til Gården igjen, er Havnøernes mest yndede Rute til Lystkjørsel eller do. Rideture, og her bevæger man sig også for en stor Del på Gårdens eget Territorium. — Følger man Markvejene langs med Fjorden til Hadsund, gå disse mest gjennem nøgne og temmelig ufrugtbare Strøg, og egentlig bliver der først smukt ved Hadsund; fortsættes videre ad den private Vej, der går langs med Fjorden gjennem Tygeslund Skov, vil man finde det smukkeste Sted her i Egnen. — Af længere Udflugter frembyder Vejen fra Havnø og langs Fjorden til Helberskov også en ganske net Tur, men helst må man da videre for at se Als Banker samt Als Kirke, som ligger på det højeste Punkt, hvorfra der er en smuk og vid Udsigt over Kattegat.

Af de her nævnte Skov-Herligheder eller Omegnens Herligheder tror jeg dog nok, at Kjeldsen satte mest Pris på Brændet og Græsset, og dette kan man da heller ikke fortænke ham i. Der kunde endog om Sommeren gå Perioder hen, hvor han ikke kom i Lunden: Myggene åd ham, som han sagde. Det lader sig heller ikke benægte, at denne Skov på Grund af dens nære Beliggenhed ved Fjorden er usædvanlig befængt med denne Plage, så at det trods Skovens Skjønhed ikke altid er nogen Behagelighed at færdes der; helst må man dampe dygtig væk af en Cigar, men da Kjeldsen ikke var Ryger (han brugte ikke Tobak, hverken i den ene eller anden Skikkelse), kunde han ikke anvende dette Fordrivelsesmiddel. —

Ligesom Kjeldsen måtte gjøre Indsigelse imod at få Louenkjær gjort til Fredskov, således fandt han sig også beføjet til at protestere imod, at Havnø sattes højere i Hartkorn. Ved sidste Matrikelsætning (1844) vilde man nemlig have Gårdens

Hovedgårdstaxt forhøjet fra c. 66 Td. til 72 Td. Som man ser af det foregående, ankede Dinesen også over »det høje Hartkorn«, og at Anken var berettiget, må man slutte deraf, at det nu lykkedes Kjeldsen ikke alene ikke at få Hartkornet forhøjet, men endog at få det nedsat til sin nuværende Størrelse, altså 54 Td. Kjeldsen påviste nemlig de Vedkommende, hvorledes hans Agermarker ikke svarede til, hvad man antog, idet flere af dem, navnlig Markerne omkring Strandkjær, kun bestod i et tyndt Jordlag, hvis Underlag var Havsand; Jorderne kunde som Følge heraf ikke tåle Tørke, og i tørre Åringer var Markernes Afgrøde derfor ringere end de fleste andre Steder, idet Sæden blev sveden af (dette fik man navnlig at mærke for et Par År siden [1887], hvor Høsten her var den ringeste, den har været i Mandsminde). Det er ikke alene under Lavlandet, at man kan træffe på Havsand, men også nogle Steder under Højlandet; således er der i Skrænten sønden for Lunden en Sandgrav, hvor man opgraver rent og fint Havsand, men Laget ligger dog her omtrent et Par Alen nede i Jorden og synes ikke at strække sig over et større Område. I Terrænet sønden for Gården og ned mod Havnø Hage består Jordunderlaget af Kridt, hvilket nogle Steder kun ligger en Fod under Jordsmonnet. Gårdens største og bedste Agermarker, Lundmarken og Søndergårdesmarken, består — ligesom Lunden — af temmelig dybe Muldjorder, væsentligst med Lerunderlag. Da førstnævnte Mark tidligere var skovbevoxet — endnu i Kjeldsens Tid har man ryddet Træer der —, og da den anden Mark tildels har været det samme og forøvrigt hørte under det gl. Søndergårde, så bliver det forståeligt, at Gårdens Agermark i ældre Tid var så ubetydelig; men når den dog sættes til 36 Td. Udsæd, viser dette, at man dengang hist og her har havt nogle små Agermarker, som nu ikke længere komme under Plov. Man finder da også Spor af sådanne, idet man endnu sine Steder kan skimte gl. Agerfurer, således på et Stykke af Tagkjæret og i Kallehaven. Havnø Marker ere nærmest Havre-Jorder, og i Kjeldsens Tid har der været År, hvor Havre-Udsæden har udgjort over 150 Tdr., altså en hel Del forskjellig fra den Tid, da Gården ifølge Peder Seefelds Jordebog slet ikke havde Havre-Udsæd, men kun Rug og Byg. Nu dyrkes foruden Havre mest Rug, fremdeles en Del Hvede, Rodfrugter, Hør etc., derimod kun

undtagelsesvis Ærter og Boghvede. På Grund af flere af Jordernes lave Beliggenhed er der en Del af Agerlandet, der ikke kan drænes, hvorfor der altså går noget Jord tilspilde ved Grøfter. Mergel findes ikke på Ejendommen, men Gårdens Jorder ere i god Gjødningskraft, thi på Grund af det store Kreaturhold er der Gjødning i Overflødighed, hvorfor man heller aldrig her har havt Brug for Kunstgjødning. —

Kjeldsen var en meget aktiv og vindskibelig Mand, som i det hele forbedrede Ejendommen i betydelig Grad. Jorderne satte han i højere Kultur, indtog en Del til Agerland, som tidligere havde henligget uden at give synderligt Udbytte, således bl. a. Jorderne nordvest for Gården (»Glibstedkjæret« var nemlig før den Tid et kratbevoxet Morads, så fugtigt, at der næsten ikke var til at færdes), ligeledes kjørte han mange 1000 Læs Jord fra Bakkerne og opfyldte hermed Lavningerne på sine Marker[1]), forbedrede Kjær og Enge i deres oprindelige sure Beskaffenhed, gravede mange Grøfter overalt omkring på Ejendommen, anlagde bedre Veje, opførte en ny Udskibningsbro ved Louenkjær o. s. fr. I den lange Tid, han var Ejer, byggede han også flere ny Bygninger, således i Årene 1846—47 en ny Hovedbygning og i Årene deromkring også nogle Bygninger på Ladegården, ligeledes opførte han, efter at Møllenæringen var bleven frigivet ved L. 14/4 1852, Havnø Vejrmølle, der kun benyttes til eget Brug (før den Tid måtte man til Kårup Mølle, der ligger i 1 Mils Afstand), og endelig opførtes også en Del Huse på Ejendommen: Færgehuset opførtes af nyt, ligeledes Lundhuset (tæt ved Gården), Louenkjærgård (ved Nordostgrænsen) og Skovlyst (ved Træbroen), senere opførtes Vollehuset (ved Vestgrænsen), således at det eneste ældre Hus, der nu findes på Gårdens

---

[1]) Da der navnlig blev kjørt Jord fra de Bakker, hvorpå Kjøkkenmøddingerne ligge, forklarer dette, at man nu finder mange Flintflækker og Østersskaller på de lave Marker, navnlig nedenfor disse Møddinger. Kjøkkenmøddingernes definitive Opdagelse her i Landet skete først 1850 (Antikv. Tidssk. 1849—51 p. 98 og Worsåe: Om Tvedelingen af Stenalderen. 1862 p. 8), hvorfor man i den Tid, da Kjeldsen kjørte bort af Bakkerne, ikke vidste bedre, end at de store Østerslag, man fandt på disse Steder, hidrørte fra fordums Østersbanker, og at Fjorden altså tidligere havde overskyllet hele dette Terræn.

Jorder, er Louenkjærhuset (ved Sydostgrænsen), der er bygget af Fru Arenstorff 1788. Et Par af Husene afgive Bopæl til to Familier, og enhver især af Familierne, der bebo Husene (hvortil hører større eller mindre Haveanlæg, nogle have tillige Jordlodder), have mindst en Ko og nogle Får. —

En Del af den af Fru Hilleborg Då opførte Hovedbygning kom til at stå i næsten 200 År, d. v. s. det var kun lidt af Resterne, thi det, der stod før 1846, frembød et bedrøveligt Skue. Det, der var tilbage, bestod kun i et lille teglhængt Hus, hvis Gulve lå i Niveau med Jorden, kun 6 Alen højt til Taget, 11¼ Al. bredt og 36 Al. langt, forsynet med trende små Kviste på søndre Side [1]). Efter at Fru Arenstorff havde istandsat det, var det nu atter forvandlet til Materialhus, dog var der endnu hist og her Spor af tidligere bedre Dage. Huset var på Grund af senere Tilbygninger af Fløje nu lappet alle Steder: det oprindelige var af Grundmur (Murene 1 Al. tykke), men senere var der føjet Bindingsværk til, Vinduerne sad ganske uregelmæssigt og havde alle mulige Størrelser, så man kunde ikke længer se, hvorledes det fra først af havde været indrettet, men da det kun dengang indeholdt: »fra vestre Ende på søndre Side en Gang igjennem 9 Fag, på nordre Side deraf 3 Kamre, 1 Gang tværs igjennem

---

[1]) At Bygningerne på Havnø 1675 kun taxeredes til 200 Rdl. (se her foran p. 437), viser, at de vare ubetydelige, men næppe tillige, at de vare i særlig dårlig Forfatning. Om Gl. Kjøgegårds Bygninger, der 1661 ligel. kun taxeredes til 200 Rdl., hedder det også i F. Carlsen: Efterr. om Gl. Kjøgeg. I., 237: »Hovedbygningen var måske ikke så mishandlet som mange andre Herregårdsbygninger vare.« — Man må nemlig erindre, at der dengang var flere Herregårde, som kun havde Bygninger som Bøndergårde (se f. Ex. Matriklen for Vensyssel fra 1662 i Kongerigets Arkiv [den eneste Matkl., hvori Bygningerne omtales]), og hvis Bygninger altså lige så lidt som Bøndergårdenes Bygninger ansattes til speciel Værdi, men ansloges sammen med Hartkornet. —

Hvad der her foran p. 306 er antaget om »Tårnet på Havnø, 1675«, passer næppe; thi skjøndt der ikke i dette Årh. var nogen Kvistbygning på Husets Forside, kan der dog mulig opr. have været en sådan, og det har da været den, man her — ligesom på så mange andre Herregårde — har beæret med Prædikat af »Tårn«, »måske fordi man syntes, at intet ægte Herresæde burde mangle et sådant; og et Navn er — som man ved — ofte nok til at fornøje Folk«. (Om den Slags Herregårds»tårne« [f. Ex. på Frisholt og Avnsbjerg] se Jy. Saml. VII., 202; St. St. Blicher: »Røverstuen« og fl. St.)

Huset på 3 Fag (heri en Indgangsdør fra Gårdsiden), derved en stor Stue på 2 Fag« (fortsattes ind i østre Fløj), så er det temmelig klart, at salig velbårne Peder Seefeld med sin store Familie ikke har kunnet nøjes med 1 stor Stue og 3 Kamre, og derfor må der også oprindelig have hørt Fløje til Bygningen.

Senere byggedes nogle større Fløje, først af P. Benzon og senere af Fru Arenstorff; men da disse Bygninger således vare af meget forskjellige Aldre, af forskjellig Højde (østre Fløj var 6½ Al. og vestre do. 10 Al. høj til Taget), forskjellig Længde (henholdsvis 57 Al. og 60 Al.), Bredde o. s. v., så havde Borggården i mangfoldige År måttet nøjes med et mindre heldigt Udseende. Kommer hertil, at der på begge Sider af Borggårdens Bygninger lå flere gl. Bindingsværks Udhuse, så vil det heraf fremgå, at det hele havde et mere malerisk end just heldigt Udseende, tilmed da alle Bygningerne — med Undtagelse af vestre Fløj — ikke vare stort andet end en Samling af Rønner, som alle tilsammen i 1825 kun taxeredes til 5,300 Rbd. rede Sølv, på samme Tid som Ladegårdens Bygninger taxeredes til 9,700 Rbd. r. S.; dog også en forholdsvis lav Sum for så store Bygninger, der viser, at flere af dem har været af mådelig Beskaffenhed.

Da den vestre Fløj var opført i temmelig storslået Stil (Murene 1½ Al. tykke, Værelserne 7 Al. høje, udstyrede med Loftsmalerier, Egetræsdøre med Messing-Hængsler og do. Låse, forgyldte Tapeter etc., og da det også var vanskeligt at skaffe samme Slags Mursten tilveje, fortsatte Kjeldsen — uheldigvis! — ikke den ny Hovedbygning, som denne var begyndt; men da Fløjen desuden i Tidernes Løb var bleven noget ramponeret indvendig — i flere År havde således f. Ex. sal. Oberstindens Kabinet i Mangel på andet måttet tjene til Folkestue —, foretrak han at rive alt ned, dog blev hele Fundamentet af vestre Fløj [1]) bibeholdt, og opførte så istedetfor en grundmuret en Etages Bygning af gule Sten (Refsbæk Teglværk) på 3 Fløje, hvis Sidefløje ere af samme Dimen-

[1]) Denne Bygning var opført så solid, at man havde stort Besvær med at få den reven ned; Kalk og Sten dannede en kompakt Masse, så at adskillige af Stenene gik i Løbet. Af Stenene i Fru Arenstorffs Hus existere derfor nu mange kun i Form af Murbrokker, der ere anvendte til Opfyldning af Veje omkring ved Gården.

sioner som den af Fru Arenstorff opførte Fløj, kun ikke så høje.

Bygningen udmærker sig næppe ved andet end ved at være solid og fordringsløs, men ellers er den ikke fri for at være noget uheldig både af Udseende og af Indretning. Bygnings»stilen« er ikke vanskelig at angive, thi — en Mur er en Mur og et Vindue et Vindue! Kjeldsen nøjedes med en Murmester til Bygherre, men om han havde taget en Arkitekt, vilde han, uden at det behøvede at være blevet ham ret meget dyrere, ikke alene have kunnet få et langt smukkere, men også et langt bedre indrettet Hus, der kunde have afgivet næsten dobbelt så megen Plads som den nuværende. — I denne Bygning satte Kjeldsen sig således ikke det heldigste Minde, sålidt som ved den Måde, hvorpå han indrettede Hovedbygningens nærmeste Omgivelser. Istedetfor at Hovedbygningen burde have ligget omgiven af Haveanlæg og været den eneste Bygning sønden for Kårupå, så kom der nu igjen — ligesom i tidligere Tider — til at ligge en Del ny Udbygninger på begge Sider af den, hvilket, set fra et Skjønhedshensyns Standpunkt, var en mindre heldig Ide, — men ganske vist så meget destomere praktisk.

Noget stort Corps de logis har der aldrig været på Gården, dog har der tidligere været mere end nu, skjøndt Hovedbygningen ikke var større, idet nemlig dengang alle Fløjene vare indrettede til Beboelse, hvorimod nu østre Fløj udelukkende bruges til Økonomi-Lokaler, endog såvidt, at der deri også findes Bryggers og Mejeri.

På den gl. Ladegård var Hovedindkjørselen igjennem en muret Port (nu en Jernport), og til begge Sider herfor lå 2de små Huse af samme Størrelse og Udseende; det på vestre Side var Ladefogedhuset, og det på den modsatte Side har rimeligvis oprindelig været Hovfolkenes Stue[1]); på østre Side

---

[1]) Fælles for alle Herregårdes Ladegårde var nok, at Ladefogden havde sit Kammer på højre Side af Indkjørselen til Ladegården, og på de Gårde, hvor der ligesom her var et eget Ladefogedhus, var dette beliggende samme Sted. Vis-à-vis herfor fandtes gjerne en Stue til Hovfolkene; her på Gården lå der for Symmetriens Skyld altså et Hus, hvilket således vist har været indrettet til Hovbønderne. — På nogle Herregårde var der over Indkjørselsporten til Ladegården et Tårn, hvori Bønderne måtte pønitere, når de havde forset sig (se f. Fx.

havde man så fremdeles en Vinkelbygning, indrettet til Kostald, og derved Laden; på vestre Side var der ved Siden af Ladefogedhuset en Vinkelbygning, indrettet til Studestald, dernæst kom Hestestald, Bryggershus, Malthus, Mejerihus og Kjærnemølle. Mærkelig nok lå Indkjørselsporten skjævt i Ladegården; men dette blev ændret, da de 2de Småhuse på begge Sider af Porten bleve revne ned (c. 1845), og Porten blev da på det Sted, hvor Ladefogedhuset forhen lå, idet den ny Vinkelbygning (Studestald), Kjeldsen opførte istedetfor den gl. Kostald, fik samme Dimensioner som Pendantbygningen på den modsatte Side. — Om Ladegården er ellers næppe andet at bemærke, end at da Kvægstaldene ere indrettede med 2 Rader Båse, og Hestestalden kun har Båse til den ene Side, så have Husene som Følge deraf en anselig Længde (den længste Længe, den vestre, er således 328 Al. lang), og at denne Bygningsmåde er valgt, hidrører tildels fra, at da der kun findes en lille ubetydelig Hølade på Gården, så skal næsten alt Høet have Plads på Lofterne over Staldene.

Af de Bygninger på Ladegården, der nævnes i Forretningen fra 1796, findes nu kun tre tilbage, nemlig Hestestalden, Laden og Smedien & Kjøllen; alle de andre ere gåede al Kjødets Gang og ere døde af Alderdomssvaghed med Undtagelse af det Fæhus, der, som tidligere omtalt, brændte ved Lynnedslag. Således er der nu, ikke 100 År efter Fru Arenstorffs Død, kun Hestestalden, der minder om hende, men det Monogram, som hun med Jernbogstaver havde sat på Bygningens søndre Gavl, er dog ikke længere synligt udvendig fra, idet der senere er bygget et Hus op imod denne Gavl.

Omkring den gl. Hovedbygning havde der været Grave, hvilke dog i mange År havde været tørre og nu vare helt overgroede; disse bleve derfor tilkastede, og senere anlagdes en lille Have på deres Plads. — Den Arm af Kårupå, som løber igjennem Gården og adskiller Borggården fra Ladegården, var tidligere meget bredere på dette Sted; der førte en muret,

---

Repholtz: Stampenborg I., p. 133); om der har været noget sådant Tårn her i Porten, vides ikke. — (Træhesten havde derimod oftest sin Plads i Borggården; og den har næppe manglet her sålidt som andre Steder, thi den var tidligere »ligeså uundværlig på en Herregård som det adelige Våben over Hoveddøren«.)

hvælvet Bro derover — i ældre Tid en Vindebro —, men da Broen ved de senere Forandringer kom til at ligge skævt for begge Gårde, blev den — som desuden var forfalden — nedbrudt, Åen gjort snævrere, så man nu nøjedes med at sætte en Stenkiste over den. Samtidig blev der til Forskjønnelse af de nærmeste Omgivelser plantet en Del Lindetræer i Gården langs med Åen (i Parenthes bemærket: så at sige den eneste Foranstaltning, Kjeldsen foretog på Ejendommen i Forskjønnelses-Øjemed, så i den Retning har han ikke gjort sig fortjent til »hædrende Omtale«). — Efter at Opkjørselen gjennem Ladegården og Borggården således i mange År havde ligget noget skævt i Gårdene, var dette Forhold atter hævet, og nu er der kun den gl. brolagte Opkjørsel gjennem Ladegården og Vejlbroen strax norden for Gården, der minder om den tidligere Tilstand, idet disse endnu have beholdt deres gl. Plads og ligge lige for Fru Hilleborg Dås fordums Hovedbygning, men lidt skævt for den nuværende. —

Lige så lidt som der ved den Bygning, Kjeldsen opførte, var noget prætentiøst, sålidt havde han selv i hele sin Færd noget af det samme: han var en Mand af den gamle Skole. I hans Tid var der hverken Kareter eller Chaiser på Havnø, således som i tidligere Tider, ja der fandtes end ikke så meget som et Kudskeliberi. Kjeldsen nøjedes i mange År med en Holstenskvogn, med Sæder hængende i Læderremme, og fra først af havde han endda slet intet »Stadskjøretøj«. Man var ikke så forvænt i »de gode gamle Dage« som nu omstunder: det hedder endog, at da Kjeldsen fik anskaffet denne Vogn, blev den beskuet med undrende Blikke af Folkene, der syntes, at det var et farlig fint Kjøretøj. Der havdes heller ikke dengang meget Brug for Ekvipage. Husmoderen — der var ligeså virksom og dygtig på sit Område som Kjeldsen på sit, og som også i andre Retninger havde samme gode Egenskaber som Manden — »han tog hende, fordi hun var så god som han« — havde sine Pligter i Hjemmet, som ikke tillod megen Færden om, og skulde Kjeldsen ud i Forretninger, til Markeder ell. lign., så behøvede han i sine yngre Dage ingen Vogn, men kun en Hest; og medens det ikke dengang blev regnet for videre at ride f. Ex. til Ålborg og hjem igjen samme Dag, så var et lignende Stykke Vej med »Holsteneren« en Begivenhed, som sjælden gik på. En sådan Kjøretur en familie

var heller ikke lidt besværlig, da man navnlig med en tungere Vogn ofte måtte kjøre mere uden for Vejen end på Vejen, og dette gjaldt især om den Vej, som man her oftest kjørte ad, nemlig til Volstrup; Afstanden er kun 5 Mil, men under ugunstigere Forhold kunde Rejsen dengang tage det meste af en Dag!

I de Tider gjorde man sjælden længere Rejser, og i alle de År, Kjeldsen var på Havnø, er det vel et Spørgsmål, om han nogensinde har været længere borte fra Gården, end at han har kunnet kjøre i sin egen Befordring og kun været borte nogle få Dage [1]). (Som Ung havde han derimod fartet en Del omkring og både været i Kbhvn. og Hertugdømmerne, navnlig Husum og Hamborg, med Kreaturer.) Men for sin Fornøjelse behøvede Kjeldsen da heller ikke at rejse, thi han befandt sig bedst i sit Hjem; ja hvor meget han holdt af Havnø, ses bl. a. af det Svar, han engang gav nogle Herrer, der havde fået Lyst til Gården og bød ham en god Kjøbesum; men Kjeldsen lod sig ikke friste, thi — som han sagde —: han kunde ikke tænke sig at leve andre Steder end her.

Ikke alene Befordringstøjet blev i Kjeldsens Tid stående omtrent ved samme Standpunkt, men det samme kan også siges at være Tilfældet i flere andre Retninger. Hans Stuers Udstyrelse blev derfor også væsentlig den samme: kom der en enkelt Gang et nyt Møbel, så blev dog det gamle bibeholdt, det var ham for kjært til at skille sig af med, om også det var nok så tarveligt, hvorfor f. Ex. den samme gammeldags Sofa, der stod i hans Spisestue, og hvori han vistnok lige fra de første År af havde siddet og ladet sig sin Melkegrød etc. smage godt af en Træske (dengang skal han nemlig helst have betjent sig af en sådan); det samme antike Møbel stod der også den sidste Dag, han levede — og forresten da også nogle År efter. (På Havnø findes ellers slet ingen gl. Sager eller

[1]) På Grund af de store Vanskeligheder, Bekostninger og Tidsspilde, der dengang vare forbundne med Rejser, hændte det hyppigt, at nære Slægtninge, der boede i forskjellige Landsdele, aldrig så noget til hinanden. Madam Kjeldsen havde f. Ex. en Søster, der var gift med en Læge på Fyen, men skjøndt der oftere var Tale om, at denne Søster skulde hjem og besøge sin Slægt i Jylland, så nåede det sig dog aldrig, og lige fra hun drog bort som Brud i 1816 og til sin Død i 1834 fik hun aldrig Jylland at se mere.

Rariteter; der er kun nogle få Møbler, der have været på Gården fra før Kjeldsens Tid, men ingen af Gjenstandene ere over 100 År gl. og forøvrigt uden Interesse.)

Heller ikke skete der større Forandringer i den daglige Måde at leve på. Den almindelige Husskik var: om Sommeren så nær som muligt op med Solen og i Seng med Solen, og om Vinteren var det allerede borgerlig Sengetid Kl. 9 om Aftenen eller i tidligere Tider endog før. Belysningen — hjemmelavede Tællelys — skulde da heller ikke vække fristende til at forlænge Aftnerne ret længe ud over Aftensmåltidet. Tiden gik mest med Arbejde, og var der ikke andet at varetage i Huset, så snurrede Husmoderen rundt på sin Rok.

Hvad Spisesedlen angår, blev den dog efterhånden en hel Del mere tiltrækkende end den ovenfor anførte, og når Justitsråd Benzon i tidligere Tider var bekjendt for at holde et overflødigt Taffel på Havnø, så var det næppe mindre bekjendt, at hvem der kom på samme Sted i Kjeldsens Tid, blev modtaget af en gjæstfri Vært og Værtinde, i hvis Hus det hverken skortede på et solidt, velforsynet Bord, sålidt som på det behørige »Kryderi til Maden«; Kjeldsen var nemlig Mand for på en livlig Måde at underholde Gjæsterne, han var endog så dygtig i dette Kapitel, at han havde Ord for at kunne tale med 3 på en Gang og tilmed skille sig så godt fra dette Kunstsykke, at enhver især af de Tilstedeværende mente, at det specielt var ham, Kjeldsen hele Tiden havde konverseret. Jo, Kjeldsen kunde nok fortælle Historier, og havde tilmed en særlig Force i at fortælle dem morsomt, thi han var i Besiddelse af et livligt og jovialt Naturel. —

Overfor sine Folk var Kjeldsen en sjælden human og god Husbond, han var, som man overalt i Egnen endnu kan høre, »en farlig flink Mand«, »en herlig Mand« ell. lign.[1]), hvorfor

---

[1]) Kjeldsen forstod nemlig at få alt til at gå med det Gode, hvilket endda ikke vil sige så lidt i de Tider, hvor Anvendelse af korporlig Revselse ellers ikke var ualm., idet jo og det voxne Tyende dengang var undergivet Husbondens Revselsesret. Kun en Gang vides Kj. at have løftet sin Stok for at give en Karl et lille Rap over Nakken, men da var Synderens Forseelse også meget stor, idet han af Ligegyldighed havde ladet en Hest falde i Kalkgruben. — Hvor godmodig Kj. var overfor sine Folk, ses bedst af følgende Træk. En Husmand var engang ikke rigtig fornøjet med den Græsning, Kj. godvillig havde

han også havde sine Folk i mangfoldige År [1]), og da Forholdene ikke have forandret sig efter hans Tid, træffer man derfor endnu på Stedet adskillige Folk, der have tjent der i umindelige Tider [2]), så spørger man om, hvor længe den eller den

overladt ham til sine Får, men vilde hellere have dem til at græsse et andet Sted. Kj. mente, at Græsningen var god, hvor han havde anvist ham den; men Husmanden, der var noget tunghør, vendte det døve Øre til og lod som han ikke forstod andet, end at Kj. havde indvilget i, at han måtte sætte sine Får på det Sted, hvor han selv havde sat sig i Hovedet at ville have dem, og der satte han dem så også uden videre. Da Kj. senere kom og fik dette at se, lo han kun ad det og sagde: »Nej, med Hans er der intet at stille op, han gjør kun, hvad han vil alligevel!« — Når det kun drejede sig om Småting, lod han det passere, hvorfor han også f. Ex. når Skytten*) havde fået grebet en Krybskytte, lod ham løbe igjen efter at have givet ham en Reprimande; og havde en og anden af Folkene havt lidt for lange Fingre (hvad dog nok kun sjældent hændte, skjøndt Kj. ikke holdt af at have sine Kornlofter eller Forrådskamre med Levnetsmidler aflåsede) og det opdagedes, så slap de også lempelig derfra.

[1]) Det samme gjælder også om de fleste af Forvalterne; for Fuldstændigheds Skyld anføres Navnene på dem, der have været her i Kjeldsenernes Tid: Kjeld Kjeldsen fra Mølgård (1818—28), derefter til Lynderupgård; Jens Lavrsen fra Poulholm (se p. 61), der var her i mange År, dels samtidig og dels efter Kjeld K. (disse første Forvaltere fik ingen Pengeløn, men havde Ret til at handle med Kreaturer); Sigfred Poulsen fra Rolsegård (1833—48), derefter Forp. af Viffertsholm, af Smørup Prgd. og senere til Rørbækhovgård; Jens Kjeldsen fra Havnø, senere til do.; Thomas Kjeldsen fra Refsbæk, senere til do.; Jens Kjeldsen fra Kragelund, senere af Kjemtrup; Kristen Schmidt fra Lundbygård, senere til do.; Marius Ågård, senere til Hvidtvedgård ved Kalø; Vilhelm Frost (fra 1860), senere Forp. af Østergård, derefter af Nørgård, begge ved Brønderslev, var en Tid Stutterikommissær; Gustav Behrend af Ålborg (fra 1872), senere til Nygård ved Sæby; Hans Bay af Randers (fra 1879), senere til Rosbjerggård ved Hobro; Frants Blichfeldt af Hadsten (fra 1882). — Med Undtagelse af de to førstnævnte leve de alle endnu, og der er sikkert ingen af dem, uden at de have Havnø i venlig Erindring fra den Tid af, de have været her.

[2]) Flertallet af dem, der arbejde på Gården, er Husmænd fra Visborg, og mange af dem have knap nok arbejdet andre Steder end her. Men foruden disse er det navnlig Beboerne af Husene på Ejendommen, der ere gl. i Gårde, idet de fleste af dem ere fødte på Havnø og aldrig have tjent andre Steder. Nogle af Navnene på Havnø Husenes

*) For hurtigst mulig at få rettet en Fejl ved Omtalen af Kronvildtet p. 73, L. 6 f. o., anføres, at der der skulde have stået: „... Lindenborg Skove, Toft Skov (omtr. midt i Vildmosen) og Louenkjær...."

har været på Gården, vil man i ikke få Tilfælde få Svar som: »siden han blev konfirmeret«; »han har tjent her sålænge, jeg kan mindes«; »han og hans Forfædre har været her i flere Generationer«.

Af den gl. »Havnø Garde« er der således endnu flere tilbage fra »gl. Kjeldsen«s Tid, hvilke alle erindre ham med Hengivenhed og Veneration og kan fortælle mangt et Småtræk om ham, der vidner om hans Liberalitet, Arbejdsomhed, Ligefremhed og flere andre gode Sider.

Der har da næppe heller i hans Tid været en eneste, der har været knyttet til Havnø i en Årrække, uden at de have ham noget at takke for, thi en bedre Behandling eller bedre Vilkår fandt de ikke let andre Steder; og navnlig eftersom hans Kår bleve bedre, og han og hans fåtallige Familie ikke

---

Beboere vise også tilbage på stedlig Ælde. Skovfogden for Louenkjær hedder således Lavrs Tysker og er Søn af Peder Tysker, der ligeledes var Skovfoged for Louenkjær, og hvis »Tysker«-Navn skrev sig fra den Tid, da han sammen med Havnøs tidligere Ejer, Lorentzen, kom hertil fra Holsten og ansattes i ovennævnte Stilling. Om den fordums Krogård i Helberskov minder Navnet Kromand, og om Havnø Færge minder ligeledes flere Personers Navne omkring i Egnen; disse kaldes dog ikke »Færgemand«, men derimod sættes »Færge« før Navnet. At Personer have optaget »Havnø« som Efternavn, finder jeg kun et Exempel på, nemlig en Gårdmand i Veddum, som i Skjødet fra 1620 kaldes Jens Haffnøe; men ellers er Anvendelsen af Stednavne almindelig, og de sættes såvel før som efter Fornavnet, f. Ex. Holte Kristen, Lybekker Peter, Gammelmark Peter, Buddum Kristian, Peder Holt, Jens Gammelmark, Kristian Sjældenglad (sidstnævnte snurrige Navn er også et Stednavn, nemlig Navnet på et Hus). Tendensen er forøvrigt mest for at sætte Efternavnet før Fornavnet, således bliver Morten Krag til Krage Morten, Ane Hjort til Hjorte Ane, osv. Af Navne som Anders Kudsk, Hans Matros, Mads Kompas, Post Kristian og fl. lign. kan man ikke altid slutte sig til, at de Vedkommende ere eller have havt noget at gjøre med de Stillinger, Navnene hentyde på, thi dette stammer ofte fra deres respektive Forfædre. Dette gjælder ikke alene for Personnavne, men også sommetider for Bygnings- og Stednavne, og når man f. Ex. på Havnø siger: »Færge Jens i Mejeriet«, så er Talen ikke om en Færgemand i et Mejeri, men det første er Navnet på Gårdens Snedker, og det sidste er Betegnelsen for — Snedkerværkstedet, som kaldes således, skjøndt der aldrig har været Mejeri i dette Hus, men derimod har der på samme Sted for c. 50 År siden ligget et Hus, der var indrettet til Mejeri. Ligeledes kalder man Stenkisten over Kårupå for »Vindebroen«, skjøndt det nok er et Par hundrede År siden, der var nogen sådan Bro der.

havde store Fornødenheder, så var der mangt et Forhold, hvorved han ikke udelukkende så hen til egen Fordel, men ikke så lidt til andres også. Derfor lod han Høpidskerne få Høet på sjælden gunstige Vilkår, derfor overlod han sine Trækstude til Boels- og Husmænd i Nærheden på sådanne Vilkår, at disse langt bleve i deres Favør, derfor stillede han sine Heste og Vogne til Disposition for sine Husmænd eller Folk, når de havde Brug for dem og han nogenlunde kunde undvære dem, gav dem på særlig billige Betingelser Ildebrændsel, Hø eller Græsning til deres Kreaturer, derfor tog han det ikke så nøje med mange gl. Forhold på Gården, som ene og alene vare til de Pågjældendes Fordel, og derfor kunde han gjøre adskillige andre Ting, som det kun er de færreste, der både have Vilje og Evne til. — Engang hændte det, at en Ven af ham, som godt nok kjendte disse Forhold, da Talen kom herpå og dernæst også på de Vilkår, hans Skovfogder havde, i Spøg udbrød: »det ender med, at de bliver Herremænd og kommer og jager Dig ud!« — Nå, ingen af Delene skete i Kjeldsens Tid og der er heller næppe Udsigt til, at det vil ske i en nærmere Fremtid; men hvor megen Overdrivelse, der end var i denne Ytring, så — hvad den første Del af Sætningen angår — kan man her anvende Ordsproget: »der går ikke Røg af en Brand, uden der er Ild i den«.

På den anden Side havde Kjeldsen heller ikke noget imod, at hans Folk bestilte noget, og i de Tider arbejdedes i det hele mere end nutildags[1]), ligesom Arbejdstiden også sommetider trak længere ud, idet den dengang mere rettede sig efter det Arbejde, man havde for, end efter Klokkeslettet. Selv sparede han sig ikke, og det hændte således engang, at han under en vanskelig Indhøstning havde været så meget på Færde, og næsten ingen Søvn havde fået i nogle Nætter, hvorfor han, som han bedst gik og stod, var falden om af Udmattelse. Efter at han var bleven savnet og man søgte efter ham, fandt man ham liggende på Marken i dyb Søvn: han var segnet på Ærens Mark!

---

[1]) Exempelvis behøver kun at nævnes, at i ældre Tid var der kun 1 Mand i Stalden, hvilken ikke alene måtte passe alle Hestene, men også ved Håndkraft skjære Hakkelse til dem. Nu har der derimod i mange År været 1 Karl og 1 større Dreng i Stalden, hvilke tilmed have den store Lettelse at have Hestekraft ved Hakkelseskjæringen.

En anden Gang, fortælles der, sad Kjeldsen en Morgenstund i sin Stue tilligemed nogle Gjæster, der havde overnattet hos ham, så kommer der en Mand fra Egnen ind, han hilser »Goddag« til Kjeldsen, hvorimod han til de andre Tilstedeværende siger »Godmorgen«. Kjeldsen lægger Mærke til denne Forskjel og spørger om Grunden. »Det skal jeg sige Dem, Hr. Kjeldsen,« — fik han til Svar — »disse Folk af den gl. Skole kan man ikke altid nå at få sagt Godmorgen til, thi de er oppe, før Fanden får Sko på« [1]). —

Skjøndt Kjeldsen efterhånden blev en formuende Mand, havde han dog den gode Egenskab mindst af alt at blive, hvad man kalder »fornem«. Han var ens overfor enhver, ligesom han også selv blev den samme; derfor var han heller ikke bange for at tage en Hånd i med selv, og var han i Marken ved Mellemmadstid, så tog han sig af den fælles Kurv en »Rundtenom«, spiste den sammen med sin Forvalter og sine Folk, og Måltidet smagte ham ligeså godt som nogen af de andre.

Der lever også endnu dem, som, første Gang de kom til Havnø og ikke kjendte Kjeldsen, i Gården eller dens Omegn traf på en Mand af middel Højde og Drøjde, i Besiddelse af en god Portion Vivacitet, der talte bred jydsk Dialekt, hvilken i sin Hverdagspåklædning ikke just lignede, hvad man tænker sig ved »en Herremand«, og hvem de — »skuende Hunden på Hårene« — ikke faldt på kunde være Ejeren af Havnø — spurgte: »om han troede, de traf Hr. Kjeldsen hjemme?« fik det Svar, de mindst vare forberedte på: »De har allerede truffet ham!« — Forøvrigt kunde det også hænde, at Kjeldsen i sådant Tilfælde bad Vedkommende om at gå ind i Stuen, så kom Kjeldsen nok strax. Efter at han så havde fået sine Træsko byttede om med Morgensko og havde skilt sig af med

---

[1]) Man måtte derfor også op i god Tid, når det skulde lykkes at drikke sin Morgenbitter sammen med Kj.; — en sådan tog han sig nemlig altid på fastende Hjerte, og før han havde fået den, var han ikke rigtig »opstået«. (At han, når det skulde være, forstod at lave »jen, der ku' krasse lidt«, måtte f. Ex. den fordrevne Franskmand, der i en Årrække boede oppe i Visborg, en Gang bekjende: på Grund af Mavekneb havde han fået en sådan at gå hjem med en Aftenstund, men Morgenen efter var den endnu ikke glemt, thi da han slog Øjnene op, udbrød han: »Uh, ta' mig Fanden, hvad var det ikke for en Bitter!«)

Cylinderhatten, gik han ind i Stuen og præsenterede sig for dem som den, de ønskede at tale med. Tableau.

Kort at sige: Kjeldsen forstod stedse at tage Situationen således, at det blev ham, der kom til at more sig over de andres lidt flove Ansigter, når de mærkede Fejltagelsen.

»Klæder skaber Folk«, siger det gl. Ord, og da det kun var om Helligdage eller når der var et eller andet på Færde, at Kjeldsen trak i Pudsen, men han ellers var en hel Del antikveret i sin Måde at klæde sig på, idet han til Hverdagsbrug betragtede Frakken som Luxus, vil man kunne forstå, at Fremmede sommetider tog Fejl af ham.

I sit Hjem brugte Kjeldsen at gå klædt i Vest og Skindærmer, om Halsen nøjedes han med et sort Silketørklæde, og på Fødderne broderede Morgensko; Støvler brugte han sjælden, når han opholdt sig i sine egne Stuer. Var det ikke for koldt i Vejret, gik han også omkring på Ejendommen i samme Kostume, kun med den Forskjel, at han så til Fodbeklædning havde Træsko og til Hovedbedækning en høj Cylinderhat af samme Slags, som man endnu kan se gamle Bønder bruge; men var Vejret koldere, tog han en lang Figurfrakke — oftest af Vadmelstøj — uden på Vesten.

Hvor mærkeligt end det lyder nutildags, at en Mand i hans Stilling gik klædt på denne Måde, så var der dog egentlig ikke noget originalt deri i hine tarvelige Tider, og der kan uden Vanskelighed nævnes flere andre Proprietærer, der, ligesom Kjeldsen udgåede fra Landbostanden, med samme Sejhed som han holdt fast ved det Gammeldags, både i Klædedragt, Sprog, Sæder og Skikke, ja vel også i endnu højere Grad end han, thi når det skulde være, kunde Kjeldsens Påklædning meget vel være ligeså »mahogni« som Folks af Beaumonden.

Er der ovenfor hentydet til andre Proprietærer, som heller ikke rettede sig efter Pariser-Moderne, behøver exempelvis blot at nævnes Kjeldsens Svoger og Neveu, Jens Dinesen til Volstrup († 1869)[1]), som, skjøndt han også var en holden

---

[1]) Denne i fordums Tid i sin Egn så hæderlig bekjendte Mand bør ikke ganske forbigås her, thi han har gjennem en længere Årrække været lidt knyttet til Havnø. Hans Moder (Kjeldsens Søster) var det jo, der var Medejer af Havnø, men da hun overlod sin Broder at have Bestyrelsen af Gården i sin Hånd, har dog hverken hun eller hendes Søn havt videre med Havnø Affære at gjøre. — Da Land-

Mand, ligeledes satte en Ære i Tarvelighed og i at holde det Gamle i Hævd; ligesålidt som Kjeldsen gik han med Frakke og »stive Flipper« til Hverdagsbrug, sålidt som det kunde falde nogen af dem ind at sige »jeg« om dem selv. Nej, dertil holdt de deres Modersmål for højt i Ære: de vare Jyder og vedbleve at være Jyder og hævdede derfor også hårdnakket deres Forfædres Sprog i al sin Renhed (det konventionelle »a« ikke undtaget).

Kjeldsen var da også så national, at han f. Ex. i Krigsåret 1864, da han havde en Del prøjsiske Husarer i Indkvartering på Gården, ikke vilde tale dem til i deres Modersmål, skjøndt han dog nok kunde tale Sproget: »a ka' nok, men a væ it«, som han sagde. Derimod syntes han, at Prøjserne kunde have bedre af at lære lidt af hans Modersmål, og kuriøst skal det have været at høre Kjeldsen tale Jydsk til dem; ret meget var det jo ikke, de forstod af det, men om Aftenen, når han trakterede Officererne med en Thevandsknægt ell. lign., viste de sig dog altid mere modtagelige for Sproget og kunde da nok få lidt Zeitvertreib ud af »den Gamles« Historier.

---

ejendomme steg så betydeligt i Værdi efter den Tid, da Jens Dinesen solgte sin Halvpart i Havnø, indser man, at det var en meget dårlig Forretning, han dengang gjorde. Når Jens Dinesen dog ikke destomindre ikke fortrød, at han havde solgt Havnø til Morbroderen, havde dette sin Grund i, at han, der levede i barnløst Ægteskab, havde mere end tilstrækkeligt at leve af iforvejen. Han og Hustru — hun ikke mindre almenafholdt end han — tog det ikke så nøje med at give en lille eller sommetider en stor Håndfuld Specier bort, thi de havde ikke alene Overflod i Kassen, men også meget tilovers til andre. Jens Dinesen var så sølvbeslået, at han ved sin Død efterlod sig et Pengeskrin, der alene i rede Sølv indeholdt en Sum på 30,000 Rdl. Sølvpengene bestod mest af Specier, mange vare helt grønne og groede sammen af Fugtighed, thi de havde ligget sådan hen i adskillige År, og i Krigsåret 1864 havde de endog været gravede ned i Jorden for at Fjenden ikke skulde få dem opsporet. Den Sum, han fik for Havnø, havde han ingen Brug havt for, og da han heller ikke havde Brug for Renterne — han kunde magelig leve af Volstrup alene, hvilken Gård han ejede kvit og frit —, havde han, istedetfor at anbringe Kapitalen i rentebærende Papirer, foretrukket at have Kapitalen liggende i Sølvpenge. Hvad han vandt derved, var, at han blev fri for Ulejligheden med Kuponklipperi; men hvad han tabte derved — selvfølgelig forudsat, at han havde anbragt Specierne i sikre Papirer —, var en Sum, der nok vilde have været mindst ligeså stor som den, han efterlod sig i rede Penge.

Ved den Tid var Kjeldsen nået over Støvets Alder, og skjøndt han endnu færdedes meget omkring og var temmelig frisk og rask, mærkede han dog efterhånden Årenes Vægt, så at han et Par År senere ikke kom længere end omkring i Stuerne og ned i Gården. Men ved den Tid havde han også ejet Havnø i et halvt Århundrede, og ikke nogen ringe Virksomhed her på Ejendommen havde han at se tilbage på i den forløbne Årrække! Den lille Arvekapital, han fik efter Forældrene, blev der god Forslag i: ved den og ved det, han havde tjent ved Kreaturhandler, samt ved Svogerens Hjælp var han kommen ind i en betydeligere Virksomhed, og skjøndt han havde døjet svære Tider i Begyndelsen og det så ud til at blive en uheldig Havnø-Handel, så havde han dog nu ved sin Dygtighed, Ihærdighed og Økonomi i Forening med de senere jævnt fremadskridende Konjunkturer forlængst fået rigelig Oprejsning for de mange magre År i Begyndelsen.

Kjeldsen nåede at være Besidder af denne Ejendom i næsten 51 År, men at Tiderne for godt en Snes År siden vare meget forskjellige fra de nuværende, ser man deraf, at der ikke var nogen, der vidste af, at han $^{31}/_{10}$ 1866 kunde have holdt sit 50 Års Jubilæum som Ejer af Gården, — altså den første af alle Havnøs Ejere, dette sjældne Tilfælde er hændt for. Selv har han sikkert ikke skjænket det en Tanke; thi i de Tider tænktes der kun lidet eller intet på Mærkedage, og da selv hans nærmeste Familie ikke kjendte hans Skjødes Dato — det antoges i Almh., at det var i December 1817, at han havde kjøbt Gården —, så kom Dagen til at gå hen, uden at den Gamle ved den Lejlighed fik »Beviser på Medborgeres Agtelse«, som det så smukt hedder i Nutidens Aviser til Hverdagsbrug, som oftest i Anledning af langt mindre Begivenheder end denne. Imidlertid er det dog så heldigt, at der i dette Tilfælde ikke er noget at beklage, thi at blive gjort Stads af, modtage Ovationer etc. var netop det, Kjeldsen mindst af alt skjøttede sig om. Det er da også betegnende, at han f. Ex. ikke var at bevæge til at lade sig portrætere; hans Børn vilde gjerne have havt et Oliemaleri af ham, men nej! Kjeldsen mente ikke, at han havde gjort sig fortjent til at foreviges, og derfor existerer der heller ikke noget Portræt af ham, ikke engang en Silhuet. Han og Hustru, der levede sammen i lykkeligt Ægteskab i 31 År — »i mange År var der så rigt

på Kjærlighed« —, har heller ikke fejret noget Sølvbryllup, ikke engang indenfor den snævreste Familiekreds [1]), og Fødselsdage — »Geburtsdage« — gik også temmelig tyst af, man nøjedes med at »gratulere« Vedkommende og dermed — basta. Fødselsdagsfêter og de nu over en lav Sko florerende Jubilæer vare ikke rigtig »opfundne« dengang! [2]) I »Hobro Avis« hedder det også efter hans Død: » .... Den Afdøde, en af Egnens hæderligste og ældste Landmænd, opnåede en Alder af 76 År og havde været Ejer af denne betydelige Ejendom i omtrent 50 År«; — altså, man vidste ikke, at det i Virkeligheden var over dette Tidsrum.

Strængt taget var han egentlig heller ikke Ejer af Havnø i 50 År, thi ved Skjøde, dat. 12/12 1863, havde han overdraget den til sin Søn, den nuværende Ejer; men dette var dog mere sket, fordi han som klog General vilde have sine Sager ordnede, mens han levede, så dette Skjøde gjorde ingen Forandring i de bestående Forhold, og sålænge han levede, betragtedes han dog alligevel som Gårdens Ejer.

I de senere År af Kjeldsens Liv havde Indendørs-Forholdene på Gården forandret sig en Del; ikke så få Mennesker boede der dengang, Huset var ret livligt, og der kom oftere Fremmede. I de Tider sagde man omkring i Egnen: »på Havnø er Dugen aldrig af Spisebordet, spiser de ikke i den ene Stue, så spiser de i den anden«. Megen Overdrivelse var der da heller ikke i, hvad man således påsagde Havnøerne, thi da de ikke få Beboere repræsenteredes ved Personer af alle Aldre, lige fra over 70 År og ned til Babys, så kunde flere af Måltiderne ikke indtages til ens Tid. Derfor, når nogle havde fået Frokost (Kl. 8), var andre næppe komne op endnu, end sige havde fået deres Morgenthe, og når så Efternølerne vare færdige med Frokosten, var der ikke længe til, at Middagstiden

---

[1]) Datoen var der nok heller ingen, der kjendte, sålidt som det Sted, hvor hans Bryllup stod. Rørbæk Kirkebog oplyser derimod følgende: »12. August 1820: Christen Kieldsen af Havnø, 29 År, og Jfr. Martha Kieldsen på Volstrup, 28½ År; viede på Volstrup.«

[2]) Man har heller aldrig hørt noget til, at Kmhr. Arenstorff på Visborggård har holdt noget Jubilæum, skjøndt han dog kunde have fejret adskillige sådanne, tilmed meget mærkelige: han var således titul. Officer i 66 År, ejede Visborgg. i 64 År, var Kammerherre i 51 År, og levede i Ægteskab med sin 2den Hustru i over 46 År.

var forhånden (man spiste nemlig Kl. 12). Efter en lille Lur fik man Eftermiddagskaffen, hvilken, da den sjælden nødes i Samling, gjerne trak lidt ud; når så dette var tilendebragt og en og anden havde fået sin sidste »Extrakop«, så dækkedes Bordet (for en Forandrings Skyld i Dagligstuen) til »en 5 The« med skårent Smørrebrød til. Derefter Aftensmad, som af de diverse Personer oftere indtoges til meget forskjellig Tid, så at der spistes fra før Kl. 7 og til over Kl. 9, hvor sommetider Forvalteren først kom hjem fra Marken. Kom der nu Fremmede, måtte der ofte indtages lidt Extra, foruden at så varm Frokost eller do. Aftensmad ikke hørte til Sjældenhederne.

Jo, jo, på Havnø levede man ikke af Luften, og hvad der blev sat frem i Folkestuen, var der heller ingen Grund til at klage over. (NB.: »levede«, »blev« og »var« kan også godt sættes i Præsens.)

Om Aftenen nød man oftere lidt Sang, akkompagneret af Piano-Musik, Fløjte eller Violin, hvilket sommetider gik ret lystigt, f. Ex. især når den »navnkundige« jydske Skjald, »Synge-Mikkelsen« [1]), hjemsøgte Gården, eller og fik man sig — om Vinteren — en L'hombre, Whist etc. Den Gamle spillede da helst med Husets Damer, thi så var han sikrest på at vinde sin Rubbert; det var dog kun for Honnørens Skyld, at han helst vilde vinde, thi når der ikke var Fremmede tilstede, spillede man ikke om noget (i modsat Fald kun lavt). Endte så Spillet med, at han fik Damerne gjort Store- eller Lilleslem eller derhen ad, så gik han fornøjet i Seng, sov de Retfærdiges Søvn, vogtet af sin tro Hund, »Sefyr«, som ikke tillod nogen Moders Sjæl at betræde hans Sovekammer (der tillige var hans »Skatkammerkollegium«) uden ham selv og hans Sovefælle. —

Gl. Kjeldsen var en ægte Typus på en brav og djærv jydsk Landmand af den rigtig gamle, jævne Slags, som der nu ikke er mange af mere og navnlig ikke på Herregårdene. Af Firbenede yndede han især Studene; ja inter pocula sagt, er der ikke mindste Spørgsmål om, at han havde langt mere

---

[1]) En i sin Tid på mange jydske Herregårde godt bekjendt Person. Han havde intet Hjem, men flakkede om på Tournée fra den ene Herregård til den anden og blev der i uge- eller månedsvis, eftersom man vilde have ham. Man var dog nok de fleste Steder gladere den Dag, han rejste, end den, han kom.

Glæde ved at se et smukt Kreatur eller en god Sædemark, end han havde ved at læse en Klassiker, se et smukt Kunstværk etc.; det første var noget, han forstod sig på, det sidste kun lidt, thi skjøndt han var godt begavet, gik hans Interesser dog ikke ret meget uden for det Kald, han havde fået i Livet; til dette var han født og båren, og dette Kald røgtede han gjennem hele sin virksomme Tilværelse med Liv og Lyst, hvorfor han også efterlod sig sin Ejendom i fortrinlig Stand. Han var anset for en dygtig, praktisk Landmand og specielt for en Mand, der havde god Forstand på Kreaturer, og derfor hændte det også oftere, at man søgte ham for at høre hans Mening om et eller andet på Landvæsenets Gebet. Det Nye var han ingen stor Ynder af, allermindst når det var Vindmageri, der ikke duede noget, og han var da ikke sen til ubarmhjærtig at give sin Mening tilkjende. Således kom der f. Ex. engang en Mand til ham, der havde opfundet en ny og, som han troede, udmærket Forspandsindretning; men Kjeldsen havde næppe set det, før han udbrød: »Ja, for hvem, der holder Fastelavnsmandag hele Året rundt, kan det være godt nok, men vi andre skal dog ikke have noget af den Slags Indretninger.« Og dermed var denne »Opfindelse« kasseret for stedse.

Kristen Kjeldsens Navn havde en god Klang hos alle i denne Egn, og også ikke så lidt udenfor Egnen nåede det, men længere omkring var det kun kjendt af få; thi han har ikke havt offentlige Hverv og måske næppe engang kommunale Tillidsposter; hans overdreven beskedne Mening desangående var nok den, at andre kunde besørge dette bedre end han, hvorfor han holdt sig tilbage[1]). Men har han ikke på dette Område indlagt sig Fortjenester, så har han i andre Retninger vist, at han arbejdede for flere end sig selv og sine Nærmeste, og derfor hedder det også om ham efter hans Død: ».... hvad der særlig har kastet Glands over denne jævne og bramfri Mands Liv, var hans ualmindelige Godgjørenhed og beredvillige Hjælpsomhed, som strakte sig i en vid Kreds og navnlig til Egnens ubemidlede Småfolk«[2]); rimeligt derfor, at

[1]) Egnen hører til de mest venstresindede i Landet; men dengang var det ikke disse Forh., der gjorde, at Kj. ikke var Sognerådsformand etc., thi endnu først i Halvfjerserne beklædte den nuv. Ejer denne Stilling, men senere har Sogner. udelukkende bestået af fuldblods Venstremænd.

[2]) Jvfr. »Hobro Avis« 1867 Nr. 153.

disse Egenskaber i Forbindelse med hans grundhæderlige og elskværdige Karakter gjorde ham agtet og afholdt i en forholdsvis temmelig vid Kreds.

Efter et 6 Ugers Sygeleje døde han på Havnø d. 20. September 1867, Kl. 8 Form.[1]), og er tilligemed sin tidligere afdøde Hustru begravet på Visborg Kirkegård[2]). »Den store Højtidelighed, hvormed hans jordiske Levninger stededes til Hvile, ledsaget af en overordentlig stor Sørgeskare, var et

---

[1]) Det var navnlig et Maveonde (en gl. Svaghed), der gjorde det af med Kjeldsen; han led ikke så lidt, men bar det med Tålmodighed og var i Besiddelse af så stor Livskraft, at skjøndt Lægen Uger før hans Død havde sagt, at han ikke levede den Dag tilende, og man flere Gange troede, at Døden var der, så blussede han dog pludselig op og blev bedre igjen. Åndsfrisk var han til det sidste, og var under sin Sygdom stadig à jour med, hvad Arbejde Folkene havde for på Gården, ja endnu Dagen før sin Død gav han Forvalteren Besked om at sætte Folkene igang med Pløjningen.

[2]) Af et Privatbrev i min Familie, skrevet af en Tilstedeværende ved Kj.s Begravelse, turde det måske ikke være upassende at anføre et Uddrag:

»... Du kan tro, vi savne den kjære Afdøde, det er, som om han endnu kunde komme ind af Døren; jeg kan slet ikke forstå, at jeg aldrig, aldrig mere skal høre på hans morsomme Historier og se hans kjære, poliske Ansigt. Ja, han var en sjælden Mand! hvilket det store Følge af flere hundrede Mennesker bevidnede. Hvor var det en smuk og højtidelig Dag: på Vejen herfra op til Visborg var rejst 3 Æreporte; Kirken var pyntet så smukt, hele Grantræer vare afhugne og stod på Rad som i en Skov; Gravstedet var beklædt med Grønt og selve Graven belagt med Brædder, hvorpå var hæftet Mos. Fire Præster talte over ham, hvoraf de to i Hjemmet; Frk. N. V..... og N. F..... strøede Blomster foran Kisten ud af Huset.... Sørgemusik var der fra Ålborg....

Efter Begravelsen var her Middag, der spistes i 6 Stuer, så fulde, de kunde være. Ja, Du vil blive forbavset ved at høre, hvad der blev slagtet, bagt og kjøbt i den Anledning....« (Specifikationen udelades her, det er nok at anføre, at 11 Firbenede [hvoribl. en stor Stud til 150 Rdl.] og en Mængde Tobenede i den Anledning måtte lade deres Liv).... »der blev bagt Ovnen fuld 4 Gange, store Kager og Buddinger i Snesevis; ja, det var noget storartet!....« —

Som man ser heraf, havde gl. Kjeldsen mange Venner og Bekjendte, og der har vel aldrig på en Gang været en sådan Mængde Mennesker og Kjøretøjer i Gården som til hans Begravelse (Fredagen d. 27. Septbr. 1867 Kl. 11 Form.). — At så mange Ligtaler holdtes over ham kom af, at enhver af Omegnens Sognepræster vilde hædre hans Minde på denne Måde, og nogle af dem bragte tillige en privat Tak på andre Personers Vegne, som Kj. havde udvist Velgjerninger imod.

levende Vidnesbyrd om den Agtelse og Kjærlighed, hvormed han i Sandhed omfattedes af Alle, som kjendte ham, og hvoraf de Fleste ville velsigne hans Minde og bevare det i taknemmelig Erindring«[1]). — Hans Liv var et følgeværdigt Exempel! kun kan man jo nok være af den Mening, at det havde været heldigt, om en Mand som han — såvidt erindres den 7de højstbeskattede Landejendomsbesidder i Ålborg og Hjørring Amter — også havde havt lidt flere Interesser, end han havde. —

Senere sattes til Minde om Kjeldsen og Hustru et smukt Monument på deres Grav; på Stenens Forside står kun:

»Herunder hviler Christen Kjeldsen og Hustru Martha Kjeldsen« samt deres Fødsels- og Dødsdatoer; men på Bagsiden og halvt skjult står disse Linier:

»I leved' i Tro, i gavmild Kjærlighed smukt,
I virked', og Gud gav Sæden Velsignelsens Frugt.
Nu høste I der, hvor Engle Negene binde!
I sønligt Sind er gjemt Eders elskede Minde.

De, som have gjort godt, skulle opstaa
til Livet. Joh. 5. 28. 29.«

Kjeldsenerne have nu ejet Havnø i over 72 År, og hvorvel dette ikke er nogen betydelig Årrække for en Familie at besidde en Ejendom, så vil man dog finde, at det er længere end nogen anden Slægt har været Indehaver af Gården lige siden Lykkernes Tid, så hurtigt har her den ene Slægt afløst den anden.

I den Formening, at en Stamtavle over Familien Kjeldsen vil være af Interesse og at den passende her kan gives Plads, da denne Slægt udelukkende er jydsk, skal der i det efterfølgende meddeles en sådan; og skjøndt Oplysningerne om hver især af de pågjældende Personer indskrænke sig til kun at være statistike og kortfattede, så vil man dog af denne Oversigt få det Indtryk, at når det i et Sørgekvad (i »Hobro Avis«) i Anledning af Kristen Kjeldsens Død bl. a. hedder: »En Hæder han var for sin Stamme«, så har han ikke været den eneste af Slægten, der har kunnet stedes til Graven med et lignende rosende Eftermæle. —

---

[1]) Jvfr. »Hobro Avis« 1867 Nr. 153.

Først skal der dog her anføres nogle supplerende Oplysninger til det foregående, nemlig omhandlende Havnøs

Topografi.

I de mere end 420 År, der nu ere forløbne, siden strænge Ridder Jens Madsen Munk forfulgte sin Ejendom til Lås, er Egnen ikke bleven så lidt forandret; ikke alene er her, som næsten alle Steder i Landet, mange Skove ryddede, men Vandløb ere også helt eller delvis forsvundne, således at man nu forgjæves vil lede efter den »Ø«, som nævnes i Tingsvidnet fra 1468. At det Stykke Land, som begrænses af Kårupå imod Nord, i Oldtiden har udgjort en Ø i Mariager Fjord, er det opr. »Havnø«, er der ingen Tvivl om; men senere brugtes dette Navn ikke i den Betydning, men som Navnet på en Ejendom, hvori den opr. Ø kun udgjorde en Mindrepart.

Hvad der vanskeliggjør Tydningen af de gl. Dokumenter er, at så mange i denne Retning betydningsfulde Stednavne, der nævnes deri, nu ere ukjendte (Markskjelsbæk, Bousandbæk, Tagmarken, Dybshøfd, Måen, Enghaven, Vedel, Londal m. fl.), hvorfor de gl. i »katholiske Tider« udstedte Breve let ere udsatte for »at blive fra deres rette Mening udtydet og fortolket«.

Ifølge de gl. Breve ser det ud, som om Havnø strakte sig lige fra Markskjelsbæk og til Bækken ved Hadsund, idet Dybshøfd, som var beliggende på Havnø (Synsfrr. 1722), synes at ligge ved Markskjelsbæks Udløb i Fjorden østen for Louenkjær (Jy. Sml. X., 378), og da det hedder »Dybshøfd op, der(fra) sønden om Havnø til .... Hadsund«, og da Havnø Ørredgård var beliggende ved Hadsund (Synsfrr. 1722), så synes det herefter, som om man dengang har kaldt hele Sogne-Grænsen langs Fjorden for Havnø. — For denne Antagelse taler desuden flere Navne, som man i ældre Tid træffer på udenfor den opr. Ø, således Havnø Enghave (ned ad mod Hadsund), Havnø Grøft (ved Visborgholte), 1541 tales der om »de Adelveje, der komme fra Havnø Vejle og løbe op ad Rogesbjerg«, og 1722 nævnes »Søndergårdes Græsning norden for Vejlen«. — Da man således træffer på Vejlen ved Hadsund og Søndergårde, så synes Havnøs Udstrækning ad den Kant derved at være givet i hine Tider, såmeget mere, som

de ældste Kårt over Landet (Joh. Mejers) ganske stemme overens med alt dette, idet Havnø der er tegnet som en Ø af en Mils Længde, nående lige til Hadsund. Med nogle Modifikationer i Kårtets Angivelser tale Terrænforholdene vel ikke afgjort herimod, idet det lave Land mellem Havnøgård og Visborgholte fortsætter sig ud gjennem Louenkjær, ligesom der også går en smal Lavning norden for Sindholt (tidligere en Ø), der fortsætter sig i det smalle Kjærdrag Tykkenkjær, østen for Hadsund, som i gl. Tid har været en Vig af Fjorden [1]); dog kan man på Forhånd strax se, at der må være meget forkert ved Mejers Kårt, men da de gl. Breve syntes at bekræfte Kårtets Angivelser, så blev den lille Oversigt, som anført her foran pag. 256, nærmest givet på Grundlag heraf. Ved nøjere Undersøgelse viser det sig dog, at Dokumenterne ingenlunde stemme overens med dette Kårt, men tværtimod vise, at den imponerende Ø, Mejer har tegnet, er — ren Fantasi. Det efterfølgende vil vise dette.

Tilsyneladende er Dybshøfds Beliggenhed meget konfust angivet i de gl. Breve; der står kun: ». . . . Markskjelsbæk rent (ud) [2]) ad Fjorden til Dybshøfd . . . ., og særdeles Tagmarken til frit Enemærke, og så fremdeles Dybshøfd op, der (fra) sønden om Havnø til den Bæk, som løber øster ved Had(der)sund med Ålegårdsted(er) [3]) og alle andre Rettighed(er) . . . .«; men nærmere beset er Dybshøfds Beliggenhed nøje angivet i disse Linier. Da Stedet her nævnes to Gange, må Formodningen være for, at Mændene første Gang, det nævnes, slet ikke befinde sig derved, men da de komme til Markskjelsbæks Udløb i Fjorden, angive de strax hele Kyststrækningen, der

---

[1]) Prof. J. Steenstrup skriver (Undrs. i geol.-antikv. Retn. Kbhvn. 1852 p. 73): »På begge Sider af dette Kjærdrag, i hvis Bund jeg på flere Steder under Ellerødderne har set Cardium og Litorina som Vidnesbyrd om, at det tidligere har været en Fjordarm, har jeg bemærket flere fra Urfolkene hidrørende Opdyngninger af Skaller, nemlig: tvende mindre i Nærheden af Gården Sindholt, en på den Bakke, som benævnes Soubakken, og en på Bakken lige ved og over Hadsund Færgested.«

[2]) Rimeligvis er »ud« Fejllæsning for »ind«; dette er i alle Tilfælde det korrekte.

[3]) Dette er vist rigtigere end i Låsebrevet, thi det er lidet rimeligt, at Visborggård kun havde »Ålegårdsted«, medens Havnø havde »Ålegårdsteder«.

kan ses derfra, hvorefter de selv følge den angivne Retning[1]), komme så til Tagmarken og betragte så fremdeles Dybshøfd op, derfra (ɔ: fra Tagmarken) indvorde de sønden om Havnø etc. De gl. Breve angive således Dybshøfd at være det længst bortliggende Punkt ind ad Fjorden, der kan ses fra Markskjelsbæk og Tagmarken. Men Dybshøfds Beliggenhed er endnu nøjere angivet, idet Punktet også skal kunne ses fra Hadsund. Dette står der vel ikke noget direkte om i de gl. Breve, men de 38 »forfarne« Mænd fra 1722 vise os, at dette er noget, der er underforstået. Ved Skjelangivelser og måske navnlig ved Kyststrækninger angive Mændene nemlig ikke Distancen længere, end de kan se frem for dem, og da de i dette Tilfælde ikke kan overse hele Kyststrækningen på en Gang fra nogen af Grænserne, idet Kysten ved Havnø ligger langt sydligere end ved Louenkjær og Hadsund, angive de foreløbig kun »rent (ɔ: helt) ind ad Fjorden til Dybshøfd«[2]). Skjøndt dette Punkt ikke var noget Ejendomsskjel, fik det altså dog Betydning som et Kystmærke, der skulde kunne ses både fra Gårdens Øst- og Vestgrænse, og dette forklarer, hvorfor Stedet spiller en så vigtig Rolle i Synsforr. 1722, så at Mændene, skjøndt det er Havnø Vestgrænse, de skal syne, desuagtet først ride en lang Vej mod Øst for fra Tagmarken at betragte »Linien ud til Dybshøfd«, ligesom de også på deres Vej op ad mod Hadsund anfører: »således at vi altid kunde have Dybshøfd udi Øjesyn«. — Resultatet bliver altså, at da Punktet

---

[1]) Smlgn. Tingsvidnet 1504 (p. 290), hvor Mændene bruge samme Fremgangsmåde. Stående ved Visborg Kirke betragte de »sønder og øster ud til Fjorden«, ɔ: de angive den Retning, de agte at følge, derefter ride de selv den ang. Vej, komme så til Vejlen, derefter gjennem Havnø Skov, forbi Færgestedet (ɔ: Færgehuset) etc.; men ligesålidt som Mændene fra 1468 komme til Dybshøfd, ligesålidt komme disse til Fjorden, thi Alvejen svinger mod Øst ved Færgehuset og går derefter sønden om Lunden. Vejen fra Færgehuset til Havnø Hage have de intet at gjøre med, thi denne Vej er privat.

[2]) Dette forklarer også, hvorfor der i Dalsgårds Skjelstrækning fra 1464 (p. 469) nævnes flere Punkter langs Fjorden; thi når det ikke havde været, fordi Kysten drejede nogle Steder, behøvede man kun at skrive: fra Stevns og langs Fjorden til Gammelbokjærsgrøft. Skjøndt Dybvadskrog, Hans Bakkes Odde, Lille Hylk (»Hylk« ɔ: dyb Vandpyt), Fiskevad etc. nu ere ukjendte Navne, vil deres Beliggenhed dog endnu kunne påvises efter den Regel, der indeholdes i Synsf. 1722.

ikke var beliggende ved Markskjelsbæk, men derimod er identisk med Havnø Hage, indeholde de gl. Breve intet om Havnø Østgrænse.

Fordi Havnø Ørredgård lå ved Hadsund, kan man ikke deraf slutte, at Havnø Vestgrænse strakte sig dertil. Loven siger vel, at man ikke må gjøre Fiskegårde længere end man har Jordgrund; men Undtagelse herfra må selvfølgelig gjøres, når nogen har erhvervet særlig Adkomst til Fiskegårde på Andenmands Grund. Og således var det tydelig nok Tilfældet med denne Ørredgård, som på Låsebrevets Tid må have ligget på Visborggårds (eller måske endog på Dalsgårds) Grund, og har således været 1/2 Mil fjernet fra Havnø.

De tvende Indvordninger af Havnø 1468 tage sig tilsyneladende noget forvirrede ud, men det går hermed som med Dybshøfd, at forstået på rette Måde bliver der Mening i begge Dele, thi da Bolsengene også lå udenfor Havnø, havde denne således Tilliggende og Rettigheder, der lå udenfor dens Grund (Ålegårdsstaderne lå næppe heller på Havnø), og da Ridder Jens Madsen på den anden Side havde Enemærker der (»en Tagmarke«), forklarer alt dette, hvorfor Havnø indvordedes for sig selv (hvorved den også fik Fiskeretten indtil Midtstrøms i de ferske Vande, der omgav den på et Par Sider), og hvis Mændene, istedetfor at angive Visborgs Kyststrækning, havde kunnet indvorde Fjorden ad Midtstrømslinien ligesom i 1541, så var Havnø slet ikke bleven nævnt, forinden den indvordedes særskilt.

Medens således intet findes i de gl. Breve om Havnøs Grænser, idet disse i sig selv indeholdtes i Navnet, så blev Forholdet kort efter et andet; thi på samme Tid, Havnø adskiltes fra Visborg, blev der tillagt den flere Strækninger, liggende udenfor det egentlige Havnø, hvilke Ejendomme så tilsammen kom til at danne Hovedgården. — Ved »Havnø« forstodes allerede i Hans Lykke d. ældres Tid en Ejendom og ikke en Ø, hvilket fremgår f. Ex. af et Sandemændsbrev, hvorved gjordes ret Markskjel »mellem Louenkjær og Havnø«; ligeledes hedder det, »at Hr. Jens Madsen lagde Bolsengene fra Havnø til Visborg, den Tid Hans Lykke fik Havnø« [1]);

[1]) Jy. Sml. X., 378. Det fremgår dog altså heraf, at Hans Lykke fik Havnø, mens Jens Madsen endnu levede, men om han fik den før eller efter Munk Jensens Død, ses ikke.

her menes alle Steder Havnø Ejendom. — Når der derfor senere tales om Havnø Enghave, Havnø Grøft etc., viser dette kun, at det var noget, der hørte til Ejendommen, og ikke, at det lå på selve Havnø; ligeledes når Havnø Vejle nævnes i Søndergårdes Nærhed, kunde det vel se ud, som om der havde været en Vig, der begrænsede Ejendommen ad den Kant; men dette er en Misforståelse, thi det, der senere kaldes »Lille-Vejle« (Vigen norden for Gården), er nemlig identisk med »Havnø Vejle« [1]), og at denne dengang gik sønden Søndergårdes Græsning, kommer af, at Søndergårde indtil for c. 150 År siden svarede til sit Navn, idet Gårdene og Husene da lå sønden for Visborg By, nemlig ved den store Kjøkkenmødding på Hovedgårdens Grund, og således kom dens Græsning til at strække sig til Vejlen (se Synsforretningen fra 1722).

Da hele Strækningen ned ad mod Hadsund og halve Louenkjær hørte til Havnø, må det være en Misforståelse heraf, der har foranlediget Joh. Mejer til at fremstille hele dette Land som en Ø. Selv har han ikke været på Stedet, men han må have hørt noget om, at »Haffenøegarde« — som han kalder den — var begrænset af Vandløb, og istedetfor at dette kun gjaldt om det egentlige Havnø, har han opfattet det som gjældende hele Ejendommen [2]).

Den samme fejle Forestilling om Havnø gjenfinder man også i Universitets-Programmet fra 1711, hvor det hedder: Portum appellamus cultisismum Bendtzonii, ex hæreditate paterna, Tusculanum (Havnøe vocant incolæ, indito ex opportunitate situs nomine) verè portuosam immò fortunatam quietæ virtutis »omonti« (sic) insulam, convenientissimum literatis holcyoniis secessum, svavissimam ridentis naturæ epitomen, etc. (ɔ: Havn kaldes det veldyrkede Landgods, der tilhørte Benzon, hans Fædrenearv — Havnø kaldes således på Grund af sin heldige Beliggenhed som en Ø (!) — et yndigt, roligt Opholdssted, der egner sig fortrinligt til literære Sysler, osv.).

Set under Nutidens Stedforhold kan Gårdens Vandskjel

---

[1]) Det, der desang. er meddelt p. 256 og p. 307, må rettes efter ovenst.; Vejlbroen er altså den Bro, der fører over Vejlen, og Vejbroen er den Bro, der fører over Kårupå på det Sted, hvor Åen drejer ind mellem Ladegården og Borggården.

[2]) Se Kårtene »Jylland« Nr. 33, kfr. Nrne. 32, 34 og 39 (Originalerne findes i det st. kgl. Bibliothek).

fra 1541 let mistydes, så at man søger om disse Vandløb ved Ejendommens Grænser, men efterstående Skjelstrækning fra 1764 viser, at disse Vandløb kun begrænsede det opr. Havnø. Med Udeladelse af nogle Detailler lyder Gårdens Skjel fra nævnte År nemlig således:

»Havnø Hovedgårds Skjelstrækning begynder ved yderste Ende af Busombæk ved Fjorden, derfra med Fjorden til Havnø Hage, så i Nord til Vest omkring med Fjorden til Gammelbokjær ved Fjorden (c. 2000 Alen øst for Hadsund Færge), hvor Dalsgårds Enge tilgrænse, så i Nord med et Dige og Gjerde, som går imellem den Eng, som er rebet til Visborg By indtil Holtet, så over Holtet i en lige Linie ungefær i Nord til det nordvestre Hjørne af Tanghaven, derfra i Nordost til Bredbæk og videre i Øster til Skovgabet og til den sønderste Ende af det gamle Dige om Harekjær, så langs med samme Dige i Nord op til en gammel Gjergang ved Harekjær, så Gjergangen op, og derfra i Sønder med Vejen til Snærhaven vedtager, så langs dermed til Holtets Toft, ungefær i Nordost indtil den dobbelte Grøft ved Slejborg, så med bemeldte Grøft i Sydost til Visborg Bys Enge Gjerder, derfra til Tureng Holtet, nu bekjendt af det Navn Trængsel, som ligger ved østre Ende af Langhaven, derfra med Langhavens Gjerdes søndre Side til Havnø Grøft eller den såkaldte Allé (ɔ: Vejen mellem Visborg og Havnø Vejlbro), så langs med bemeldte Allé i Sønder til Vejlbroen, derfra i Øster op med Vejlens søndre Side til Tagkjæret, og videre i Øster med Åen (ɔ: Kårupå) norden omkring Tagkjæret til Busombæks nordre Ende ved Åen, og så i Sønder med bemeldte Busombæk ved Fjorden, hvor Skjellet begyndte.« [1])

Louenkjær er ikke medregnet herunder, idet der for denne Strækning Vedkommende findes særskilt Skjelangivelse, hvilken dog her udelades. Det er nok at anføre, at Skjellet der i det væsentligste var ligesom nu, og at Ejendommen strakte sig langs Fjorden til Brøndensgrøft (Skjellet mell. Visborg og Als Sogne). —

Disse Dokumenter fra 1541 og 1764 adskille sig bl. a. derved, at medens i førstnævnte »Øen« indvordes Midtstrøms

---

[1]) I Forretningen angives Skjellet nogle Steder ved gravede Kors i Jorden, men dette må kun have været midlertidige Skjelmærker, bestemte til senere at afløses af Sten og Stabel eller Indhegninger.

Vejlen, Åløbene og Fjorden, så angives i sidstnævnte kun Kyststrækningerne. At dette bevirker en virkelig Forskjel i Vandtilliggendet, skal senere omtales, men tillige gjør det, at Skjelangivelsen fra 1764 bliver mere forståelig i Nutiden end den anden, og desuden interessantere, idet Dybshøfd, som deri kaldes Havnø Hage, atter kommer frem i Kyststrækningen ligesom i 1468; tilmed får man her Forklaring på, hvorfor den nævnes, nemlig fordi Kysten, som fra Busombæks Udløb i Fjorden går i Sydvest, derfra drejer og går »i Nord til Vest«. Der fremkommer således der et Vendepunkt, ikke alene i Kyststrækningen, men også for Dybets Vedkommende, idet Sejlløbet lige fra Fjordens Munding og til Dybshøfd stadigt går i Siksak: først fra Alsodde til noget østen for Overgård, derfra mod Louenkjær, hvor Løbet på et længere Stykke går tæt ind under Land, dernæst i Syd over til Ajstrupbugten, og så i Nordvest lige mod Dybshøfd, hvorefter Dybet fortsætter sig i en lidt buet Linie til Hadsund.

Det egentlige Havnø bliver da efter disse Dokumenter: det Stykke Land, som Kårupå afskar fra Fastlandet derved, at denne Å, ved Tagmarken, delte sig i tvende Arme, hvoraf den ene, som kaldtes Busombæk, gik mod Syd og ud i Fjorden, og den anden gik og går endnu mod Vest norden Tagkjæret og ud i Vejlen. Landet, der faldt indenfor dette Vandskjel, udgjorde i Længden 1/2 Mil og målte på det bredeste Sted Halvdelen af Længden.

Højlandet af denne Strækning var det, der i Oldtiden dannede en Ø i Fjorden, idet denne gik ind over det lave Land ved Syltengene, Tagkjæret og Kallehaven, ligesom Fjorden også dengang overskyllede Lavlandet syd for Lunden, hvor der, som tidligere omtalt, findes tydelige Spor af det tidligere Fjordleje, »så det har« — som Prof. Steenstrup skriver — »sikkert nok været en Del af den med lavt Vand bedækkede Fjordbund, hvor Urindvånerne fiskede deres Østers.«

Hvor lavt Landet er navnlig omkring Vejlen og Syltengene, ses bedst, når der indtræder Højvande. Vejlen, som ellers nutildags østen for Vejlbroen er så ubetydelig, svulmer da op til at blive helt anselig, adskillige 100 Alen bred; på begge Sider af Dæmningen, der fører til Gården, strækker den sig helt op til Fortovene omkring Ladegårdens Bygninger, og i næsten samme Bredde gående et godt Stykke ind i Kalle-

haven; — et overraskende Syn for dem, som ellers kun have set Egnen under sædvanlige Forhold! Gården får derved en endnu smukkere Beliggenhed end ellers: den kommer til at ligge næsten som midt ude i Fjorden, og dens Ladebygninger spejle sig i Fjorden og Vejlen. Langs hele Kysten går Vandet mer eller mindre højt op: det overskyller tildels Vejen ud til Dybshøfd, så kun Brohovedet kommer til at ligge som en lille Holm i Fjorden; ligeledes går Vandet højt op over Syltengene, og navnlig i Omegnen, hvor Busombæk havde sit Løb, går det ikke alene op til den opgrøftede Vej, der ud over Engene fører til Louenkjær Skov, men går også gjennem de forskjellige Stenkister under Vejen, så derved Engene ovenfor også delvis sættes under Vand.

På et tidligere Tidspunkt har Egnen altså havt dette Udseende til Hverdagsbrug, men det bliver mere end Århundreder siden. Den Vejle, Mændene red »ret over« 1504, har jo nok strakt sig over et noget videre Område end den nuværende, men man ser dog, at de tvende Diger tværs over Vejlen, hvorigjennem Vejen fører til Gården, allerede dengang vare opkastede for at lette Passagen over Vejlen. Ligeledes have Kårupå og Busombæk ikke dengang havt et så bestemt afgrænset Leje som senere, men have spredt sig noget over det tilgrænsende Lavland, og når derfor Mændene fra 1541 indvorde disse Åløb Midtstrøms, har der dengang været mere Mening i dette end der er nu; thi hvorvel Ejendommens Grænser aldrig kunde blive hverken på den ene eller anden Side af disse Skjelvandløb, men stedse Midtstrøms (D. L. 5. 10. 42), så lyder det dog lidt morsomt at indvorde ad Midtstrømslinien, hvis Talen kun var om Vandløb af 4—5 Alens Bredde, thi større Dimensioner har den Del af Kårupå, der passerer her forbi, ikke.

Da Hovedgården anlagdes, skete den Forandring, at Kårupå blev tvedelt nogle 100 Al. fra sit Udløb i Vejlen, idet der derfra gravedes et nyt Løb for at få Borggården omflydt af Vand, og således fremkom på en Måde trende »Øer«, nemlig Borggården, den Strimmel Land mellem Vejlen og den søndre Arm af Kårupå, og endelig det opr. Havnø. Noget på Grund heraf, og navnlig fordi så meget af Tilliggendet lå udenfor, bliver Betegnelsen »Havnø« i 1541 ikke så forståelig som i 1468, hvorfor der også nærmere anføres, hvad der

menes ved det egentlige Havnø. Senere hen træffes Navnet i denne Betydning kun enkelte Steder, hvor det ifølge Stedforholdene ikke kan misforstås: Vejrlund ligger »østen op til Havnø«, Tagmarken ligger »nordost for Havnø«; men allerede 1551 siges Bolsengene at ligge »østen for Busombæk«, hvilket altså ansås for tydeligere Betegnelse end »østen for Havnø«, hvorfor det i så Henseende er betegnende, når det senere hedder, at Lillerødeng ligger »østen Havnø og Busombæk«.

At en Del af Ejendommen var begrænset af ubetydelige Vandløb, er der ingen Grund til at omtale uden i en mere detailleret Fremstilling, og man finder da også i ældre Tid Steder, hvor dette ikke nævnes; således hedder det i en Beskrivelse fra først i det 18. Årh.[1]): »Havnø er en ypperlig Herregård i Nørrejylland, beliggende ved den yndige og fiskerige Fjord, som går op til de tvende Kjøbstæder Mariager og Hobro, således at alle de Skibe, som sejle op til disse Stæder[2]), går tæt forbi Havnø Gårds Bygning, som ikke ligger fuldt en (1½) Mil fra det Sted, hvor samme Fjord løber ind i den åbenbare Sø, og i så Måder både for sin Bekvemmelighed til Kjøbmandskab at drive og formedelst den overmåde skjønne Græsgang og Avling[3]) er et meget profitabelt Sted, og derforuden formedelst den dejlige Skov, som ligger tæt derved, er så lystigt og fornøjeligt som noget andet i den hele omliggende Egn.«

I D. Atlas (V., 73) står: »Havnø ligger på en Odde i Mariager Fjord og har en bekvem Ladeplads og en smuk Udsigt til Fjorden og forbisejlende Skibe.« — Denne »Odde« var dog i D. Atlas' Tid ligesåvelsom tidligere omflydt af Vandløb, men dette erfarer man ganske vist ikke noget om af det Kårt, der ledsager dette Værk!

På Videnskabernes Selskabs Kårt (1789) finder man derimod denne Tvedeling af Kårupå, men siden den Tid er Busombæk forsvunden. På Grund af, at Bækken slog så mange Krumninger i sit Løb, blev den først i Århundredet

---

[1]) Jfr. Personalhistorisk Tidsskrift II., R. I., 278.

[2]) I vor Tid måtte der foruden nogle mindre Ladesteder fornemmelig føjes til: og Cementfabrikerne »Cimbria« og »Dania« samt Handelspladsen Hadsund. Trafiken på de to Fabriker er navnlig betydelig.

[3]) Når Forf. roser Avlingen i de Tider, er det fri Fantasi, thi han kan næppe engang her til Undskyldning påberåbe sig et: relata refero.

nedlagt og opfyldt, hvorimod der noget derfra gravedes tvende Grøfter, der siden den Tid have ført Vandet til Fjorden. Navnet Busombæk er nu ukjendt, man ved vel endnu i Egnen, at der tidligere gik et Åløb der, men dette kaldte man den gl. Å. Nu finder man kun Spor af Vandløbets Leje ved dets tidligere Udløb i Fjorden; Bækken har kun været af ringe Bredde og Dybde, derimod består Bunden af dybt Mudder, nu tildels bevoxet med Flæg. På Generalstabens Måleborde (1881) ses en lille Vig af Fjorden, der går ind på dette Sted, og denne næsten usynlige Vig er det eneste, der minder om Busombæk: Havnøs gl. Østgrænse. —

Hovedsagen ved de gl. Dokumenters Forklaring bliver, at man ved at henføre de nu ukjendte Navne på rette Plads. Hertil giver imidlertid flere af Navnene selv Anvisning; thi ligesom det er påvist (p. 472), at Dybshøfd i sit Navn indeholder Oplysning om sin Beliggenhed, således vil det samme være Tilfældet med nogle af de andre ukjendte Navne. Men ikke blot for disse, også for de nu bekjendte Stednavnes Vedkommende, er en nærmere Undersøgelse af Interesse, da man derved får flere Oplysninger om Terrænforholdene i ældre Tid, de respektive Steders Beliggenhed, Jordsmonnets Beskaffenhed, dets Form, tidligere Beplantning osv.

Havde Fjorden ikke i ældre Tid flere Steder på den nordre Side gået højere op i Landet, så havde der næppe nok været Grund til at kalde en Del af samme for »Sund« (nemlig Hadsund), men i hine Tider, da Hafne-ø [1]), Strandkjær etc. svarede til deres Navne [2]), havde det sin Berettigelse at kalde denne Indsnævring af Fjorden for Sund (ɔ: et Stræde). Nu

---

[1]) Som Supplement til det pag. 254 anførte kan gjøres opmærksom på, at Navnet også kan afledes af Have (indhegnet Plads, Indelukke); men da den opr. Ø må antages at have været skovbevoxet, og da på den anden Side Dybshøfd ikke i sit Navn indeholder noget om en Havn, kan Navnet snarest ligesom Havnelev (som 1261 skreves Hagne- ell. Haginlef, senere Hafnælewæ) afledes af Mandsnavnet Hakon ell. Hagen (Brasch: Vemmetoftes Hist. I., 12, Weinwich: Stævns Herred p. 138, kfr. Annaler f. nord. Oldk. 1863, p. 208) ell. et lign. Navn, således nævnes f. Ex. »een man, ther hether Hæfnæ« (Molbech og Petersen: Udv. af Diplomer Nr. 154).

[2]) I Suhm: Danmarks Hist. X., 995 skrives Stevn og Vive henholdsvis Styhfnø og Vifø, men det er vist kun en fejlagtig Skrivemåde: Vive kan da ikke have været en Ø.

er det dog lang Tid siden, at man ved »Hadsund« forstod et Sund; på ældre Kårt kaldes denne Indsnævring vel endnu for »Sund«, men det er egentlig ikke rigtigt: ingen i Egnen kalder det således. I Tingsvidnet 1464 (p. 469) hedder det dog endnu: »langs Sundet til Gammelbokjærs Bæk«, men at man dog allerede dengang var gået over til at forstå noget andet ved Hadsund, ses af Tingsvidnet 1468, hvor Skjellet sættes ved Bækken østen Hadsund. At der ved denne Betegnelse forstås Færgestedet i Vindblæs Sogn, fremgår af Forretningen 1722, hvor Mændene bruge Kompas for at sætte Skjellet »østen Hadsund«. I Tingsvidnet 1487 (p. 347) hedder det også om Sundkrog ved Hadsund, liggende i Gjerlev og Hindsted Herreder, at det kun er skilt ved et lidet Færgested; — altså betød Hadsund dengang et Færgested og ikke et Sund. — Ved Havnø Ladested er Fjorden også indsnævret på et kort Stykke, og når man 1504 sønden for Lunden træffer på »den gl. Sundhave«[1]), har der måske også været noget, der kaldtes Havnø Sund. — Navnene Sundskov, Sundeng, Sunddam, Sunddal og Sundkrog stamme alle fra deres Beliggenhed ved Hadsund. Ifølge Tingsvidnet 1487 skulde en Del af Sundkrog, Lystrup Tilliggende, have ligget i Hindsted Herred, altså hvor nu Handelspladsen Hadsund ligger; men hvorledes dette kan have været Tilfældet, er ikke muligt at indse, thi al Ejendom her tilhørte Dalsgård og Havnø. Selve Navnet taler jo også for, at ingen Del af Sundkrog kan have været på denne Side Fjorden; ved »Krog« forstås nemlig et Stykke Land, der går ud i Søen i Skikkelse af et retvinklet Hjørne[2]), hvilket altså godt nok passer til Landets Form ved Hadsund i Vindblæs Sogn, så Sundkrogs Beliggenhed er dermed givet.

Af andre Navne ved Fjorden træffer man på »Feristedet«, d. v. s. Havnø Færgehus. Da det nævnes 1504, da Alvejen udlagdes, fremgår det deraf, at der alt før den Tid må have været Vej fra Visborg til Havnø Færge, thi denne må jo nærmest have havt Betydning for Beboerne af Visborg. —

---

[1]) Da Dokum. har været defekt, da Afskriften toges (mere end hvad der er anf. p. 290 har Afskriveren ikke kunnet læse), kan »Sundhave« dog muligen være Fejllæsning for Snudhave. Dette Navn vilde have beteg. en indhg. Plads, belig. v. en Omdrejning af en Vej.

[2]) Ligeledes den Del af Søen, der i samme Skikkelse går ind i Landet (Boesen: Helsingørs Besk. p. 6).

Nogle 100 Alen syd for Færgehuset kommer man til Havnø Hage (»Hage« ɔ: Landtunge af krum Form), hvor Ladestedet er, og hvor der 1887 blev kjørt 1000 Læs Grus på til Opfyldning og blev sat en ny, solid Bro istedetfor det gl. Bolværk, der så ud til at have stået der i Århundreder. »Kjært Barn har mange Navne«, men mærkeligt er det dog, at »Barnets« ældste og mest betegnende Navn, Dybshøfd, helt er gået i Glemmebogen. — Lidt længere østlig ligger Fuglbanken, som er det sydligste Punkt på Havnø. Dette Navn skulde egentlig også have været nævnt i Kyststrækningerne 1468 og 1764, thi herfra er det, at Kysten begynder at dreje; men da det ligger så tæt ved Dybshøfd og iøvrigt slet ingen Rolle spiller i Fjorden, da Vandet der udfor på et langt Område er ganske grundt, er det Grunden til, at Dybshøfd i alle Retninger stiller det i Skygge. Længere end til Fuglbanken kan ikke ses fra Louenkjærsiden, hvorfor Mændene fra 1722 også kun skrive: »Linien ud til« etc. Ud herfor, c. 200 Al. ude i Fjorden, ligger i det grundede Vand to med Syltgræs begroede Småholme (hørende til Havnø), mærkelige ved, at de begge ligge akkurat jævnsides hinanden og ere af samme Størrelse og Figur (ovale). De kaldes »Pollerne«; men det rette Navn må være Polderne, hvilket er en alm. Benævnelse på inddæmmet Land, navnlig Marskland (d. s. s. »Kog«).

Som Navne, der ligeledes hentyde til Beliggenheden, kan mærkes: Syltengene, hvilket Navn betegner Engstrækninger af lavt Kystland, som Havet til sine Tider overskyller (ɔ: Marsk), der bevirker, at Græsset bliver af et særlig fint og saftigt Slags (Sylthø, dobbelt så meget værd som alm. Enghø). Det højereliggende Land, hvortil Syltengene støtte sig, kaldes »Geestbund«, som er en alm. Betegnelse for det opr. Land, om hvilket Marsken lejrer sig. — Da Navnet Strandkjær betegner et Kjær beliggende ved Kysten, er det, da det nu ligger temmelig langt fra nogen Kyst, oplysende at erfare, at det i fordums Tid har strakt sig over et større Område både mod Øst (se p. 311) og Vest. Det sidste ses af et Tingsvidne fra 1741, hvori Kjæret angives at strække sig »vesten Alleen, østen samme og runden om Langhaven med Visborg Bys Enge Nør til den dobbelte Grøft i Sønder mod Slejborg og Holtets Mark til Snørhaven«. — Når man derfor sønden herfor (vesten Alleen) træffer på et Navn som Glibstedkjær, så, da Fjorden

altså i gl. Tid har gået op over dette Kjær, kan det meget vel have været et Glibested; som tidligere omtalt, har det også i nyere Tid været et meget fugtigt Strøg. — Toftetsmark hentyder ligeledes til Beliggenheden, idet »Toft« er en alm. Betegnelse for dɔ nærmeste Agre ved Byen eller Gården; i Modsætning hertil står tildels det jydske Vore ell. Vår (f. Ex. Veddum Vore), der betegner Overdrev, et Areal, der ligger langt fra Byen, en Skov, hvori de større Træer hist og her ere »afdrevne« (afhugne). — »Ovre« betyder Kyst eller rettere det grønne faste Land ved Havsiden; således forklares altså Veddum Ovre og måske også det Skovmorads norden og vesten for Havnø Louenkjær, der kaldes Ovrenkjær.

Navnet Louenkjær (udt. Lounkjær) stammer utvivlsomt fra »Loun«, som er jydsk for Lagune [1]), hvilken Afledelsesmåde også stemmer godt nok med som de opr. Stedforhold må have været [2]); men da det islandske *lon* svarer til det jydske *Loun*, synes det mærkeligt, at Louenkjær og Londal skulde have samme Betydning, uagtet deres helt forskjellige Bogstaverings-måde i Låsebrevet 1477. Da man sine Steder (dog ikke i herv. Originaldokum.) finder Kjæret skrevet Lunkjær, Lunekjær ell. Launkjær, kan disse Bogstaveringsmåder dog næppe helt forkastes (knfr. her foran p. 302), thi der er ikke noget i Vejen for, at et Sted kan have flere forskjellige Navne: opr., da det hele har været Vand, har det rimeligvis hedt Lounen, og senere, da det blev Kjær og altså ikke længere svarede til sit Navn, har man jævnsides hermed også givet Kjæret Navn efter sin Beliggenhed. Lun (Lwn), Lune er nemlig det gl. danske Ord for Rolighed [3]) (islandsk *logn* [4]) ɔ: Vindstilhed, svensk *lugn*, engelsk *lownd*). Det engelske *lawn*

---

[1]) Louns i Rinds Herred forklares derfor også af Dr. W. Drejer som: Næsset ved Lounen (Jy. S. X., 188).

[2]) Se »Undersøgelser i geol.-antik. Retning« 1851 p. 13, hvor der omtales Østerslag ved Skjellum. »Landet har været langt mere indskåret af nu forsvundne Vige og Fjorde, og kun ved at forfølge slige Lags Udbredelse vil man kunne trække Landets Omrids i denne fjerne Tid.«

[3]) Se f. Ex. Visen om Dronn. Margrethe i »Den danske Rimkrønike« (udg. af Molbech), hvor det hedder om de 3 nordiske Riger (2. Vers 4. Linie): »ath the skullæ staa i lwne« (ɔ: Rolighed).

[4]) Dette Ord gjenfindes i enkelte danske Stednavne, f. Ex. i Lundø (Halvø i Limfjorden), som i Valdemar II.s Jordebog skrives Lognø.

(*laund*) betegner en åben Plads mellem Skove, en jævn Skoveng, og dette passer godt nok på Louenkjær, som opr. har været omgivet af Skove (Helberskov etc.), men selv kun har været et Kjærdrag, hvilket efterhånden har fået sin Opvæxt af El, Ask, Birk, Fyr, Pil, Agern etc. ved Selvsåning fra de omliggende Skove [1]).

Hvad der også taler noget for denne Afledelsesmådes Rigtighed er, at når dette Kjær lå så lunt, så måtte en af de Skove, der dækkede den, navnlig den, der var mest udsat for Blæsten (altså Vestenvinden), i sit Navn have Hentydning dertil, og et sådant Navn træffer man netop i den Skov »østen op til Havnø«, der hed Vejrlund (p. 311). Et Steds udsatte Beliggenhed for Vejret udtrykkes nemlig ved Vejr, Vind (f. Ex. Vindblæs, på den anden Side Fjorden), og det er da også betegnende, at man i gl. Tid både har kaldt Skoven Vejrlund og Vindlund. Disse to Navne holdt sig jævnsides sålænge, indtil Betydningen forlængst var glemt, hvorfor Navnet skreves Veje-, Vejer- ell. Vinlund (ja vel endog Vilund, thi den nuværende Vilundsgrøft ved Strandkjær stammer utvivlsomt fra samme Navn); i Tidernes Løb var det altså blevet til helt forskjellige Navne. — Noget lignende gjælder om den berømte »Linddal« eller »Lunddal«. De nuværende Linddale ved Hadsund have ligesålidt som alle de gl. Navne, hvori »Lind« forekomme, deres Navne fra Lindetræet, men betegne altid sumpede Strøg, navnlig Åløb med sumpede Bredder (oldn. *lind* ɔ: Kilde, oldn. *lon* ɔ: Vandstade). De rette Navne må altså have været Linddal og Londal; men da man senere hen i Tiden ikke har forstået sidstnævnte Navn, er det blevet forvansket til »Lunddal«, skjøndt det aldrig har havt noget med »Lund« at bestille.

»Tagmark« træffer man på i alle de foranførte gl. Dokumenter, men ellers er Benævnelsen mærkelig nok ukjendt i den historiske Literatur. I Jy. Sml. X., 368 menes det at betyde Rørskjær, og da »en Tagmarke« (1468) ikke kan være andet end det nuværende Tagkjær, er der ikke mindste Tvivl om, at denne Forklaring er rigtig. Man kan andre Steder i Landet træffe på Navne som Tagmose og Tagsø, der betegne Steder,

---

[1]) Hvad Dr. Vaupell skriver ang. Opvæxten i Lyngby Mose (Lütken: »Almenf. Natursk.« I., p. 411) må analogisk kunne overf. på Louenkjær.

der ere eller have været bevoxede med Siv og Rør (»taghveyen«, 1541, se p. 303, mon en Vej igjennem et sådant Strøg?); men at kalde et meget sumpet Morads for »Mark«, synes mærkeligt. Måske finder man Forklaringen herpå ved, at »Mark« er brugt i sin ældre Betydning, ɔ: et Stykke Land, der er mærket at høre til en Ejendom eller en Person, hvilket jo netop var Tilfældet med disse Moradser, der begge to vare Ridder Jens' Tag-Enemærker. Derfor er det vist også, at Navnet efterhånden forsvandt; i Skjødet 1620 er der således ikke længere Tale om Tagmark, men der nævnes kun Kjær, Mose etc. Nu består Tagkjæret mest af Enge, men ved at grave på disse Strøg vilde man utvivlsomt flere Steder støde på Levninger af den tidligere Bevoxning, thi den tykke, stærke Mellemstok af vor alm. Tagrør er næsten uforgængelig.

Da »Kjær« opr. betegner et Sted, der er bevoxet med Risbuske, og senere et Morads, uanset om det er bevoxet med Krat eller ej, have de mange Navne, man her træffer på Kjær — Kjæragrene, Lillekjær, Riskjær (bevoxet med Risbuske), Tykkenkjær (»Tykke« er en alm. Betegnelse for, hvad der er ell. har været tæt Skov eller Krat), Harekjær (rimel. af Haren), Korskjær (vist opr. Kovs ell. Kås ɔ: fladbundet Fordybning), Gammelbokjær m. fl. —, altså allesammen Hensyn til Jordsmonnets opr. sumpede Beskaffenhed. — Ligeledes Navne på Våse, Vase (ɔ: det gl. Ord for Faskine, dyndet; sumpet), således Kravelvåse, Lundvase, Ottisvase, Kjeldsvase, Tyskervase etc. De tre sidste ere opfyldte Veje i Louenkjær, og hver især har Navn efter deres Anlægger (sidstnævnte efter den forr. Skovfoged, Peder Tysker). — Da efter jydsk Folkesprog »Rød«, «Rødde« betegner Mose eller sumpet Krat, minde Navne som Rødsig, Lille- og Storerødeng, Espers Røde (Mandsnavn) og Halkjærsrøde altså også om Jordboniteten. — Ligeledes Slejborg, idet »Slej« betegner Lavning, Hulning, navnlig sumpet Fordybning; »Borg« betyder her en omgjærdet Plads, Fold, Sti til Kvæg og Får. — Rogsbjerg; oldn. »*rog*« (ell. *rok*) betegner, at noget, f. Ex. Sand ell. Damp, hvirvler i Luften, og Navnet tyder derfor vist ligesom Sanddalen på Stedets sandede Beskaffenhed. — »Måen« (Søndergårdes Græsning, se p. 472) er den bestemte Artikel for Ma, Made (jydsk: *Måj*), der betyder salt Eng, der ikke lader sig opdyrke, men giver god Græsning, foretrækkes for Kjæreng.

Om Stedernes Form give følgende Navne Oplysning: Sleteng ɔ: jævn, flad. — Snærhaven (? oldn. *snfr*) ɔ: en snæver indhegnet Plads (næppe af Planten »Snærre«). — »Trængsel« har rimeligvis samme Betydning. — Tanghaven, der ligger nær Fjorden, har enten sit Navn af Tang (ligesom »Tangagre ell. Søagre Vange«, jvfr. Jy. S. IX., 268) eller af Tange (jvfr. »Ulf Ballis Tange« p. 312) ɔ: en smal indhegnet Plads, der har gået ind på en anden Mark, eller som har ligget mellem sumpede Strøg. — Hedeligskrogen, en større Engstrækning ved Louenkjær, sønden og østen for Kårupå; »Krogenge« er en alm. Betegnelse for Enge, der danne Halvøer mellem et Vandløbs Bugter; »Krog« kan også betegne afsides Beliggenhed, f. Ex. Krogeng i Louenkjær. — Grevens Hale; »Greve«, oldn. »*græf*« ɔ: Fordybning, Grav; »Hale« ɔ: lang, smal. — Vihale; »Vi«, af Vidiebeplantning. — Da »Tvede« (tved, tvedelt) betegner den Spids Land, som to sammenflydende Vandløb danne ved deres Sammenløb (måske også en Sidevej, navnlig en mindre Vej, der fører fra en større), indeholde Navne som Gåsetveden (måske af Gås ell. af angl. *geasn* ɔ: ufrugtbar), Egebrigstvede (Egebro), Rørtved (begr. med Rør) også noget om deres Form, ligeledes Langhaven, Sundkrog og fl.

Hensyn til Skov have følgende Navne: Budskov (? oldn. *butr*, afhg. Træstamme), Bysholt; måske kommer Navnet (ligesom Byengene) af, at det har været Byens Holte[1]) (oldn. *holt*, opr. en skovbevoxet Bakke eller Høj, senere en bar og stenet do.), Egeholt, Egebergholt (bevoxet med Eg), Havnø Skov, Hylledeholt (»Hyl« ɔ: Høj, Bakke ell. Hul mell. Bakker), Højlund (høj Beligg.), Kravenskov (? af Krage), Langholt, Linisholt (? Linned: Vandløbenes Halvø; der er forøvrigt også en Vej i Louenkjær, som kaldes »Linen«), Lysholt (lys Bevox. ɔ: Bøg, modsat mørk Bevox. med Eg og Fyr, samlg. Lyseng), Møgelholt (magle, jydsk møgel ɔ: meget, stor), Pallisholt (Mandsnavn), Store og Lilleholt, Stavnsigholt (Stavn ell. Stevn betegner, at Terrænet er fremspringende), Sindholt, Søndergårdsfang (Fang, egentl. Tilhøring, erhvervet Ejendom, mindre

---

[1]) Navnet udtales dog nu »Bøsholt«. — På dette Sted (ved det østre Hjørne af Skovfogedhuset Slejborgs Mark og lidt ind på Visborggårds Mark) findes også en Kjøkkenmødding, dog kun yderst lille (J. Steenstrup og fl.: »Unders. i geol.-antkv. Retng.« 1852 p. 73).

Skov), Turengholt (? Tårn, Tue, samlg. Thoreneng), Tranbærell. Tranbækholt (? af Tranebær, af »Tran« ɔ: Vandløb ell. af »Trant« ɔ: Holme i Terrænet, jvfr. Jy. S. IV., 219), Træholt (af Træ), Ulvensholt (af Ulv), Vejrlund (af Vejr, Vind), Vasholt (i Jylland betyder »Vas«: Ris, Kviste), Visborgholte etc. — Om ryddet Skov taler Navnene »rydhen« (1504), Ryddet, Lundmarken samt tildels de tidligere nævnte Navne på Kjær, Rød og Våre. »Brøde« betegner en Afbrydning eller Gjennembrydning ɔ: et Skovstykke, der er afbrændt eller afhugget (»rydde, hugge og brænde Bråther«, jvfr. Frd. 7/10 1728 § 6 m. fl.) til Agerland, samlgn. »den Brøde Enevold Jensen havde ladet hugge« (p. 312); »som den gl. Brøde gik frem« (p. 292); Navnet Brødensgrøft stammer derfra. — »Skosholm« (1504, vist Fejl for Skovholm); »Holm« betegner enten (ligesom i Veddum Holme) Pletter af Skov i Agerland eller Pletter af Agerland i Eng og Mose eller også højere liggende Steder af en Eng. — »Tvede« kan sommetider også betyde Skov[1]).

De fleste af de forsvundne Skove lå på Strækningen ned ad mod Hadsund. Søndergårdsfang, Skovene ved Sindholt og Sundskoven i Forbindelse med nogle af de ovenfor nævnte Småskove have dannet ligesom en stor Skov, så at Skjellet mellem dem nogle Steder kun bestod i Vandløb: Helledesbæk var f. Ex. her Skjel mellem Havnø og Visborggårds Skove (p. 478), og i Dommen fra 1522 nævnes »adskillige Skove« at være adskilte fra Sundskoven ved rindende Bække. Sundskoven strakte sig fra Sindholt til op i Linddalene og endte i »Skovshalen, som hører Sundskoven og Havnø til« — som det hedder 1722. Denne Skovs Syd- og Vestgrænse er den Dag idag tydeligt angivet ved Sognegrænsen ad den Kant, thi da al Havnø Ejendom lå i Visborg Sogn og Dalsgårds i Vive Sogn, og Dalsgård ejede Engene langs Fjorden, er dette Grunden til, at Vive Sogn i en smal Strimmel går c. 2000 Al. ind syd for Visborg Sogn; Sundskoven lå nemlig norden om Dalsgårds Enge, og dette forklarer, hvorfor Hadsund Bys østlige Del (tidl. Havnø Ejendom) endnu ligger i Visborg Sogn, og Byens vestlige og hele sydlige Del (tidl. Dalsgårds Ejendom) ligger i Vive Sogn. — De Skove på den anden Side Fjorden ved Lystrup og Haderup, der nævnes i Havnø Jordebog fra

[1]) S. Grundtvig: Gl. d. Folkeviser I., 85 (»Under disse grønne Tvede«).

1662, ere også forlængst forsvundne. De have ikke været så ringe (180 Svins Old.); men nogen reel Oplysning om Skovenes Udstrækning giver deres Ansættelse til Svins Olden iøvrigt ikke, thi det var kun de gl. Bøge- og Egetræer, der afgav Føde for Svinene. Dette er Årsagen til, at Elleskoven Louenkjær 1709 ansættes til et mindre Antal Svins Olden end Lunden (se p. 445), skjøndt den er meget større end sidstnævnte, og da i det hele taget Havnø Skove mest bestod af El [1]), Birk etc., forklarer dette, at Skovene 1662 under Hovedgårdstaxten kun sattes til 360 Svins Olden. —

Med Hensyn til Vandløbene giver Navnet »Vejle« Oplysning om, at det er et Sted, der er omflydt med så lavt Vand, at man kan kjøre eller vade derover. — »Vedel«, det nuværende Kolbæk (måske af Kilde), kaldes endnu af gl. Folk »Vigen«. — Navnene Bousand-, Bossen- eller Busombæk ere lige rigtige, idet de alle gå ud på at betegne en Bæk med et krumt, bøjet (slangebugtet) Løb, og at dette netop også passede på Stedforholdet, er tidligere omtalt. — Svingelgrøft, næppe af Græsarten Svingel, men af »Svingel«, hvilket er den jydske Betegnelse for et Led eller rettere en Slagbom. — »Skiden«, en Rende ved Kallehaven, tyder ligesom Lerbækken på Dynd, Mudder; men om flere af de andre Navne, Kravelbæk, Kobberstigrøft [2]) etc., lader der sig vist vanskeligt sige noget bestemt [3]). — Ved »den Å, der løber til Vejlbroen«

---

[1]) Skjøndt Ellen således er talrigt repræsenteret i Louenkjær, er der dog ikke noget Stednavn der, der hentyder til dette Træ. Andre Steder i Landet træffes derimod oftere på Stednavne, der stamme fra Elletræet; i Tidernes Løb ere Navnene dog oftest forvanskede til »Ølle« (Navnet »Øllemose« forekommer temmelig hyppigt) ell. »Ugle« (jvfr. også Talemåden: »der er »Ugler« [ɔ: Eller] i Mosen«).

[2]) »Kobber« træffes i flere Stednavne her i Landet, således Kobbergrunden, Lille-Kobberbanke (Carlsen: Rønnebæksh. p. 20), Kobbersholt (Jy. S. VI., 116), Kobberkjær (Jy. S. IX., 356), og betegner vist noget, der er rundt som et Hoved; »Kobbe« er også den gl. Benævnelse på Sælhund (f. Ex. Frdne. $^{3}/_{10}$ 1685 og $^{22}/_{4}$ 1682).

[3]) Om Forklaring af Stednavne se N. M. Petersen, i Nord. Tidsskr. f. Oldk. II., 35—111, ell. Saml. Afh. I., 107—192; E. Madsen, i Ann. f. nord. Oldk. 1863 p. 179—375; A. Hansen, i Årb. f. nord. Oldk. 1879 p. 87—110; L. Varming, i Årb. 1881 p. 46 f.; F. Selmer, i Årb. 1884; Rasmussen: Gisself. p. 14—23; O. Nielsen: Olddanske Personnavne; Molbech: Dialektlexikon, o. fl. St. —

Om Omegnens vigtigste Stednavne kun et Par Ord. Visborg,

og »Aen ud til Fjorden til Visborg og Louenkjær« må være ment Kårupå, hvilken man aldrig finder benævnt på anden Måde end ved »Åen« eller »Bækken«. — At søge Markskjelsbæk mellem Vestre- og Østre-Louenkjær, stemmer ikke med Navnet; det Vandløb, der går der, har mindst 220 År hedt Brødensgrøft, hvilket Navn er noksom betegnende for et Skovskjelsvandløb. Det vilde bedre passe med Navnet »Markskjelsbæk«, at gjøre den identisk med Busombæk, thi den var Skjel mellem Tagmarkerne; vel næsten de eneste »Marker« ad den Kant. Dette synes dog heller ikke at kunne stemme med Låsebrevet; men da der deri nævnes flere Bække »østen under Louenkjær«, hvilke nu ere ligeså ukjendte som hin, så, hvis nogen af dem endnu existerer, kan det derfor i det højeste kun være som Grøfter. — Bedre er det ikke gået med Vandløbene ned ad mod Hadsund. »Bækken østen Hadsund« var allerede 1722 kun en Rende; fra Dalsgårds Side påstodes den dog at være en Bæk, men Benzon kaldte den en Rende »og vilde ikke tilstå, at det var en Bæk«. — Om Gammelbogrøft hedder det også dengang, »at når det regnede, var der Vand i bemeldte Grøft, men ellers var den ofte tør«. — Fæbækken, Bredbæk og flere andre »rindende Bække« have fået samme Skjæbne. — Helledesbæk og Mølbæk ere også højst ubetydelige; sidstnævnte er forøvrigt den eneste af disse »Bække«, der nævnes ved Navn på Generalstabens Måleborde.

---

enten af Vest ell. af oldn. *vé* ɔ: Offersted (Annaler f. n. Oldk. 1838—9 p. 179 f.); de ældste Offersteder anlagdes i Skove, på lappisk betyder »*vi*« også Skov. Da man i Dokumenterne træffer på en Bæk noget vesten for Visborg med Navnet Helledesbæk (ɔ: den hellige Bæk), kan dette Navn tale for, at Visborg har været et Offersted. Selvfølgelig behøver et sådant ikke at have været just på det Sted, hvor Borgen senere anlagdes, thi dennes Plads rettede sig efter Søen, hvorved den ligger, hvorimod Offerstedet kan have ligget længere vesten herfor ved Helledesbæk. — Skjellum, næppe af Skjel (oldn. *skil*), da det ender på »um«, hvilken Endelse oftest har Hensyn til Beboelse og betegner de første Beboere af Stedet. I Navnene Buddum (vist Boum), Bælum (Beflum), Skjellum, Veddum (Vithum), Brøndum og fl. hidrører derfor vist den første Stavelse fra et Mandsnavn. — Als (Alnæs) kommer af Mandsnavnet Alfr. — Helberskov, vist af »Høll« ɔ: Hule, altså Hulebjerg (Skrivemåden »Hølberskov« i Æld. Arkivregistraturer III. kan dog altså være rigtig). — Odde By har Navn af den Landtunge, den ligger på; »Odde« kan også betegne Fremspring imod Åløb. — Hjerritsdal, af Mandsnavnet Henrik.

Af disse Kårt vil de nuværende Terrænforhold fremgå; men hvad man ikke vil finde derpå, er de allerfleste af de i det foregående nævnte Stednavne. Skjøndt der på disse Måleborde (1 : 20,000) er rigelig Plads til, at enhver nok så lille Strækning kunde være nævnt ved sit Navn, er der ingen Vægt lagt derpå: selv så store Strækninger som f. Ex. Tagkjæret, Syltengene etc. har Kårtet ingen Navne til. Dette er beklageligt, thi hvor ofte indeholde ikke sådanne Stednavne såre meget til Oplysning om tidligere Tiders topografiske Forhold? Når der ved Havnø foruden Strandkjær på Kårtet havde været anført Navne som Tanghave, Vejle, Glibstedkjær, Tagkjær og Syltenge, vilde man ved Hjælp af disse Navne have kunnet ligesom set tilbage til den fjerne Tid, da Havnø havde »sin heldige Beliggenhed som en Ø«. —

Det, der indvordedes under Hovedgårdens Skjelstrækning fra 1764, udgjorde dog ikke alt et frit Enemærke, sålidt som Ejendommen i tidligere Tider udgjorde et sådant (jfr. f. Ex. Synsforr. 1722, hvor det ellers havde været overflødigt at bemærke om Jens Madsens Eng, at den bjergedes til Havnø). Fra gl. Tid havde således de 11 Halvgårde i Visborg under Havnø Gods Græsningsret på Hovedgårdens Grund mellem Dalsgårds Enge ved Fjorden og hen til Enghaven; ligeledes havde nogle af disse »Bymænd« (ɔ: Gårdfæstere) samt Husmændene i Visborg under Havnø Gods Græsning til deres Kreaturer vesten for de til Havnø indhegnede Marker, »hvor der i fordums Tid har været Skov« — som det hedder i 1764 —; det var nemlig den Skov, som 100 År tidligere nævnes under de tvende Gårde i Søndergårde under Hovedgårdstaxten. Endvidere havde nogle af Godsets Fæstere Høslet i Havnø Louenkjær, og ikke nok hermed, men de tvende Hovedgårde havde gjensidig en Del Høslet på hinandens Ejendomme.

Ved Bøndergodsets Salg fra Havnø ophævedes denne Fæsternes Græsningsret til deres Kreaturer på Hovedgårdens Grund, hvorimod den Ret til Høslet, som nogle af Fæsterne havde i Havnø Louenkjær, først ophævedes ved en Landvæsenskommissions Forretning, dat. 1/5 1812, ifølge hvilken Gårdens Ejer måtte erlægge til Fæsterne et Pengevederlag på 2320 Rdl. — Det Fællesskab mellem Hovedgårdene, hvorved Visborggårds Ejer hidtil havde havt Høslet i Havnø Vester-

Louenkjær, og Havnø igjen Høslet i Visborggårds Vester-Louenkjær, ophævedes ifølge begge Ejeres Ønske ved Magelæg, dat. 1/5 1812. Forholdet var så indviklet, at det i Forretningen hedder: »uden at det fra nogen af Ejernes Side bestemt kunde påvises eller opgives, hvor vidt denne gjensidige Rettighed har strakt sig«.

Når Delingsforretningen fra 1764 havde sådanne Mangler ialtfald for dette fælles Høslets Vedkommende, så kan man ikke forundre sig over de gl. Skjelbreves Mangelfuldhed; thi at det ikke blot er tilsyneladende, at de ere forvirret affattede, men også i Virkeligheden, fremgår jo noksom af de talløse Stridigheder, deres Fortolkning kunde give Anledning til. I Kommissions-Forretningen fra 1723 mellem Dalsgård og Havnø beskrives Skjellet mellem disse Gårde på 1 Ark Papir, hvorimod man i 1468 til det samme over 1/2 Mil lange Skjel nøjes med 2—3 Linier! Tingsvidnet fra 1541 synes endnu mangelfuldere affattet: et Par Steder angives kun Skjellet at være »til Bækken, hvor de kan finde med Rette«; og alt, hvad man får at vide om Havnø Tilliggende i Louenkjær Skov, Tagmark etc., er kun, at det er »oven og nede så bredt som Engen er«. Dette er ganske uforståeligt i vor Tid, men dengang må denne Oplysning formodentlig have været nogenlunde fyldestgjørende, da man ved »Engens Bredde« næppe kan have forstået andet end Strækningen fra Busombæk til Svingelgrøft. Kommer der så desuden til disse Mangler i Skjelangivelserne, at det mangen Gang ikke var så lige en Sag at afgjøre, hvad der hørte ind under de respektive Benævnelser, om f. Ex. Langholt, Tranbærsholt etc. hørte til Sundskoven, hvor langt Strandkjær strakte sig osv., så er det forklarligt, at der af alt dette kunde opstå en Mængde Stridigheder mellem disse Nabogårde; og hvilket Virvar det allerede var nået til i Hr. Peder Lykkes Tid, ses af Dommen fra 1522, hvor de stridende Parter »frembar« en sådan Mængde Herreds- og Sognevidner m. m., »som langt var at skrive ud af« (jfr. Jy. S. X., 378). —

Siden 1764 er der sket enkelte Forandringer i Ejendommens Skjelstrækning, men da disse Forandringer ere skete ved Magelæg, er Gårdens nuværende Tilliggende ækvivalent med dets ældre med Undtagelse af det Hartkorn, der, som tidligere nævnt, i Århundredets Begyndelse henlagdes under Brohuset i Als Sogn. Den væsentligste Forandring i Tilliggendet skete

i 1811, da Visborg Bymænd ved Magelæg fik en stor Del af Havnø Jorder ned ad mod Hadsund, således at Havnø Vestgrænse langs Fjorden nu kun når c. 2000 Alen fra Gården, hvorimod Havnø fik alle de Jorder østen Alleen (fra Vejlen og til Snærhaven incl.), der nu høre til Gården. Ved dette Magelæg, der approberedes af Rentekammeret 22/6 1811, opnåede Gården den Fordel at få sine Jorder bedre arronderede og tættere beliggende omkring sig. I tidligere Tider havde Ejendommen en uheldig, langstrakt og uregelmæssig Figur: medens man således langs Fjorden både mod Vest og Øst kunde gå lange Strækninger på Gårdens Grund, og dens Tilliggende i Louenkjær på det Sted, hvor Skjellet fulgte Kårupå, endog næsten nåede ud til Visborg-Als Landevej, så var Forholdet norden for Gården således, at på vestre Side af Alleen nåede Havnø Jorder næsten til Visborg By (ligesom nu), hvorimod man på østre Side af Alleen, strax norden for Vejlen, allerede havde Visborg Bys Jorder, altså kun nogle 100 Alen fra Gården. —

I de ældre Adkomstdokumenter nævnes der imellem Ejendommens »Tilliggelses Herligheder« også Moser, Tørvegrøft, Lyngslet, Dam og Damsbond (ɔ: Dæmning), og hvorvel dette kun var en alm. Formular i Skjøder, så man ikke deraf med Sikkerhed kan slutte, at sådant fandtes på Ejendommen, så viser det sig dog, at det har passet her. På det nuværende Tilliggende findes ingen Moser, og der vides ikke nogen Tid at være produceret en eneste Tørv her, men i Dokumenter fra 1764 omtales, at Havnø havde Tørveskjær i Hadsunds og Sindholds Skove; ligeledes ses Gården endnu ind i dette Århundrede at have havt Tørvegrøft på Visborg Mark; begge Dele altså på de nu fragåede Grunde. — Lyngslet må ligeledes navnlig have været på de fragåede Grunde vest for Gården, hvor der indtil for en Del År siden fandtes lidt Lyng; nu skal man ialtfald på Gårdens nuværende Tilliggende have Vanskelighed ved at finde en enkelt Lyngplante (sådanne findes overhovedet kun i den Del af Kallehaven, der er kratbevoxet). — At der i Dokumenterne nævnes »Dam og Damsbond« (p. 438), må Justitsr. Benzon have tillagt Betydning i Processen mod Dalsgård, da han alle Steder, hvor disse Ord forekomme i Papirerne, har sat tykke Streger under

dem[1]); måske står dette i Forbindelse med »Kolbæksdams gl. Damsted« (se p. 475). — Som en Mærkelighed kan anføres, at medens så godt som alle Sædegårde i ældre Tid havde deres egen Mølle, så synes denne Gård ingen at have havt. 1541 nævnes der nok 2 Møller under Godset, men da de begge lå i Valsgård Sogn, kan de jo ikke have malet Hovedgårdens Sæd. I Søndergårdes Mark har der dog i gl. Tid ligget en Vandmølle, thi ikke alene kan man endnu se Spor af Opdæmningen, men i Benzons Proces omtales også »det gl. Mølledamsted, som forlængst var groet i Eng og kaldtes Jens Madsens Eng«. Denne Mølle, som altså må være nedlagt før 1541, er der endnu nogle Navne, der minde om, nemlig Mølbæk og Mølhøj (forsåvidt »Møl« da her ikke er en Forkortelse af »møgel« ɔ: stor, hvad også kan tænkes). Lidt længere mod Nordvest har der ligeledes ligget en Vandmølle, nemlig ved Sundskovhoved, hvor Helledesbæk havde sit Udspring, thi denne Bæk »kom norden fra Skoven fra en gl. Mølle« (p. 472)[2]). Om Egnens fordums større Vandrigdom omkring Hadsund minder desuden Navne som Sjørsig, Ellesig (ɔ: Vandsamling), Sunddam, Fjelbrovad etc. Sidstnævnte Navn må udlægges til Fjællebro-Vadested; og at det ikke er så længe siden, der var Vand der, fremgår også af Tingsvidnerne 1721—23, hvor det et Sted hedder, »at de 1709 trak Vandet af Fjelbrovad, for at den kunde gro i Eng«. —

Da Fiskeriet i Fjorde er frit for alle og enhver, må Havnø have havt en særlig Ret, der forbeholdt den at nyde Fiskeriet ud for sin Grund, thi som det ses, indvordedes Havnø 1541 Midtstrøms Fjorden og Vejlen. Hvornår denne Rettighed er erhvervet, og hvornår den igjen er mistet, vides der intet om. — Mærkelig nok nævnes der 1468 kun en Ørredgård på hele Visborg Ejendom, og denne ene tilhørte endda Havnø. Imidlertid kan man ikke deraf slutte, at der ikke har været flere end denne ene — ligesålidt som man kan slutte, at Dalsgård

---

[1]) Ligeledes har Benzon i Skjødet fra 1675 understreget Hadsund Færgegård; men fordi Færgegården heri (se p. 438) nævnes ligesom den hørte under Hovedgården, kan dette dog ikke have været Meningen, men den må have hørt under Godset.

[2]) Ang. den i Låsebrevet nævnte Gamblawatzmølle (Jy. S. X., 370) kan bemærkes, at den 1406 af Hr. Magnus Munk blev tilskjødet Dronning Margrethe, jfr. Molbech og Petersen: Udv. af Dipl. Nr. 179.

ingen Ålegårdstader har havt, fordi det ikke omtales i Skjelstrækningen fra 1464 —, rimeligvis har der været flere Ørredgårde, men denne ene nævnes kun, fordi den ikke var beliggende på Havnø Grund. Det »Ørredgårdsted i Vejlen«, der nævnes 1541, var ikke identisk med det fra 1468; det fra 1541 var nemlig beliggende ved Kårupås Udløb i Vejlen, og hvorfor det nævnes, er mulig, fordi det var beliggende norden Vejlen og altså udenfor Havnø Grund. På den anden Side må det dog bemærkes, at selv om det også lå på Havnø Grund, kunde det have sin Betydning at nævne det, for at man derved kunde dokumentere Rettigheden; thi ingen måtte oprette nye Ørredgårde, som kunde være de gamle til Skade (D. L. 5. 10. 44). Gl. Folk erindre endnu, at der i Kallehaven har været et Sted, der kaldtes »Springet« (omtr. hvor det nuværende Spang fører over Åen ved dens Udløb i Vejlen), men om dette Sted har været inden eller uden for Vejlens opr. Midtstrømslinie (ɔ: som denne har været fra første Færd), kan ikke nu afgjøres. Ørredgårdenes fordums Existens var ganske ukjendt i 1767; i Kopien af Tingsvidnet fra 1468 er således »en Ørredgård i Wedel« bleven forvandlet til »en urydt (!) Gård i Wadel«. — Ålegårdstader holdt sig derimod ind i dette Århundrede, hvorfor der også ved Delingsforretningen fra 1764 blev tillagt Visborggård en Ålegårdstade i Louenkjær på Havnø Grund, nemlig ligefor Svingelgrøften og den Grøft, der går mellem Espers Røde og de »mavre Råbe« [1]). — I tidligere Tider har der i det hele taget næppe været drevet så ringe Fiskeri ved Gården, hvilket gl. Fæstekontrakter for Færgemanden også tyde på, thi næst efter Færgefarten var hans vigtigste Bestilling: »at bestyre Fiskeriet her til Gården i Mariager Fjord, med Ålerusers Sætning og Trækning og hvad deraf dependerer«. I Forpagtningskontrakterne på Gården nævnes ikke noget om Fiskeretten, kun i Kontrakten fra 1815 anføres, at Forpagteren skal nyde Gårdens Fiskeri i Fjorden; men denne Bemærkning er da også overflødig, thi når intet særligt Forbehold er gjort, følger Fiskeretten med den Ejendom, der overdrages til Brug (D. L. 3. 13. 20). Det Fiskeri, der nu drives fra Gården, er kun ubetydeligt; derimod er der

---

[1]) Således i Originalen; men »Råbe« er vel Fejl for »Råge« ell. »Rage«, der betegner en Dynge, en Hob eller en langagtig, mindre Bakke.

enkelte Husmandsfamilier i Visborg, der drive en Del Fiskeri ud for Havnø Grund, navnlig Åleglibori. —

Siden Stridighederne i 1814—15 angående Færgevæsenet har der ikke været nogen egentlig Færgefart ved Havnø, ligesom der ikke mere er nogen Færge indrettet på at overføre Kjøretøjer, Kreaturer etc., hvilket heller ikke lod sig gjøre nu, da der hverken er Anløbssted, Vej eller Sti på den modsatte Side Fjorden, men Engene der ere endog således indgrøftede, at man kun med Vanskelighed kan komme frem. Medens dette Færgested således helt er nedlagt, så er det Hadsund Færge, der har fået hele Trafiken. I ældre Tid havde Færgestedet ved Hadsund nærmest kun lokal Betydning, thi Alvejen mellem Ålborg og Randers gik over Mariager, og det var først i Fr. III.s Tid, at den kom til at gå over Hadsund; Stedet havde derfor også i ældre Tid væsentligere Betydning som Ladested[1]). Den alm. Trafik gik altså i hin Tid over Mariager (Ove Juel til Villestrup rejser stedse Ruten: Randers-Mariager-Villestrup [jfr. Hist. Tidssk. III., 491], og Fru Sofie Bilde rejser 1608 fra Viborg over Tjele til Mariager for at komme til Visborg [jfr. Ligtalen]); men da det 1487 siges, at Sundkrog ligger »østen op til Kongens Hærstræde«, viser dette dog, at der allerede dengang har gået en Hovedlandevej over Hadsund, thi »Kongens Hærstræde« er den gl. Benævnelse på en alm. Hovedlandevej (jfr. Jy. Lov, Kap. 56), modsat »Kongeveje«, som var Kongens private Vej. — På Mejers Kårt er der hverken Vej over Mariager eller Hadsund; de eneste Veje her i Egnen, der anføres på dette Kårt, er Vejen fra Hobro til Als samt Vejen fra Visborg til Havnø Vejlbro (sidstnævnte er dog anbragt på et aldeles forkert Sted). — Som Følge af, at Fjorden ved Havnø Hage har sit smalleste Sted, var der for nogle År siden, da Jernvejen mellem Randers og Hadsund skulde anlægges, Tale om, at den skulde gå over Fjorden ved Havnø, hvor der da skulde være en fast Bro; men dette Projekt blev ikke til noget, bl. andet fordi man ved nærmere Undersøgelse fandt, at man her måtte endnu dybere ned for at komme til fast Bund end ved Hadsund. —

Med Hensyn til de tre Bol, hvormed Havnø opr. var be-

---

[1]) »Hadsund, et fordum meget bekjendt Ladested« — hedder det 1755, jfr. Jy. Saml. X., 12. — På Mejers Kårt nævnes intet Hadsund.

bygget, må de allerede være nedlagte, da Hovedgården anlagdes. I Papirerne finder man intet om dem, men helt uden at efterlade sig Spor ere de dog ikke forsvundne. »Bolsengene« er der intet, der har hedt i lange Tider, men derimod er der endnu en Eng, der hedder Ferieng, og denne ligger netop, hvor Bolsengene tidligere lå. Navnet »Ferieng« skriver sig selvfølgelig fra, at det har været en Eng, der har ligget til Færgestedet, og man kan deraf slutte, at det nuværende Færgehus opr. har været det ene af Bolene. Det andet Bol har rimeligvis ligget omtrent, hvor Gården nu er, og det tredies Plads er utvivlsomt angivet ved de Ruiner, der omtales i »Undersøgelser i geol.-antikv. Retning«. 1852 p. 81.

I Anledning af, at man i sin Tid fandt enkelte Menneskeknokler i Havnø Kjøkkenmøddinger, skriver Prof. Steenstrup således i ovennævnte Skrift: at disse Knokler ikke med syndørlig Grund kunne antages at hidrøre fra Kjøkkenmøddingerne, men sandsynligvis ere af langt senere Oprindelse [1]). I den store Kjøkkenmødding fandtes en Underkjæbe, og i den mindre Mødding sønden Lunden fandtes flere Knokler i den nuværende Grusgrav, hvilke vare ligesom dækkede af et Lag Småsten, der dannede en Slags Brolægning over dem. »Imidlertid er man ved at grave i denne Skrænt stødt på Rækker af større Sten, der synes at have dannet Grundvolden til en Bygning, og dette i Forening med de talrige Murbrokker (fra det nedlagte Teglværk) viser, at der har været stor Virksomhed på Stedet senere end i Urfolkenes Tid, og åbner os derved mange Udveje til at forklare et Ligs senere Nedlæggelse. Den omtalte Underkjæbe fra den store Mødding fandtes et Sted i denne, hvor, mærkværdig nok, ligeledes en stor Mængde Brokker

---

[1]) Denne Antagelses Rigtighed må nu være uden for al Tvivl. I de nyeste Skrifter af afd. Kmhr. Worsåe om Kjøkkenmøddinger hedder det nemlig, at man ingen Steder, hverken i europæiske eller nordamerikanske Kjøkkenmøddinger, har fundet Spor af, at Urindvånerne have været Kannibaler. Medens der i Havnø Kjøkkenmøddinger sine Steder er funden en sådan Mængde Dyreknokler, at det hedder: »Ben lå næsten ved Ben«, så peger Forekomsten af enkelte Menneskeknokler altså også hen på, at det kun er tilfældige og senere Indblandinger. — I Havnø Kjøkkenmøddinger vides der aldrig at være funden Smykkegjenstande; Worsåe skriver da også, at sådanne ere såre sjældne; i andre Kjøkkenmøddinger har man dog funden enkelte gjennemborede Rovdyrtænder, Ben etc., derimod aldrig noget af Rav.

af røde, tykke og undertiden glaserede Mursten oppløjes i Jordskorpen og ere blandede sammen med Skallerne. Både fra Ruinerne af de herved antydede større Bygninger og fra senere Begravelser nær ved disse eller Stranden kunne altså sådanne Menneskelevninger være komne. Iøvrigt er det heller ikke usandsynligt, at Stenkamre kunne have ligget i Nærheden af disse Skrænter og ved deres Sløjfning have afgivet enkelte Knokler til Omgivelserne. Med alle disse Muligheder for Øje ser man, hvor varsom man må være med Bedømmelsen af de Gjenstande, som ikke i sig selv have et ubedrageligt Mærke på den Tid, de tilhøre, f. Ex. Stenredskaberne. Under alle Omstændigheder retfærdiggjøres herved den brugte Forsigtighed med de på Overfladen mellem Skallerne indsamlede brudte Knokler, da jo hin større Bygning kan være endnu en tredie mulig Kilde, hvorfra de kunde have deres Oprindelse.«

Rimeligvis er den »Række af større Sten«, der dengang fandtes i Grusgraven, Levninger fra et af Bolene; og hvad Murbrokkerne i den store Mødding angår, da stamme de tydelig nok fra det oprindelige Søndergårde. —

Således er der i alle Retninger sket mange Forandringer siden de strænge Ridderes Tider; — men man behøver ikke at gå så langt tilbage i Tiden for at træffe på væsentlige Forandringer: Kommissærernes Skjel mellem Havnø og Dalsgård fra 1723 er f. Ex. forlængst en Antikvitet, og ligemeget hjalp det nu, hvad enten Admiralen satte Kursen Østen til Sønden, lige ud Norden til Østen eller efter hvilkesomhelst Streger på Kompasset, så vilde han dog ikke der omkring finde nogen Træer at grime; men istedetfor vilde han her i Nærheden finde en lille rask fremadvoxende By, nemlig Hadsund. Nu vilde det være ganske overflødigt at sætte noget Skjel her eller i det hele taget nogen Steder mellem disse Gårde, thi de ere begge svundne meget ind hver til sin Side, så der er temmelig lang Afstand mellem deres Ejendomme, og »alle Trætter, Ran og Uvilje« ere derfor forlængst umuliggjorte imellem dem. Den eneste Lejlighed, hvor Dalsgård endnu kunde lægge lidt »Uvilje« for Dagen, skulde da være, når man fra Havnø benytter den Vej, som sal. velbårne Peder Seefeld anlagde »for Mageligheds Skyld at føre Høet hjem til Dalsgård«; denne Vej er nemlig endnu Dalsgårds private Vej og er fra Havnø lidt Gjenvej til Hadsund; men da Vejen er

så mådelig, benytter man den sjælden. — I en anden Henseende står Kommissærernes Skjel derimod endnu ved Magt, såvelsom de gl. Breve fra de katholske Tider, thi Skjellet er i alt væsentligt endnu Sognegrænse, og om Admiralens Forfarenhed i Styrmandskunsten bærer f. Ex. Strækningen op til Gåsetveden den Dag idag Vidne, thi Skjellet går der snorlige i Vester.

Alle de gl. »kristelige, trolige og lydelige Skjel«, der i ældre Tider ere gjorte mellem Havnø og Visborggård, ere ligeledes forlængst antike; nu støde de kun sammen i Louenkjær, men siden Hans Lykkes Tid har man næppe her gået løs på hinanden »med Vold og Magt«, ligesom man da også forliges bedre end i Fru Johanne Nielsdatters Tid; thi da Rebningerne fra 1669, 1764 etc. ere foregåede »uden al Arg eller List«, så vides Skjellet der ikke siden at have givet Anledning til nogen «Irring og Trætte«, og da Strandkjær nu tilhører Strandkjærgård, er det længe siden, at nyt År var nær ved at være ensbetydende med ny Allarm angående dette Tvistens Æble. Overhovedet have alle senere Ejere af Havnø og Visborggård fulgt det vise Råd, Justitsråd Benzon i sin Tid fik, men som han til sin egen Skade ikke tog sig af, nemlig, »at enhver burde lade sig nøje med sin Matrikel og ej hinanden med Proces at angribe« — hvilket også her synes så meget lettere at efterkomme, som der iforvejen er mere end nok til begge Parter —, og således have alle Processer og »alle de Sager og Trætter, dennem imellem været haver«, også i lange Tider hørt til det forbigangne og vil forhåbentlig stedse komme til at tilhøre en svunden Tid; — den Tid, som disse »Efterretninger« skulde tjene lidt til Oplysning om for Havnøs Vedkommende.

Som Supplement til denne Afhandling følger i næste Hefte den omtalte Stamtavle over Familien Kjeldsen.

Angående Rettelser se ligeledes næste Hefte.

Tilføjelser og Rettelser
til „Havnøs Historie", i II. R., I.—II. B.

Stamt. (ved p. 252). Om Niels Lendi, Lensmand i Ribe 1283—1307, se Kinch: Ribe I., 130; ssted. omtales 2 Sønner af ham, nemlig Provst Kristiern, † før 1317, og Niels Håk, † 1331.

Niels Sebbesen (Ursin: Viborg p. 170 »Niels Ebbesen«) er ikke identisk med N. J. de Keldsbeck.

Om Jøllin Jensd. Munk er identisk med »Karen (Jensd.) Munk af Visborg«, der ifølge D. Atl. og Klev. var gift med Niels Munk til Hungstrup (ikke Gjessingg.), er næppe aldeles sikkert.

Fru Anne Lykke (* Ludvig Munk) ejede Hersomgård (se Secher p. 16), men ikke Holris; om denne Gårds ældste Ejere se nu Stamt. over Faml. Harbou i Personalhist. Tidssk. II. R., II., 248.

p. 257 Note 3. Hemmichen, læs Hemmichsen.

259_2. I Alm. var det ikke Herredsfogden, der forfattede Dokumenterne, men derimod Herredsskriveren, hvilken oftere ikke var af Bondestanden.

265_2. vilde, læs ville.

268_{11} tilføjes: det er i Jy. S. VI., 131 at begge Våbnerne på Hr. Jens Madsens Gravsten angives at være Vinranke Munkernes.

279. Hvad der er meddelt om Jøllin Munks Ægteskab, må altså i Henhold til det ovenfor anførte optages med Forbehold. Lars og Otto Munk vare heller ikke Brødre, se Jy. S. II. R., II., 236.

283. Da Hans Lykkes Aner på mødrene Side ere aldeles usikre, skulde der have været sat »?« ved dem.

290_{10}. »Øst«, læs Vest.

296_6. Mogens Munk blev først D. R. R. 1523 (om de fire Rigsråder se f. Ex. D. Mag. IV. R., III., 225).

297_8. Abraham Eriksen Gyldenstjerne er vist, hvad »Henrettelsen« angår (anført efter Trap V., 551), forvexlet med Abraham Eriksen Lejonhuvud til Ekeberg, svensk Rigsmarsk.

298^5. »Søholm«, læs Sandholt (en Datter af P. Lykke, Sofie L., var nemlig g. m. Ejler Hardenberg til Sandholt). — Om P. Lykke kan også henvises til A. H. Nielsen: Embedsm. i Ålborg, p. 19—20.

p. 304 Note 1. Rogesbjerg er ikke det nuv. Rogsbjerg ved Hadsund, men er den aflange Bakke (Navnet skal altså afledes af »Råge«, jvfr. II. R. II., 120 Note 1), der nu kaldes Bjergbakken (se p. 253).

310. Note 2 udgår i Henhold til det ovenfor anførte.

326_{12}. »tilsinds«, læs tilsigendes.

327_{15}. »Dne«, læs Dni.

337 Note 1. »gad (!)«, læs gad (ɔ: formåede).

338 Note 4. Maleficianten, læs Malefikanten.

356^{1} og ^{6}. Lasson, læs Lassen.

442_{12} tilføjes: Drude Foss, f. 1658, * $^{8}/_{10}$ 1679. Margrethe Rantzau, f. 1664, † $^{1}/_{6}$ 1699.

442 Note 1. Niels Jakobsens Fader var Selvejerbonde.

444^{4}. Jakob Gilsted var Lic. jur. og en kort Tid Borgmester i Viborg. (Ursin: Stiftsstaden Viborg p. 70.)

495_{9}. Fr. v. Arenstorff immatrikuleredes ved det ridderlige Akademi $^{20}/_{12}$ 1692 »Anno ætatis 20« (Personalh. Tidssk. II. R., I., 60).

498. Note 1 tilføjes: Biskop Hygum skriver dog 1744, at Bønderne under Overgård »ligesom de fleste andre Steder lå under en hård Trældom« (Jy. S. III., 380).

506. Note 2 tilføjes: Han var Baccalaureus (Jy. S. X., 12).

508_{2} tilføjes: Kristen Lang * Vive 1. D. p. Tr. 1734 Margrethe Blichfeldt af Vive.

514 Note 1. Udby, læs Udbyneder.

515 Note 1^{1}. »1779«, læs 179.

521_{10} tilføjes: Da Fru Arenstorff efter Mandens Død overtog Havnø, optog hun en 1. Prioritet i Ejendommen, stor 20,000 Rdl. (Slægten Secher p. 101), altså det meste af Ejendommens Værdi.

523_{18}. Hübners Geografi var et dansk Værk (se f. Ex. Jy. S. II. R. II., 561).

532 Note 2. Løjtn. Kr. Fr. D. er mulig identisk med den Kr. Fr. Dyssel, der $^{3}/_{4}$ 1703 fik Privilegium til at være eneste Fægtemester i Kjøbenhavn. (Kbhs. Diplomatarium VII., 702.)

533_{7}. Fru Sofie Magdalene Dietrich, Enke »af« Poulsen, flyttede fra Havnø og ejede nogle få År Kyø, som hun solgte ved Kbkontr. $^{3}/_{3}$ 1802 og Skjøde $^{24}/_{6}$ 1803 til Samuel Warburg og Wulf Salomon i Hamborg.

538 Note 1. Den Frk. Sechmann, der var Kmhr. A.s 1. Hustru, er vist den Justitsråd S.s eneste Datter, der nævnes i Vahl: Slægtebog I.

545. Hilleruppernes Kbkontr. på Havnø er dat. $^{29}/_{7}$ 1796, og for at udstede Skjøde til dem overdrog Fru Arenstorffs testamentariske Arvinger Havnø ved Skjøde $^{22}/_{6}$ 1797 til Hovedarvingen, Severin v. Deden til Hejselt, som derefter, $^{23}/_{6}$ 1797, udstedte Skjøde på Gården til Brødrene Hillerup; Kbsum. 80,000 Rdl. — Ejerne optog 55,000 Rdl. på 1. Prioritet og 9,990 Rdl. på 2. do. (sidstnævnte lånte de af Pastor Wadgård i Skjellum, hvis Børn, som testamentariske Arvinger efter Oberstinde Arenstorff, havde arvet nævnte Beløb efter hende). — Hillerupperne nåede ikke at realisere deres Plan om at sælge Bøndergodset fra Havnø;

551. thi allerede ved Kbkontr. $^{24}/_{6}$ 1798 (Skjøde $^{1}/_{6}$ 1802) solgte de

Gården til Grev Reventlow for 111,000 Rdl. Hgtxt. 66 Td. 4 Sk. 1 Fd. 2 Alb., Bøndergods 268 Td. 2 Fd. 1½ Alb. samt Tiender, Skov- og Mølleskyld som anført p. 545. — (Det var således en enorm Fortjeneste, Brødrene Hillerup havde ved at eje Havnø i disse få År.)

p. 552[8]. »Td. Bøndergods«, læs Td. Hartk. Bøndergods.

553. R. M. Lorentzen udstedte ved sit Kjøb af Havnø Obligation, dat. $^{2}/_{6}$ 1802, til Grev Reventlow for 64,000 Rdl. med 1. Prioritet i Havnø.

554. Efter at have solgt Havnø boede Lorentzen et Par År på Dalsgård; Vive Kirkebog indeholder nemlig under $^{11}/_{1}$ 1811: »Lorentzen til Dalsgård døbt en Søn Peter Andreas.«

50_{10} II. R. II. B. tilføjes : En Søn af Grosserer J. Lund til Havnø er nuværende Generaldirektør for Post- og Befordringsvæsenet Niels Holm Hostrup Lund, f. Kbh. $^{15}/_{11}$ 1817.

54^{5}. »kunde få«, læs kunde ikke få.

72_{7}. »Undere«, læs Onder.

96_{6}. »og statistiske« udgår.